

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

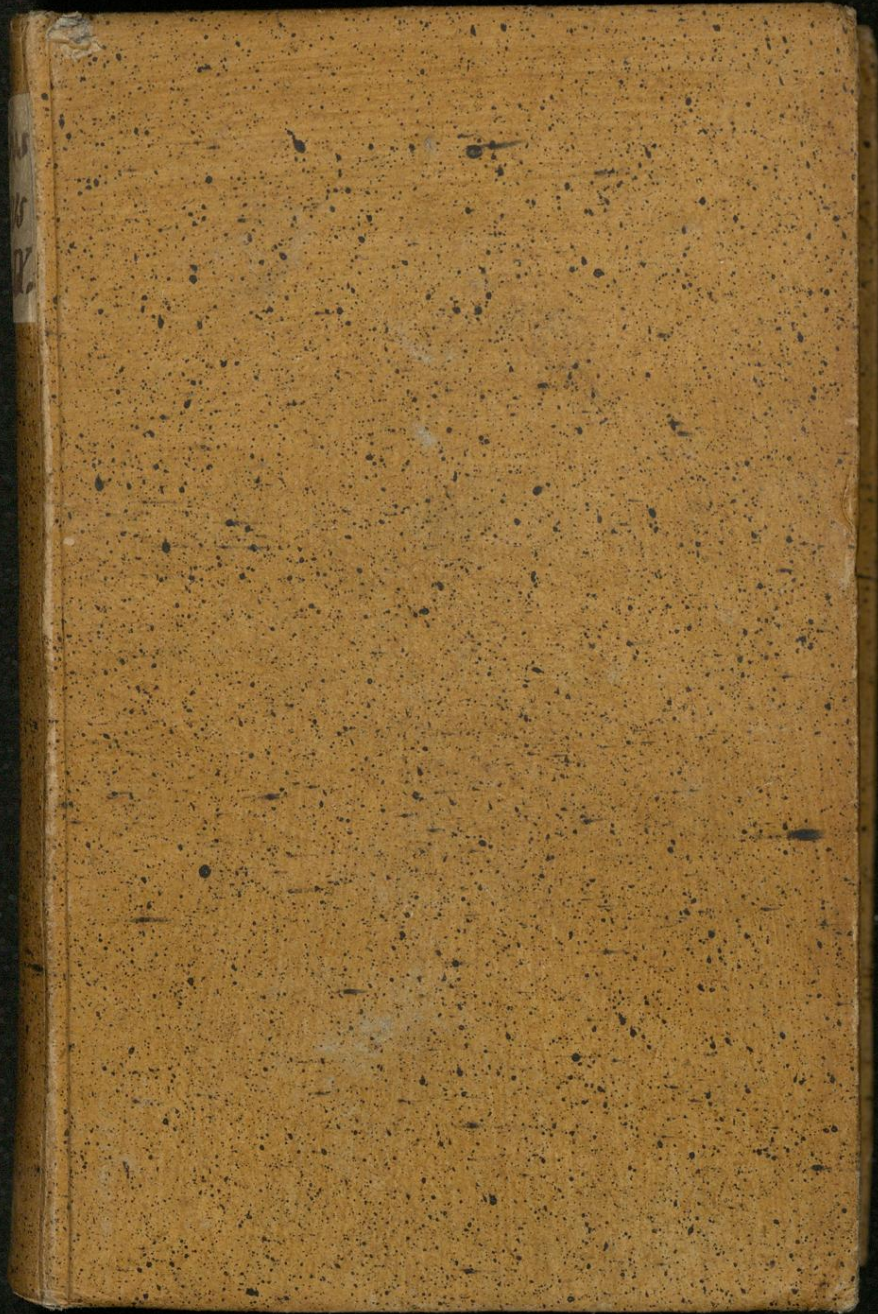
Mannhemii, 1780

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1277](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1277)

Bibring.

La 9 e

TI

P

HIST

QU

2

M

Can. 1

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

TOMUS OCTAVUS

La 9e

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXX

LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY OF TORONTO

ST. JEROME

1880

1880

UNIVERSITY OF TORONTO

1880

TI
H
A
L

C
ni
in
rean
cony
viz
in r
est v
Ath
mini
Rho
mar
pug

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBER XXXII

EPITOME

COMPLURA prodigia ex diversis regionibus nunciata referuntur : inter quæ , in Macedonia in puppi longæ navis lauream esse natam. T. Quinctius Flaminius consul adversus Philippum feliciter pugnavit in faucibus Epiri , fugatumque coëgit in regnum reverti. Ipse Thessaliam , quæ est vicina Macedonia , sociis Ætolis & Athamanibus , vexavit. L. Quinctius Flaminius consulis frater , Attalo rege & Rhodiis adjuvantibus , in Eubœam & maritimam oram trajectus , Eretriam expugnavit. Achæi in amicitiam recepti sunt.

4 E P I T O M E

*Conjuratio servorum, facta de solvendis
 Carthaginienſium obſidibus, obpreſſa eſt;
 duo millia necati ſunt. Prætorum nume-
 rus ampliatus eſt, ut ſeni crearentur.
 Cornelius Cethegus conſul Gallos Inſubres
 prælio fudit. Cum Lacedæmoniis & tyran-
 no eorum Nabide amicitia juncta eſt.
 Præterea expugnationes urbium in Mace-
 donia referuntur.*

CONSUL
 nis mag
 foriti
 Villio
 urbana
 Sicilia
 conſul
 a P. S
 mentu
 ut ſer
 legio
 ira de
 nov
 ubi is
 domum
 focium
 vinciam
 ribus p
 qui in
 per ma
 dom cur
 ibem de
 pax e
 cer; e
 (*)

I.

CONSULES prætoresque, quum Idibus Martiis magistratum inissent (a), provincias fortiti sunt. L. Cornelio Lentulo Italia, P. Villio Macedonia; prætoribus, L. Quinctio urbana, Cn. Bæbio Ariminum, L. Valerio Sicilia, L. Villio Sardinia evenit. Lentulus consul novas legiones scribere iussus; Villius a P. Sulpicio exercitum accipere. In supplementum ejus, quantum militum videretur, ut scriberet, ipsi permissum. Prætori Bæbio legiones, quas C. Aurelius consul habuisset, ita decretæ, ut retineret eas, donec consul novo cum exercitu succederet: in Galliam ubi is venisset, omnes milites exauclorati domum dimitterentur, præter quinque millia socium: his obtineri circa Ariminum provinciam satis esse. Prorogato imperio prætoribus prioris anni, (Cn. Sergio, ut militibus, qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecissent, agrum assignandum curaret; Q. Minucio, ut in Brutiis idem de conjurationibus quæstiones, quas prætor cum fide curaque exercuisset, perficeret; & eos, quos sacrilegii compertos in

(a) iniiissent Crev.

U. e. 553.

a. C. 199.

L. Corne-

lio, P.

Villio

Coss.

Provincia.

U. c. 553. a. C. 199. vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad supplicium; quæque sublata ex delubro Proserpinæ essent, reponenda cum piaculis curaret) (b) feriæ Latinæ pontificum decreto instauratæ sunt; quod legati ab Ardea questi in senatu erant, sibi in monte Albano Latinis carnem, ut adsolet, datam non esse. Ab *Prodigia.* Sueffa nunciatum est, duas portas, quodque inter eas muri erat, de cælo tactum; & Formiani legati ædem Jovis, item Ostienses ædem Jovis, & Veliterni Apollinis & Sanci ædes, & in Herculis æde capillum enatum; & ex Bruttis ab Q. Minucio proprætore scriptum, equuleum cum quinque pedibus, pullos gallinaceos tres cum ternis pedibus, natos esse. Inde a P. Sulpicio proconsule ex Macedonia literæ adlatæ, in quibus inter cetera scriptum erat, lauream in puppi navis longæ enatam. Priorum prodigiorum causâ senatus censuerat, ut consules majoribus hostiis, quibus Diis videretur, sacrificarent. Ob hoc unum prodigium aruspices in senatum vocati, atque ex responso eorum supplicatio populo in diem unum edicta, & ad omnia pulvinaria res divinæ factæ.

(b) (Cn. Sergio. - - curaret) absunt signa parenthesis apud Gron. Grev.

II. CARTHAGINIENSES eo anno argentum in stipendium inpositum primum Romam ad-
 vixerunt. Id quia probum non esse quæsto-
 res renunciaverant, experientibusque pars
 quarta decocta erat; pecunia Romæ mutua
 sumpta, intertrimentum argenti suppleverunt.
 Petentibus deinde, ut, si jam videretur fena-
 tui, obsides sibi redderentur, centum redditu
 obsides. De ceteris, si in fide permanerent,
 spes facta. Petentibus iisdem, qui non redde-
 bantur obsides, ut ab Norba, ubi parum
 commode essent, alio traducerentur, conces-
 sum, ut Signiam & Ferentinum transirent.
 Gaditanis item petentibus remissum, ne præ-
 fectus Gades mitteretur, adversus quod iis,
 in fidem populi Romani venientibus, cum
 L. (c) Marcio Septimo convenisset. Et Nar-
 nienfium legatis, querentibus ad numerum
 sibi colonos non esse, & inmixtos quosdam
 non sui generis pro colonis se gerere, ea-
 rum rerum causa tresviros (d) creare L.
 Cornelius consul iussus. Creati P. & Sex.
 Ælii (Pætis fuit ambobus cognomen) & C.
 Cornelius Lentulus. Quod Narniensibus da-

U. e. 553.
 a. C. 199.

Carthag.
 primum
 Romam
 argentum
 in stipen-
 dium inpo-
 situm ad-
 vehunt.
 Obsidum
 pars iis
 reddita.

(c) L. del. Gron.

(d) *triumviros* Gron. Crev.

V. c. 553. tum erat, ut colonorum numerus cogere-
a. C. 199. id Cosani petentes non inpetrauerunt.

III. REBUS, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, consules in provincias profecti. P.

x
*Seditio mi-
 litum in
 Macedo-
 nia.*

Villium in Macedoniam quum venisset, atrox
 seditio militum, jam ante inritata, nec satis
 in principio compressa, excepit. Duo millia
 ea militum fuere, qui ex Africa post devic-
 tum Hannibalem in Siciliam, inde anno fere
 post (e) in Macedoniam pro voluntariis tranf-
 portati erant. Id voluntate factum negabant:
 « Ab tribunis recusantes in naves inpositos,
 » Sed utcumque, seu injuncta, seu suscepta
 » foret militia, & eam exhaustam, & finem
 » aliquem militandi fieri æquum esse. Multis
 » annis sese Italiam non vidisse. Consenuisse
 » sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia.
 » Confectos jam se labore, opere, exsangues
 » tot acceptis vulneribus esse. » Consul,
 « causam postulandæ missionis probabilem,
 » si modeste peteretur, videri, » dixit. « Se-
 » ditionis nec eam, nec ullam aliam satis justam
 » causam esse. Itaque si manere ad signa, &
 » dicto parere velint, se de missione eorum

(e) post del. Gron.

» ad fenatum scripturum. Modestia facilius, *U. e. 553.*
 » quam pertinacia, quod velint, inpetratu- *a. C. 199.*
 » ROS. »

IV. THAUMACOS eo tempore Philippus summa vi obpugnabat aggeribus vineisque; & jam arietem muris admoturus erat. Ceterum incepto absistere eum coëgit subitus Ætolorum adventus, qui, Archidamo duce inter custodias Macedonum mœnia ingressi, nec die, nec nocte finem ullum erumpendi, nunc in stationes, nunc in opera Macedonum, faciebant. Et adjuvabat eos natura ipsa loci. Namque Thaumaci a Pylis sinuque Maliaco per Lamiam eunti loco alto siti sunt, ipsis faucibus imminentes, quas Cœla (*f*) vocant: Thessaliæque transeunti confragosa loca implicatasque flexibus vallium vias, ubi ventum ad hanc urbem est, repente, velut maris vasti, sic inmensa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas. Ab eo miraculo Thaumaci adpellati. Nec altitudine solum tuta urbs, sed quod, saxo undique abscisso (*g*), rupibus inposita est. Hæ difficultates, & quod haud satis dignum

Thaumacos frustra tentatos deserit Philippus.

(*f*) *Calen Gron.*

(*g*) *abscisso Gron. Crev.*

U. c. 553. tanti laboris periculique pretium erat, ut
a. C. 199. abfisteret incepto Philippus, effecerunt. Hiems
 quoque jam instabat, quum inde abscessit,
 & in Macedoniam in hiberna copias reduxit.

V. IBI ceteri quidem, data quantacumque
 quiete temporis, simul animos corporaque
 remiserant. Philippum quantum ab assiduis
 laboribus itinerum pugnarumque laxaverat
 annus, tanto magis intentum in universum
 eventum belli curæ angunt, non hostes mo-
 do timentem, qui terra marique urgebant;
 sed nunc sociorum, nunc etiam popularium
 animos, ne & illi ad spem amicitiae Roma-
 norum deficerent, & Macedonas ipsos cupi-
 do novandi res caperet. Itaque & in Achaïam
 legatos misit, simul qui jusjurandum (ita enim
 pepigerant, quotannis juraturos in verba
 Philippi) exigerent: simul qui redderent
 Achæis Ochormenon, & Heræam, & Tri-
 phyliam; Eleis Alipheram, contendentibus,
 numquam eam urbem fuisse ex Triphylia,
 sed sibi debere restitui, quia una esset ex iis,
 quæ ad condendam Megalopolim ex concilio
 Arcadum contributæ forent. Et cum Achæis
 quidem per hæc societatem firmabat. Macedo-
 num animos sibi conciliavit cum Heraclide,

*Philippi
 curæ
 &
 anxietas.*

*Conciliat
 sibi
 Græcos.*

*Et Mace-
 donas.*

Nam quum eum maximæ invidiæ sibi esse cerneret, multis criminibus oneratum in vincula coniecit, ingenti popularium gaudio. Bellum, si quando umquam ante alias, tum (h) magna cura adparavit, exercuitque in armis & Macedonas, & mercenarios milites: principioque veris cum Athenagora omnia externa auxilia, quodque levis armaturæ erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ ad Antigoneam fauces sunt, (Stena vocant Græci) misit. Ipse post paucis diebus graviore secutus agmine, quum situm omnem regionis adspexisset, maxime idoneum ad muniendum locum credidit esse præter annum Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Asnaum incolæ vocant, angusta valle fluit, iter exiguum super ripam præbens. Asnaum Athenagoram cum levi armatura tenere ac communire jubet: ipse in Æropo posuit castra. Qua abscisæ rupes erant, statio paucorum armatorum tenebat; quæ minus tuta erant, alia fossis, alia vallis, alia turribus muniēbat. Magna tormentorum etiam vis, ut missilibus procul arcerent hostem, idoneis locis disposita est.

U. e. 553.

a. C. 199.

Fauces
Antigoneæ
occupat.Castra
ad Aoum
ponit.

(h) cum Gron. Crev.

U. c. 553. Tabernaculum regium pro vallo, in conspecto
a. C. 199. maxime tumulo, ut terrorem hostibus, suis-
que spem ex fiducia faceret, positum.

*Consul
mox adest.*

VI. CONSUL, per Charopum Epiroten cer-
tior factus, quos saltus cum exercitu infe-
disset rex, & ipse, cum Corcyrae hiberna-
set, vere primo in continentem trajectus, ad
hostem ducere pergit. Quinque millia ferme
ab regis castris quam abesset, loco munito
relictis legionibus, ipse cum expeditis pro-
gressus ad speculanda loca, postero die con-
siliium (i) habuit, utrum per infessum ab hoste
saltum, quamquam labor ingens periculum-
que proponeretur, transitum tentaret; an
eodem itinere, quo priore anno Sulpicius
Macedoniam intraverat, circumduceret co-
pias. Hoc consilium per multos dies agitati
nuncius venit, T. Quintium consulem factum,
fortitumque provinciam Macedoniam, matu-
rato itinere jam Corcyram trajecisse. Vale-
rius Antias intraffe saltum Villium tradit,
quia (k) recto itinere nequirit, omnibus
a rege infessis, secutum vallem, per quam
mediam fertur Aous amnis; ponte raptim

(i) *concilium Gron.*

(k) & *quia Gron. Crev.*

facto, in ripam, in qua erant castra regia, U. c. 553.
a. C. 199.
transgressum acie conflixisse : fufum fugatum-
que regem, castris exutum : duodecim mil-
lia hostium eo prælio cæsa, capta duo millia
& ducentos, & signa militaria centum tri-
ginta duo (l), equos ducentos triginta. Ædem
etiam Jovi in eo (m) prælio votam, si res
prosperè gesta esset. Ceteri Græci Latiniq[ue]
auctores, quorum quidem ego legi annales,
nihil memorabile a Villio actum, integrum-
que bellum insequentem consulem T. Quinc-
tium accepisse tradunt.

VII. DUM hæc in Macedonia geruntur,
consul alter L. Lentulus, qui Romæ substi-
terat, comitia censoribus creandis habuit.
Multis claris petentibus viris, creati censores
P. Cornelius Scipio Africanus & P. Ælius
Pætus. Hi, magna inter se concordia, & fe-
natum sine ullius nota legerunt, & porto-
ria venalium Capuæ Puteolisque, item Castro-
rum portorium, quo in loco nunc oppidum
est, fruendum locarunt : colonosque eo tre-
centos (is enim numerus finitus ab senatu
erat) adscripserunt, & sub Tifatis Capuæ
agrum vendiderunt. Sub idem tempus L.

*Censores
creati
Scipio &
Ælius.*

(1) & duo Gron. Crev. (m) eo del. Gron. Crev.

*U. c. 553.
a. C. 199.*

*Cn. Bæbius
circumven-
tus a Gal-
lis.*

*T. Quinc-
tius ex
quæstura
consul.*

Manlius Acidinus, ex Hispania decedens, prohibitus a P. (n) Porcio Læca tribuno plebis, ne ovans rediret, quum ab senatu inpetraffet, privatus urbem ingrediens mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in ærarium tulit. Eodem anno Cn. Bæbius Tamphilus, qui ab C. Aurelio consule anni prioris provinciam Galliam acceperat, temere ingressus Gallorum Insuubrium fines, prope cum toto exercitu est circumventus: supra sex millia & sexcentos milites amisit. Tanta ex eo bello, quod jam timeri desierat, clades accepta est. Ea res L. Lentulum consulem ab urbe excivit: qui, ut in provinciam venit plenam tumultus, trepido exercitu accepto, prætorem multis probris increpitum provincia decedere, atque abire Romam iussit. Neque ipse consul memorabile quidquam gessit, comitiõrum causa Romam revocatus; quæ ipsa per M. Fulvium & M. Curium tribunos plebis inpediebantur, quod T. Quinctium Flaminium consulatum ex quæstura petere non patiebantur. « Jam ædilitatem præturamque fastidiri: nec per honorum gradus, documentum sui dantes,

(n) a M. Porcio Gron. Crev.

» nobiles homines tendere ad consulatum, *U. c. 553.*
 » sed transcendendo media, summa imis con- *a. C. 199.*
 » tinuare. » Res ex campestri certamine in
 senatum venit. Patres censuerunt, « Qui ho-
 » norem, quem sibi capere per leges liceret,
 » peteret, in eo populo creandi, quem velit,
 » potestatem fieri æquum esse. » In auctori-
 tate Patrum fuere tribuni. Creati consules
 Sex. Ælius Pætus & T. Quinctius Flamini-
 nus. Inde Prætorum comitia habita. Creati
 L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus,
 M. Porcius Cato, C. Helvius, qui ædiles
 plebis fuerant. Ab iis ludii plebei instituti:
 & epulum Jovis fuit ludorum causa.
 Et ab ædilibus curulibus C. Valerio Flacco
 flamine Diali & C. Cornelio Cethego ludii
 Romani magno adparatu facti. Ser. & C. Sulpicii
 Galbæ pontifices eo anno mortui sunt.
 In eorum locum M. Æmilius Lepidus & Cn.
 Cornelius Scipio pontifices subsecuti sunt.

VIII. SEX. Ælius Pætus, T. Quinctius *U. c. 554.*
 Flaminius consules, magistratu inuito, senatum *a. C. 198.*
 in Capitolio quum habuissent, decreverunt *Sex. Ælio,*
 Patres, « ut provincias Macedoniam *T. Quinc-*
 » atque Italiam consules compararent inter *rio Coss.*
 » se, fortirenturve. Utri eorum Macedonia *Provincia.*

U. c. 554.
a. C. 198.

» evenisset, in supplementum legionum tria
 » millia militum Romanorum scriberet, &
 » trecentos equites : item sociorum Latini
 » nominis quinque millia peditum, quingen-
 » tos equites. » Alteri consuli novus omnis
 exercitus decretus. L. Lentulo prioris anni
 consuli prorogatum imperium est ; vetitus-
 que aut ipse provincia decedere prius, aut
 veterem exercitum deducere, quam cum le-
 gionibus novis consul venisset. Sortiti con-
 sules provincias. Ælio Italia, Quintio Ma-
 cedonia evenit. Prætores, L. Cornelius Me-
 rula urbanam, M. Claudius Siciliam, M. Por-
 cius Sardiniam, C. Helvius Galliam est for-
 titus. Delectus inde haberi est cœptus. Nam,
 præter consulares exercitus, prætores quoque
 iussi scribere milites erant. Marcello in Sici-
 liam quatuor millia peditum socium Latini
 nominis, & trecentos equites ; Catoni in
 Sardiniam ex eodem genere militum tria mil-
 lia peditum, ducentos equites : ita ut hi
 prætores ambo, quum in provincias venissent,
 veteres dimitterent pedites equitèsq. Attali
 deinde regis legatos in senatum consules intro-
 duxerunt. Hi, regem classe sua copiisque
 omnibus terra marique Romanam rem juvare,
 quæque

*Attali
 legati
 senatum
 adveniunt.*

LIBER XXXII CAP. VIII 17

quæque imperarent Romani consules, impigre atque obedienter ad eam diem fecisse, quum exposuissent, « Vereri [dixerunt], ne » id præstare ei per Antiochum regem ultra » non liceret. Vacuum namque præfidiis nava- » libus terrestribusque regnum Attali Antio- » chum invasisse. Itaque Attalum orare Pa- » tres conscriptos, si sua classe, suaque opera » uti ad Macedonicum bellum vellent, mit- » terent ipsi præsidium ad regnum ejus tutan- » dum : si id nollent, ipsum ad sua defendenda » cum classe ac reliquis copiis redire pateren- » tur. » Senatus legatis ita responderi jussit, » Quod rex Attalus classe copiisque aliis du- » ces Romanos juvisset, id gratum senatui » esse (o). Auxilia nec ipsos missuros Attalo » adversus Antiochum, socium & amicum » populi Romani : nec Attali auxilia retentu- » turos, ultra quam regi commodum esset; » Semper populum Romanum alienis rebus, » arbitrio alieno, usum. Et principium & fi- » nem in potestate ipsorum, qui ope sua ve- » lint adjutos Romanos, esse. Legatos ad » Antiochum missuros, qui nuncient, Attali » naviumque ejus & militum opera adversus

U. c. 554.
 a. C. 198.

Responsum
 senatus.

(o) fore Gron. Crev.

Tom. VIII.

B

U. c. 554. » Philippum communem hostem uti populum
a. C. 198. » Romanum. Gratum eum facturum & senatui,
 » si regno Attali abstineat, belloque abstinet.
 » Æquum esse, socios & amicos populi Ro-
 » mani reges inter se quoque ipsos pacem
 » servare.»

IX. CONSULEM T. Quinctium, ita habito
 delectu, ut eos fere legeret, qui in Hispania
 aut Africa meruissent spectatæ virtutis
Prodigia. milites, properantem in provinciam prodigia
 nunciata atque eorum procuratio Romæ ten-
 uerunt. De cælo tacta erant via publica
 Veis, forum & ædes Jovis Lanuvii, Herculis
 ædes Ardeæ, Capuæ murus & turres & ædes,
 quæ Alba dicitur. Cælum ardere visum erat
 Arretii. Terra Velitris trium jugerum spatio
 caverna ingenti defederat. Sueffæ Auruncæ
 nuntiabant agnum cum duobus capitibus na-
 tum, & Sinuessæ porcum humano capite.
 Eorum prodigiorum causa supplicatio unum
 diem habita. Et consules rebus divinis operam
 dederunt; placatisque Diis, profecti in provin-
 cias sunt. Ælius cum C. Helvio prætore
Ælius Cos. it in Galliam. in Galliam: exercitumque ab L. Lentulo ac-
 ceptum, quem dimittere debebat, prætori
 tradidit; ipse novis legionibus, quas secum

adduxerat, bellum gesturus. Neque memorabilis rei quidquam gessit. Et T. Quinctius alter consul maturius, quam priores soliti erant consules, a Brundisio quum transmisisset, Corcyram tenuit cum octo millibus peditum, equitibus octingentis. Ab Corcyra in proxima Epiri quinquere mi trajecit: & in castra Romana magnis itineribus contendit; inde Villio dimisso, paucos moratus dies, dum se copiæ ab Corcyra adsequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per castra hostium vim (p) facere conaretur: an, ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per Darsaretios potius Lycumque tuto circuitu Macedoniam intraret. Vicissetque ea sententia, ni timuisset, ne quum a mari longius recessisset, missis e manibus hoste, si (quod antea fecerat) solitudinibus silvisque se tutari revoluisset, sine ullo effectu æstas extraheretur. Utcumque esset igitur, illo ipso tam iniquo loco adgredi hostem placuit. Sed magis fieri id placebat, quam, quomodo fieret, fatis expediebat.

X. DIES quadraginta sine ullo conatu sedentes in conspectu hostium absumerant.

(p) *viam Gron.*

U. c. 554.
a. C. 198.

Quinctius
in Macedoniam.

Consulis &
Philippi
conloquium.

U. c. 554.
a. C. 198.

Inde spes data Philippo est, per Epirotarum gentem tentandæ pacis : habitoque consilio (q) delecti ad eam rem agendam, Pausanias prætor, & Alexander magister equitum, consulem & regem, ubi in artificissimas ripas Aous cogitur amnis, in colloquium adduxerunt. Summa postulatorum consulis erat, præsidia ex civitatibus rex deduceret. Iis, quorum agros urbesque populatus esset, redderet res, quæ comparerent. Ceterorum æquo arbitrio æstimatio fieret. Philippus « aliam aliarum » civitatum conditionem esse » respondit. « Quas ipse cepisset, eas liberaturum. Quæ » sibi traditæ a majoribus essent, earum hereditaria ac justa possessione non excessurum. » Si quas quererentur belli clades eæ civitates, cum quibus bellatum foret; arbitrio, quo vellent, populorum, cum quibus pax utrisque fuisset, se usurum. » Consul « Nihil » ad id quidem arbitro aut iudice opus esse, » dicere. « Cui enim non adparere, ab eo, qui » prior arma intulisset, injuriam ortam? nec » Philippum ab ullis bello laceffitum, ipsum » priorem vim omnibus fecisse. » Inde quum ageretur, quæ civitates liberandæ essent,

(q) *concilio Gron. Crev.*

LIBER XXXII CAP. XI 21

Theffalos primos omnium nominavit consul. Ad id vero adeo accensus indignatione est rex, ut exclamaret, « Quid victo gravius » imperares, T. Quincti? » atque ita se ex conloquio proripuit. Et temperatum ægre est, quin missilibus, quia direnti medio anni (r) fuerant, pugnam inter se confererent. Postero die per excursiones ab stationibus primo in planitie, satis ad id patenti, multa levia commissa prælia sunt: deinde recipientibus se regiis in arcta & confragosa loca, aviditate accensi certaminis eo quoque Romani penetravere. Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus armorum erat, aptum urguendis regiis: pro hoste loca, & catapultæ ballistæque, in omnibus prope rupibus, quasi in muris dispositæ. Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis, quum etiam, ut in prælio iusto, aliquot cecidissent, nox pugnae finem fecit.

XI. QUUM in hoc statu res esset, pastor quidam, a Charopo principe Epirotarum missus, deducitur ad consulem. Is « se in eo saltu, » qui regiis tunc oneratus castris erat, armentum pascere » ait: « omnes montium

U. c. 554.
a. C. 108.

Inrito
eventu.

Levia
prælia.

A pastore
via
ostenditur
Quinctio.

(r) *amne Gron. Crev.*

U. c. 554. » eorum am fractus callesque nosse. Si secum
a. C. 198. » aliquos mittere velit, non iniquo nec per-
 » difficili aditu supra caput hostium deductu-
 » rum. Hæc [Charopus renunciari jubet] ita
 » crederet, ut suæ porius omnia, quam illius,
 » potestatis essent. » Quum magis vellet cre-
 dere, quam aunderet, consul, mixtumque gau-
 dio ac metu animum gereret, auctoritate
 motus Charopi, experiri spem oblatam sta-
 tuit: &, ut averteret rem a suspicione, bi-
 duo insequenti laceffere hostem, dispositis
 ab omni parte copiis, succedentibusque in-
 tegris in locum defefforum, non desilit. Qua-
 tuor millia inde lecta peditum & trecentos
 equites tribuno militum tradit. Equites, quo-
 ad loca patiantur, ducere jubet: ubi ad in-
 via equiti ventum fit, in planitie aliqua lo-
 cari equitatum; pedites, qua dux monstraret
 viam, ire: ubi, ut polliceretur, (s) super caput
 hostium perventum fit, fumo dare signum:
 nec ante clamorem tollere, quam ab se signo
 accepto pugnam cœptam arbitrari posset.
 Nocte itinera fieri jubet, (& pernox forte
 luna erat) interdium cibi quietisque fumeret
 tempus. Ducem promissis ingentibus onera-

(s) polliceatur Gron. Crev.

tum, si fides exstet, vinctum tamen tribuno tradit (t). His copiis ita dimissis, eo intentius Romanus undique instat capi stationes.

*U. c. 554.
a. C. 198.*

XII. INTERIM die tertio quum verticem, quem petierant, Romani cepisse ac tenere se fumo significarent; tum vero, trifariam divisis copiis, consul valle media cum militum robore succedit: cornua dextra lævaque admovet castris. Nec segnius hostes obviam eunt: & dum, aviditate certaminis pro-
vecti, extra munitiones pugnant, haud paullo superior est Romanus miles, & virtute, & scientia, & armorum genere. Postquam, multis vulneratis interfectisque, recepere se regii in loca, aut munimento, aut natura tuta, verterat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum angustias progressos. Neque impunita temeritate inde recepissent sese, ni clamor primum ab tergo auditus, dein pugna etiam cœpta, amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fugam effusi sunt: pars magis, quia (u) locus fugæ deerat, quam quod animi fatis esset ad pugnam, quum substitissent, ab hoste & a

*Quinctius
adgreditur
Philip-
pum.*

*Ab tergo
Romani
regios in-
vadunt &
fugant.*

(t) tradidit Gron. Crev.

(u) pars quia magis Gron.

U. c. 554.
a. C. 198.

fronte & ab tergo urgente, circumventi sunt. Deleri totus exercitus potuit, si fugientes persecuti victores essent: sed equitem angustiae locorumque asperitas, peditem armorum gravitas inpediit. Rex primo effuse ac sine respectu fugit: dein, quinque millium spatium progressus, quum ex iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse hostem, substitit in tumulo quodam, dimisitque suos per omnia juga vallesque, qui palatos in unum conligerent. Non plus duobus millibus hominum amissis, cetera omnis multitudo, velut signum aliquod secuta, in unum quum convenisset, frequenti agmine petunt Thessaliam. Romani, quoad tutum fuit infecuti, cædentes spoliantesque cæsos, castra regia, etiam sine defensoribus difficili aditu, diripiunt: atque ea nocte in suis castris manserunt.

*Rex in
Thessalia
fugit.*

*Sequitur
consul.*

XIII. POSTERO die consul per ipsas angustias, qua se inter valles flumen insinuat, hostem sequitur. Rex primo die ad Castra Pyrrhi pervenit. Locus, quem ita vocant, est in Triphylia terræ Melotidis. Inde postero die (ingens iter agminis, sed metus urgue-

bat) (v) in montem Lingon perrexit. Ipsi montes Epiri sunt, interjecti Macedonia Thessaliæque. Latus, quod vergit in Thessaliam, oriens spectat: septentrio a Macedonia objicitur. Vestiti frequentibus silvis sunt. Juga summa campos patentes aquasque perennes habent. Ibi, stativis, rex, per aliquot dies habitis, fluctuatus animo est, utrum protinus in regnum se reciperet, an reverti in Thessaliam posset. Inclinauit sententia, suum in Thessaliam agmen demittere, (x) Triccamque proximis limitibus petit: inde obvias urbes raptim peragravit. Homines, qui sequi possent, sedibus excibat: oppida incendebat: rerum suarum, quas possent, ferendarum secum dominis jus fiebat: cetera militis præda erat. Nec, quod ab hoste crudelius pati possent, reliqui quidquam fuit, quam quæ ab sociis patiebantur. Hæc etiam facienti Philippo acerba erant, sed e terra, mox futura hostium, corpora saltem eripere sociorum volebat. Ita evastata sunt oppida, Phacium, Iresia, Euhydrium, Eretria, Pa-

U. e. 554.
a. C. 198.

(v) die ingenti itinere agminis (& metus urgebat)
Gron. Crev.

(x) dimitteret Gron, Crev.

U. c. 554.

a. C. 198.

Rex in Macedonia
redit.

Ætoli
vastant
Thessaliam.

læpharus (y) Pheras quum peteret, exclusus, quia res egebat mora, si expugnare vellet, nec tempus erat, omisso incepto, in Macedoniam transcendit. Nam etiam Ætolos adpropinquare fama erat. Qui, audito proelio, quod circa amnem Aoum factum erat, proximis prius evastatis circa Sperchias & Mæcran (quam vocant) Comen, transgressi inde in Thessaliam, Cymines & Angeas primo inpetu poriti sunt. A Metropoli, dum vastant agros, concursu oppidanorum ad tuenda mœnia facto, repulsi sunt. Callithera inde adgressi, similem inpetum oppidanorum pertinacius sustinuerunt: compulsisque intra mœnia, qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat, abscesserunt. Theuma inde & Calathana vicos expugnant diripiuntque. Acharras (z) per ditionem receperunt. Xyniæ simili metu a cultoribus desertæ sunt. Hoc sedibus suis extorret agmen in præsidium incidit, quod Athamanum, quo tutior frumentatio esset, ducebatur: incondita inermisque multitudo, mixta inbelli turba, ab armatis cæsa est, Xyniæ

(y) Palæphatus Crev.

(z) Acharras Gron. Crev.

desertæ diripiuntur. Cyphara inde Ætoli capiunt, obportune Dolopiæ imminens castellum. Hæc raptim intra paucos dies ab Ætolis gesta. Nec Amynander atque Athamanes, post famam prosperæ pugnæ Romanorum, quieverunt.

*U. e. 554.
a. C. 108.*

XIV. CETERUM Amynander, quia suo militi parum fidebar, petito ab consule modico præsidio, quum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phecam, situm inter Gomphos faucesque angustas, quæ ab Athamania Thessaliam dirimunt, vi cepit. Inde Gomphos adortus, & per aliquot dies summa vi urbem tuentes, quum scalas ad mœnia erexisset, eodem metu perpulit ad deditiorem. Hæc traditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis intulit. Deditere deinceps sese, qui Argenta, quique Pherinum, & Thimarum, & Lifinas, & Stimonem, & Lampsum habent, aliaque castella juxta ignobilia. Dum Athamanes Ætolique, submoto Macedonum metu, in aliena victoria suam prædam faciunt, Thessaliaque a tribus simul exercitibus, incerta quem hostem, quemve socium crederet, vastatur; consul faucibus, quas fuga hostium aperuerat, in regionem Epiri transf-

*Amynanderi
res gesta.*

U. c. 554.
a. C. 198. gressus, etsi probe scit, cui parti, Charopo principe excepto, Epirotæ favissent; tamen, quia ab satisfaciendi quoque cura imperata enise facere videt, ex præsentī eos potius, quam ex præterito, æstimat habitu, & ea (a) ipsa facilitate veniæ animos eorum in posterum conciliat. Missis deinde nunciis Corcyram, ut onerariæ naves in finem venirent Ambracium; ipse, progressus modicis itineribus, quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodem Amyndro cum suis auxiliis adito; non tam virium ejus egens, quam ut duces in Thessaliam haberet. Ab eodem consilio & plerique Epirotarum voluntarii inter auxilia accepti.

Phaloriam in Thessalia capit.

XV. PRIMAM urbium Thessaliæ Phaloriam (b) est adgressus. Duo millia Macedonum in præsidio habebat, qui primo summa vi resisterunt, quantum arma, quantum mœnia tueri poterant: sed obpugnatio continua, non die, non nocte remissa, (quum consul in eo verti crederet ceterorum Thessalorum animos, si primi vim Romanam non sustinissent) vicit pertinaciam Macedonum. Cap-

(a) ea del. Gron.

(b) Phaleriam Gron. Crev.

ta Phaloria, legati a Metropoli & a Piera dedentes urbes venerunt. Venia eisdem petentibus datur. Phaloria incensa ac direpta est. Inde Æginium petit: quem locum quum vel modico præsidio tutum ac prope inexpugnabilem vidisset, paucis in stationem proximam, telis coniectis, ad Gomphorum regionem agmen vertit. Degressusque (c) in campos Thessaliæ, quum jam omnia exercitui deessent, quia Epirotarum pepercerat agris, explorato ante, utrum Leucadem, an finum Ambracium onerariæ tenuissent, frumentatum Ambraciam in vicem cohortes misit. Et est iter a Gomphis Ambraciam, sicut ineditum ac difficile, ita spatio perbreui. Intra paucos itaque dies, transectis a mari com meatibus, repleta omni rerum copia sunt castra. Inde Atracem est profectus. Decem ferme millia ab Lariffa abest: ex Perrhæbia (d) oriundi sunt: sita est urbs super Peneum amnem. Nihil trepidavere Thessali ad primum adventum Romanorum. Et Philippus, sicut in Thessaliam ipse progredi non audebat, ita, intra Tempe stativis positus, ut quisque locus

*U. c. 554.
a. C. 198.*

*Atrax
obscissa.*

(c) *digressusque Gron. Crev.*

(d) *Perræbia Gron.*

U. c. 554. ab hoste tentabatur, præsidia per occasiones
a. C. 198. submittebat.

*L. Quinctii
 res gestæ.*

XVI. SUB idem fere tempus, quo consul adversus Philippum primum in Epiri faucibus castra posuit, & L. Quinctius, frater consulis, cui classis cura maritimæque oræ imperium mandatum ab senatu erat, cum duabus quinqueremibus Corcyram transvectus, postquam profectam inde classem audivit, nihil morandum ratus, quum ad Zamam insulam adsecutus esset, dimisso L. Apustio, cui successerat, tarde inde ad Maleam, trahendis plerumque remulco navibus, quæ cum comœatu sequebantur, pervenit. A Malea, jussis ceteris, quantum maxime possent maturate, sequi, ipse tribus quinqueremibus expeditis Piræum præcepit, accepitque naves ibi relictas ab L. Apustio legato ad præsidium Athenarum. Eodem tempore duæ ex Asia classes profectæ, una cum Attalo rege; (eæ quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera, viginti navium tectarum: Agefimbrotus præerat. Hæ circa Andrum insulam classes conjunctæ Eubæam, inde exiguo distantem freto, trajecerunt. Carystiorum primum agros vastarunt: deinde, ubi Carystus,

*Classis
 Attali &
 Rhodorum.*

præsidio a Chalcide raptim misso, firma visa est, ad Eretriam accesserunt. Eodem & L. Quinctius cum iis navibus, quæ Piræei fuerant, Attali regis adventu audito, venit, iussitque, ut, quæ ex sua classe venissent naves, Eubœam peterent. Eretria summa vi obpugnabatur. Nam & trium junctarum classium naves omnis generis tormenta machinasque ad urbium excidia secum portabant, & agri adfatim materiæ præbebant ad novamolienda opera. Oppidani primo haud impigre tuebantur mœnia: deinde fessi vulneratique aliquot, quum & muri partem everfam operibus hostium cernerent, ad deditio-nem inclinarunt: sed præsidium erat Macedonum, quos non minus, quam Romanos, metuebant: & Philocles regius præfectus a Chalcide nuncios mittebat, se in tempore adfuturum, si sustinerent obsidionem. Hæc mixta metu spes ultra, quam vellent, aut quam possent, trahere eos tempus cogebat. Deinde, postquam Philoclem repulsum trepidantemque refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum, veniam fidemque ejus petentes, miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt, &

*U. c. 554.
a. C. 198.*

*Eretria
obpugna-
ta.*

*U. c. 554.
a. C. 108.*

Capitur.

ea modo parte, qua murus dirutus erat, ceteris neglectis, stationes armatas obponunt; Quintius, noctu ab ea parte, quæ minime suspecta erat, inpetu facto, scalis urbem cepit. Oppidanorum omnis multitudo cum conjugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditionem venit. Pecuniæ aurique & argenti haud sane multum fuit: signa, tabulæ priscae artis, ornamentaque ejus generis plura, quam pro urbis magnitudine aut opibus ceteris, inventa.

*Carystus
capta.*

XVII. CARYSTUS inde repetita; unde, priusquam e navibus copiæ exponerentur, omnis multitudo, urbe deserta, in arcem confugit. Inde ad fidem ab Romano petendam oratores mittunt. Oppidanis extemplo vita ac libertas concessa est: Macedonibus trecenti nummi in capita statutum est pretium, & ut armis traditis abirent. Hac summa redempti, in Bœotiam inermes trajecti. Navales copiæ, duabus claris urbibus Eubœæ intra dies paucos captis, circumvectæ Sunium Atticæ terræ promontorium, Cenchreas Corinthiorum emporium petierunt. Consul interim omnium spe longiorem atrocioremque obpugnationem habuit: & ea, qua minimum credidisset, resistere.

*Atrax
pertinaciter
defensa.*

resistebant hostes. Nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore : si aditum armatis in urbem patefecisset , fugam inde cædemque hostium fore , qualis captis urbibus fieri solet. Ceterum postquam , parte muri arietibus decussa , per ipsas ruinas transcendunt in urbem armati , illud principium velut novi atque integri laboris fuit. Nam Macedones , qui in præsidio erant & multi & delecti , gloriam etiam egregiam rati , si armis potius & virtute , quam mœnibus , urbem tuerentur , conferti , pluribus introrsus ordinibus acie firmata , quum transcendere ruinas sensissent Romanos , per inpeditum ac difficilem ad receptum locum expulerunt. Id consul ægre passus , nec eam ignominiam ad unius modo expugnandæ moram urbis , sed ad summam universi belli , pertinere ratus , quod ex momentis parvarum plerumque rerum penderet , purgato loco , qui strage semiruturi muri cumulatus erat , turrem (e) ingentis altitudinis , magnam vim armatorum multiplici tabulato portantem , promovit : & cohortes in vicem sub signis , quæ cuneum Macedonum , (phalangem ipsi vocant) sè

U. c. 554°
a. C. 198^a

(e) *turrim* Gron. Crév.

Tom. VIII.

C

U. e. 554.
a. C. 198.

possent, vi perumperent, emittebat. Sed ad loca angusta, haud late patente intervallo diruti muri, genus armorum pugnæque hosti aptius erat. Ubi conferti hastas ingentis longitudinis præ se Macedones objecissent, velut in constructam densitate clipeorum testudinem Romani, pilis nequidquam emissis, quum strinxissent gladios; neque congregi propius, neque præcidere hastas poterant: & si quas (f) incidissent, aut præfregissent, hastilia (g) fragmento ipso acuto, inter spicula integrarum hastarum, velut vallum explebant (h). Ad hoc & muri pars adhuc integra utraque tuta præstabat latera: nec ex longo spatio aut cedendum, aut inpetus faciendus erat; quæ res turbare ordines solet. Accessit etiam fortuita res ad animos eorum firmandos. Nam quum turris per aggerem parum densati soli ageretur, rota una in altiorem orbitam depressa ita turrim inclinavit, ut speciem ruentis hostibus, trepidationemque insanam superstantibus armatis præbuerit.

(f) *quam* Gron. Crev.

(g) *hastile* Gron. Crev.

(h) *explebat* Gron. Crev.

XVIII. QUUM parum quidquam succederet, consul minime æquo animo comparationem militum generis armorumque fieri patiebatur: simul nec maturam expugnandi spem, nec rationem procul a mari & in evastatis belli cladibus locis hibernandi ullam cernebat. Itaque relicta obsidione, quia nullus in tota Acarnaniæ atque Ætoliæ ora portus erat, qui simul & omnes onerarias, quæ commeatum exercitui portabant; caperet, & testa ad hibernandum legionibus præberet, Anticyra in Phocide, in Corinthium versa sinum, ad id opportunissime sita visa: quia nec procul Theffalia hostiumque locis abibant; & ex adverso Peloponnesum exiguo maris spatio divisam; ab tergo Ætoliæ Acarnaniamque, ab lateribus Locridem ac (i) Bœotiam habebant. Phocidis primo inpetu Phanteam sine certamine cepit. Anticyra haud multum in obpugnando præbuit moræ. Ambryfus inde Hyampolisque receptæ. Daulis, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis, nec operibus capi poterat. Lacescendo missilibus eos, qui in præsidio erant, quum ad excursiones eliciuissent, refugiendo in vicem

*U. c. 554.
a. C. 198.*

*Re infecta
abit Cos.*

*Phocidis
urbes ab eo
captæ.*

(i) & Gron. Crev.

U. c. 554.
a. C. 198. insequendoque, & levibus sine effectu certaminibus, eo negligentia & contemptus adduxerunt, ut cum refugientibus in portam permixti inpetum Romani facerent. Sex alia ignobilia castella Phocidis terrore magis, quam armis, in potestatem venerunt. Elatia clausit portas: nec, nisi vi cogerentur, recepturi mœnibus videbantur aut ducem, aut exercitum Romanum.

*Elatia
obsessa.*

XIX. ELATIAM obsidenti consuli rei majoris spes adfulsit, Achæorum gentem ab societate regia ad Romanam amicitiam avertendi. Cycliadam, principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerant. Aristæus, qui Romanis gentem jungi volebat, prætor erat. Classis Romana cum Attalo & Rhodiis Cenchreis stabat, parabantque communi omnes consilio Corinthum obpugnare. Optimum igitur ratus est, priusquam eam rem adgrederentur, legatos ad gentem Achæorum mitti, pollicentes, si ab rege ad Romanos defecissent, Corinthum iis contributuros in antiquum gentis concilium. Auctore consule, legati a fratre ejus L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Atheniensibus, ad Achæos missi. Sicyone datum iis est concilium. Erat

*Legati a
Romanis
& eorum
sociis ad
Achæos.*

autem non admodum simplex habitus animorum inter Achæos. Terrebat eos Lacedæmonius, gravis & assiduus hostis : horrebant Romana arma : Macedonum beneficiis & veteribus & recentibus obligati erant : regem ipsum suspectum habebant pro ejus crudelitate perfidiaque : neque ex iis, quæ tum ad tempus faceret, æstimantes, graviorem post bellum dominum futurum cernebant. Neque solum, quid in senatu quisque civitatis suæ, aut in communibus conciliis gentis pro sententia dicerent, ignorabant : sed ne ipsis quidem secum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, satis constabat. Ad homines ita incertos introductis legatis potestas dicendi facta est. Romanus primum legatus L. Calpurnius, deinde Attali regis legati, post eos Rhodii differuerunt. Philippi deinde legatis dicendi potestas facta est. Postremi Athenienses, ut refellerent Macedonum dicta, auditi sunt. Hi fere atrocissime in regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant, invecti sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot legatorum perpetuis orationibus die absumpso, dimissa est.

U. c. 554.
a. C. 198.

Achaorum
fluctuant
& incerta
mens.

Audiunt
legatos.

*V. c. 554.
a. C. 198.*

*Silentium
inter
Achaos.*

*Aristæus
prætor eos
hortatur,
ut expromant
quid
sentiant.*

XX. POSTERO die advocatur concilium ;
ubi quum per præconem , sicut Græcis mos
est , suadendi , si quis vellet , potestas a magi-
stratibus facta esset , nec quisquam prodiret ;
diu silentium aliorum alios intuentium fuit .
Neque mirum , si ; quibus sua sponte , volun-
tantibus res inter se pugnantes , obtorpuerant
quodammodo animi , eos orationes quoque
insuper turbaverant , utrimque quæ difficilia
essent promendo admonendoque , per totum
diem habitæ . Tandem Aristæus prætor
Achæorum , ne tacitum concilium dimitteret ,
« Ubi [inquit] illa certamina animorum ,
» Achæi , sunt , quibus in conviviiis & cir-
» culis , quum de Philippo & Romanis men-
» tio incidit , vix manibus temperabatis ? Nunc
» in concilio , ad eam rem unam indicto ,
» quum legatorum utrimque verba audieritis ,
» quum referant magistratus , quum præco ad
» suadendum vocet , obmutuistis . Si non
» cura communis salutis ; ne studia quidem ,
» quæ in hanc aut illam partem animos vestros
» inclinarunt , vocem cuiquam possunt expri-
» mere ? quum præsertim nemo tam hebes sit ,
» qui ignorare possit , dicendi ac suadendi ,
» quod quisque aut velit , aut optimum putet ,

» nunc occasionem esse, priusquam quidquam
 » decernamus. Ubi semel decretum erit, om-
 » nibus id, etiam quibus ante displicuerit,
 » pro bono atque utili fœdere defendendum.»
 Hæc adhortatio prætoris non modo quem-
 quam unum elicit ad suadendum, sed ne
 fremitum quidem aut murmur concionis tan-
 tæ, ex tot populis congregatæ, movit.

*U. c. 554.
 a. C. 198.*

Frustra.

XXI. Tum Aristæus prætor rursus: « Non
 » magis consilium vobis, principes Achæorum,
 » deest, quam lingua: sed suo quisque peri-
 » culo in commune consultum non vult. For-
 » sitan ego quoque tacerem, si privatus essem.
 » Nunc prætor video, aut non dandum con-
 » cilium legatis fuisse, aut inde sine responso
 » eos dimittendos non esse. Respondere au-
 » tem, nisi ex vestro decreto, qui possum?
 » Et quando nemo vestrum, qui in hoc con-
 » cilium advocati estis, pro sententia quid-
 » quam dicere vult, aut audet; orationes le-
 » gatorum, hesternò die dictas, pro sententiis
 » percenseamus; perinde ac (k) non postu-
 » laverint, quæ e re sua essent, sed suaserint,
 » quæ nobis censerent utilia esse. Romani
 » Rhodique & Attalus societatem amicitiam:

*Pergie
 Aristæus.*

(k) ac si Gron. Crev.

U. c. 554.
 a. C. 198.

» que nostram petunt : & in bello, quod ad
 » versus Philippum gerunt, se a nobis adju-
 » vari æquum censent. Philippus societatis se-
 » cum admonet & jurisjurandi : & (1) modo
 » postulat, ut secum stemus ; modo, ne in-
 » ter simus armis, contentum ait se esse. Nul-
 » line venit in mentem, cur, qui nondum
 » socii sunt, plus petant, quam socius ? Non
 » sit hoc neque modestia Philippi, neque in-
 » prudentia Romanorum. Achæi portus & dant
 » fiduciam postulantibus, & demunt. Philippi
 » præter legatum videmus nihil. Romana
 » classis ad Cenchreas stat, urbium Eubœæ
 » spolia præ se ferens : consulem legiones-
 » què ejus, exiguo maris spatio disjunctas,
 » Phocidem ac Locridem pervagantes videmus.
 » Miramini, cur dissidenter Cléomedon lega-
 » tus Philippi, ut pro rege arma caperemus
 » adversus Romanos, modo egerit : qui, si
 » ex eodem fœdere ac jurejurando, cujus no-
 » bis religionem injiciebat, rogemus eum,
 » ut nos Philippus & ab Nabide ac Lacedæ-
 » moniis & ab Romanis defendat, non modo
 » præsidium, quo nos tueatur, sed ne quid
 » respondeat quidem nobis, sit inventurus.

(1) & del. Gron. Crœv.

» Non, Hercle, magis, quam ipse Philippus *U. c. 554.*
 » priore anno, qui, pollicendo se aduersus *a. C. 198.*
 » Nabidem bellum gesturum, quum tentasset
 » nostram iuventutem hinc in Eubœam extra-
 » here; postquam nos neque decernere id
 » sibi præsidium, neque velle inligari Roma-
 » no bello vidit, oblitus societatis ejus,
 » quam nunc jactat, vastandos depopulandos-
 » que Nabidi ac Lacedæmoniis reliquit. Ac
 » mihi quidem minime conveniens inter se
 » oratio Cleomedontis visa est. Elevabat Ro-
 » manum bellum, eventumque ejus eundem
 » fore, qui prioris belli, quod cum Philippo
 » gesserint, dicebat. Cur igitur nostrum ille
 » auxilium absens petit potius, quam præsens
 » nos veteres socios simul ab Nabide ac Ro-
 » manis tueatur? Nos, dico? quid ita passus
 » est Eretriam Carystumque capi? quid ita
 » tot Thessaliæ urbes? quid ita Locridem
 » Phocidemque? quid ita nunc Elatiam ob-
 » pugnari patitur? cur excessit faucibus Epiri
 » claustrisque illis inexpugnabilibus super
 » Aoum amnem, aut vi, aut metu, aut vo-
 » luntate, relictoque, quem infidebar, saltu,
 » penitus in regnum abiit? Si sua voluntate
 » tot socios reliquit hostibus diripiendos,

U. c. 554. » quid recusare potest, quin & focii sibi
 a. C. 198. » consulant? si metu, nobis quoque ignoscat
 » timentibus. Si victus armis cessit, Achæi
 » arma Romana sustinebimus, Cleomedon,
 » quæ vos Macedones non sustinuitis? An
 » tibi potius credamus, Romanos non ma-
 » ribus copiis nec viribus nunc bellum gerere,
 » quam antea gesserint, potius quam res ipsas
 » intueamur? Ætolos tum classe adjuverunt:
 » nec duce consulari, nec exercitu bellum
 » gesserunt: sociorum Philippi maritimæ ur-
 » bes in terrore ac tumultu erant: mediter-
 » ranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt,
 » ut Philippus Ætolos, nequidquam opem
 » Romanorum inplorantes, depopularetur.
 » Nunc autem defuncti bello Punico Romani,
 » quod per sexdecim annos velut intra vis-
 » cera Italiæ toleraverunt, non præsidium
 » Ætolis bellantibus miserunt, sed ipsi du-
 » ces belli arma terra marique simul Mace-
 » doniæ intulerunt. Tertius jam consul sum-
 » ma vi gerit bellum. Sulpicius, in ipsa
 » Macedonia congressus, fudit, fugavitque
 » regem; partem opulentissimam regni ejus
 » depopulatus: nunc Quinctius tenentem
 » claustra Epiri, natura loci, munimentis,

» exercituque fretum, castris exiit : fugien- *U. e. 554.*
 » tem in Thessaliam persecutus, praesidia *a. C. 198.*
 » regia fociasque ejus urbes prope in con-
 » spectu regis ipsius expugnavit. Ne sint vera,
 » quae Athenienses modo legati de crudeli-
 » tate, avaritia (*m*), libidine regis dixerunt :
 » nihil ad nos pertineant, quae in terra Attica
 » scelera in superos inferosque Deos sunt
 » admissa : multo minus (*n*), quae Ciani
 » Abydenique, qui procul a nobis absunt,
 » passi sunt : nostrorum ipsi vulnerum, si
 » vultis, obliviscamur ; caedes direptionesque
 » bonorum Messenae in media Peloponneso
 » factas ; & hospitem Cyparissae Garitenem
 » contra jus omne ac fas inter epulas prope
 » ipsas occisum : & Aratum patrem filium-
 » que Sicyonios, quum senem infelicem pa-
 » rentem etiam adpellare solitus esset, inter-
 » fectos ; filii etiam uxorem libidinis causa
 » in Macedoniam asportatam : cetera stupra
 » virginum matronarumque oblivioni dentur ;
 » ne sint cum Philippo res, cujus crudelitatis
 » metu obmutuistis omnes : (nam quae alia
 » tacendi advocatis in concilium causa est ?)

(*m*) & *libid.* Gron. *Crev.*

(*n*) *quam quae* Gron.

E. c. 554. » cum Antigono, mitissimo ac iustissimo re-
a. C. 198. » ge, & de nobis omnibus optime merito,
 » existimemus discepcionem esse: num id
 » postulare facere nos, quod tum fieri non
 » posset? Peninsula est Peloponnesus, angustis
 » Isthmi faucibus continenti adhærens, nulli
 » apertior neque (o) obportunior, quam na-
 » vali, bello. Si centum testæ naves, &
 » quinquaginta leviores apertæ, & triginta
 » Iffaici lembi maritimam oram vastare, &
 » expositas prope in ipsis litoribus urbes cœ-
 » perint obpugnare, in mediterraneas scilicet
 » nos urbes recipiemus? tamquam non in-
 » testino & hærente in ipsis visceribus ura-
 » mur bello? Quum terra Nabis & Lacedæ-
 » monii, mari Romana classis urgebunt;
 » unde regiam societatem & præsidia Mace-
 » donum inplorem? An ipsi nostris armis ab
 » hoste Romano tutabimur urbes, quæ ob-
 » pugnabuntur? egregie enim Dymas priore
 » bello fumus tutati. Satis exemplorum nobis
 » alienæ clades præbent: ne quæramus,
 » quemadmodum ceteris exemplo sumus. No-
 » lite, quia ultro Romani petunt amicitiam,
 » id, quod optandum vobis ac summa ope

(o) atque Gron. Crev.

» petendum erat, fastidire. Metu enim vide- U. c. 554.
 » licet compulsi in aliena terra, quia sub a. C. 1984
 » umbra auxilii vestri latere volunt, in socie-
 » tatem vestram confugiunt, ut portubus
 » vestris recipiantur, ut com meatibus utan-
 » tur. Mare in potestate habent; terras,
 » quascumque adeunt, extemplo ditionis suæ
 » faciunt. Quod rogant, cogere possunt:
 » quia pepercisse volunt, committere vos,
 » cur pereatis, non patiuntur. Nam quod
 » Cleomedon modo, tamquam mediam &
 » tutissimam vobis viam consilii, ut quiesce-
 » retis abstineretisque armis, ostendebat; ea
 » non media, sed nulla via est. Etenim,
 » præterquam quod aut accipienda, aut adper-
 » nanda vobis Romana societas est, quid
 » aliud quam nusquam gratia stabili, velut
 » qui eventum expectaverimus, ut fortunæ
 » adplicaremus nostra consilia, præda victoris
 » erimus? Nolite, si, quod omnibus votis
 » petendum erat, ultro obfertur, fastidire.
 » Non, quemadmodum hodie utrumque vobis
 » licet, sic semper liciturum est. Nec sæpe,
 » nec diu eadem occasio erit. Liberare vos a
 » Philippo jamdiu magis vultis, quam audetis.
 » Sine vestro labore & periculo qui vos in

U. c. 554. » libertatem vindicarent, cum magnis classi-
a. C. 198. » bus exercitibusque mare trajecerunt. Hos
 » si socios adspernamini, vix sanæ mentis
 » estis: sed, aut socios; aut hostes habeatis,
 » oportet.»

*Diffinſto
 inter
 Achæos.*

XXII. SECUNDUM orationem prætoris murmur ortum aliorum cum adſenſu, aliorum inclementer adſentientes increpantium. Et jam non ſinguli tantum, ſed populi univerſi, inter ſe altercabantur: tum inter magiſtratus gentis (damiurgos (*p*) vocant: decem numero creantur) certamen nihilo ſegnius, quam inter multitudinem, eſſe. Quinque relatoſ ſe de ſocietate Romana aiebant, ſuffragiumque daturus: quinque legé cautum teſtabantur, ne quid, quod (*q*) adverſus Philippi ſocietatem eſſet, aut referre magiſtratribus, aut decernere concilio juſ eſſet. Hic quoque dies jurgiis eſt conſumtus. Supererat unus juſti concilii dies: (tertio enim lex jubebat decretum fieri) in quem adeo exarſere ſtudia, ut vix parentes ab liberis temperaverint. Rhithafus (Pellenenſis erat) filium damiurgum (*p*), nomine Memnonem, hæbebat,

(*p*) *demiurg.* Gron. Crev.

(*q*) *ne quod adv.* Gron.

partis ejus , quæ decretum recitari , perrogari-
 que sententias prohibebat. Is , diu obtestatus
 filium , ut consulere Achæos communi saluti
 pateretur , neu pertinacia sua gentem univer-
 sam perditum iret , postquam parum proficie-
 bant preces , juratus se eum sua manu interem-
 turum , nec pro filio , sed pro hoste , habitu-
 rum , minis pervicit , ut postero die conjun-
 geret iis se , qui referebant. Qui quum plures
 facti referrent , omnibus fere populis haud
 dubie adprobantibus relationem , ac præ se
 ferentibus , quid decreturi essent ; Dymæi
 ac Megalopolitani , & quidam Argivorum ,
 priusquam decretum fieret , consurrexerunt ,
 ac reliquerunt concilium , neque mirante ullo ,
 neque inprobante. Nam Megalopolitanos ,
 avorum memoria pulsos ab Lacedæmoniis ,
 restituerat in patriam Antigonus : & Dymæis ,
 captis nuper direptisque ab exercitu Romano ,
 quum redimi eos , ubicumque fervirent , Phi-
 lippus jussisset , non libertatem modo , sed
 etiam patriam , reddiderat. Jam Argivi , præter-
 quam quod Macedonum reges ab se oriundos
 credunt , privatis etiam hospitiiis familiarique
 amicitia plerique inligati Philippo erant. Ob
 hæc concilio , quod inclinaverat ad Romanam

U. c. 554.
a. C. 178.

U. c. 554. societatem jubendam, exceſſerunt: veniæque
a. C. 198. iis hujus ſeſſionis fuit, & magnis & recentibus obligatis beneficiis.

*Pacta inter
 Achaos &
 Romanos
 ſocietas.*

*Corinthus
 obpugna-
 tur.*

XXIII. CETERI populi Achæorum, quum ſententias (r) perrogarentur, ſocietatem cum Attalo ac Rhodiis præſenti decreto confirmarunt: cum Romanis, quia injuſſu populi non poterat rata eſſe, in id tempus, quo Romam mitti legati poſſent, dilata eſt. In præſentia tres legatos ad L. Quinctium mitti placuit, & exercitum omnem Achæorum ad Corinthum ad moveri; captis Cencreis, jam urbem ipſam Quinctio obpugnante. Et hi (s) quidem e regione portæ, quæ fert Sicyonem, poſuerunt caſtra. Romani ad Cencreas verſam partem urbis, Attalus traduſto per Iſthmum exercitu, ab Lechæo alterius maris portu, obpugnabant; primo ſegnius, ſperantes ſeditionem intus fore inter oppidanos ac regium præſidium. Poſtquam uno animo omnes, & Macedones tamquam communem patriam tuebantur, & Corinthii ducem præſidii Androſthenem, haud ſecus quam civem & ſuffragio creatum ſuo, imperio juſto patiebantur; omnis inde ſpes pugnantis in vi,

(r) ſententiæ Gron. Crev. (s) ii Gron. &

& armis, & operibus erat. Undique aggeres
 haud facili aditu ad mœnia admovebantur.

*U. c. 554;
 a. C. 198.*

Aries ex ea parte, quam Romani obpugnabant, aliquantum muri diruerat. In quem locum, quia nudatus munimento erat, protegendum armis quum Macedones concurrissent, atrox prælium inter eos ac Romanos ortum est. Ac primo multitudine facile expellebantur Romani: adsumtis deinde Achæorum Attalique auxiliis, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græcosque facile loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italicorum magna multitudo erat; pars ex Hannibalis exercitu metu pœnæ a Romanis Philippum secuti, pars navales focii, relictis nuper classibus, ad spem honoratioris militiæ transgressi. Hos desperata salus, si Romani vicissent, ad rabiem magis, quam audaciam, accendebat. Promontorium est adversus Sicyonem, Junonis quam vocant Acræam, in altum excurrens: trajectus inde Corinthum, septem millia ferme passuum. Eo Philocles, regius & ipse præfectus, mille & quingentos milites per Bœotiam duxit. Præsto fuere ab Corintho lembi, qui præsidium id acceptum Lechæum trajicerent. Auctor erat Attalus;

*V. c. 554.
a. C. 198.*

*Relicta
Corinthi
obpugna-
tio.*

*Elatiam
obpugnat
Cof.*

incensis operibus, omittendæ extemplo obpugnationis. Pertinacius Quinctius in incepto perstabat. Is quoque ut pro omnibus portis disposita vidit præsidia regia (t), nec facile erumpentium inpetus sustineri posse, in Attali sententiam concessit. Ita inruto incepto, dimissis Achæis, reditum ad naves est. Attalus Piræeum, Romani Corcyram petierunt.

XXIV. DUM hæc ab nāvali exercitu geruntur, consul, in Phocide ad Elatiam castris positus, primo conloquiis rem per principes Elatiensium tentavit: postquam, nihil esse in manu sua, & plures validioresque esse regios, quam oppidanos, respondebatur, tum simul ab omni parte operibus armisque urbem est adgressus. Ariete admoto, quantum inter turres muri erat prorutum, quum ingenti fragore ac strepitu nudasset urbem, simul & cohors Romana per apertum recenti strage iter invasit; & ex omnibus oppidi partibus, relictis suis quisque stationibus, in eum, qui premebatur inpetu hostium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri supervadebant, & scaldas ad stantia mœnia inferebant. Et, dum in

Et capit.

(t) *regis Gron.*

unam partem oculos animosque hostium certamen averterat, pluribus locis scalis capitur murus, armatique in urbem transcenderunt. Quo tumultu audito, territi hostes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu, inermi quoque insequente turba, confugerunt. Ita urbe potitur consul. Qua directâ, missis in arcem, qui vitam regiis, si abire vellent inermes, libertatem Elatiensibus pollicerentur, fideque in hæc data, post paucos dies arcem recepit.

XXV. CETERUM adventu in Achaïam Philocli regii præfecti non Corinthus tantum liberata obsidione, sed Argivorum quoque civitas per quosdam principes Philocli prodita est, tentatis prius animis plebis. Mos erat, comitorum die primo velut omnis causa prætores pronunciare Jovem, Apollinemque, & Herculem. Additum legi erat, ut iis Philippus rex adjiceretur: cujus nomen post pactam cum Romanis societatem, quia præco non adjecit, fremitus primo multitudinis ortus: deinde clamor subjicientium Philippi nomen, jubentiumque legitimum honorem usurpare; donec cum ingenti adsensu nomen recitatum est. Hujus fiducia

U. c. 554.
a. C. 198.

*Philocli
Argos
proditur*

U. c. 554.
a. C. 198.

favoris Philocles arcessitus nocte occupat collem imminentem urbi, (Larissam eam arcem vocant) positoque ibi præsidio, quum lucis principio signis infestis ad subjectum arci forum vaderet, instructa acies ex adverso obcurrit. Præsidium erat Achæorum nuper inpositum, quingenti fere juvenes delecti omnium civitatum. Ænesidemus Dymæus præerat. Adhortator a præfecto regio missus, qui excedere urbe juberet, « (neque enim » pares eos oppidanis solis, qui idem quod » Macedones sentirent, nedum adjunctis Ma- » cædonibus, esse, quos ne Romani quidem » ad Corinthum sustinissent) » primo nihil, nec ducem, nec ipsos movit : post paullo, ut Argivos quoque armatos ex parte altera venientes magno agmine videntur, certam perniciem cernentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, videbantur subituri. Ænesidemus, ne flos Achæorum juventutis simul cum urbe amitteretur, pactus cum Philocle, ut abire illis liceret, ipse, quo loco steterat armatus, cum paucis clientibus non excessit. Missus a Philocle, qui quæreret, quid sibi vellet ? nihil fatus, tantummodo, quum projecto præ se clipeo staret,

LIBER XXXII CAP. XXVI 57

« in præsidio creditæ urbis moriturum se ar-
 » matum, respondit. Tum jussu præfecti a
 Thracibus conjecta tela, interfecitque omnes.
 Et post pactam inter Achæos & Romanos
 societatem duæ nobilissimæ civitates, Argi
 & Corinthus, in potestate regis erant. Hæc
 ab Romanis ea æstate in Græcia terra mari-
 que gesta.

*U. c. 554.
 a. C. 198.*

XXVI. IN Gallia nihil fane memorabile ab
 Sex. Ælio consule gestum. Quum duos exer-
 citus in provincia habuisset, unum retentum,
 quem dimitti oportebat, cui L. Cornelius
 proconsul præfuerat, (ipse ei C. Helvium
 prætorem præfecit) alterum, quem in pro-
 vinciam adduxit; totum prope annum Cre-
 monensibus Placentinisque cogendis redire in
 colonias, unde belli casibus dissipati erant,
 consumpsit. Quemadmodum Gallia præter
 spem quieta eo anno fuit, ita circa urbem
 servilis prope tumultus excitatus est. Obsides
 Carthaginensium Setiæ custodiebantur. Cum
 iis, ut principum liberis, magna vis servo-
 rum erat. Augebant eorum numerum, ut ab
 recenti Africo bello, & ab ipsis Setinis cap-
 tiva aliquot nationis ejus ex præda empta
 mancipia. Quum conjurationem fecissent,

*Res
 Gallia.*

*Servilis
 tumultus.*

U. c. 554.
a. C. 198.

missis ex eo numero , qui in Setino agro ,
deinde circa Norbam & Circeios , servitia
solicitant; satis jam omnibus præparatis ,
Iudis , qui Setiæ propediem futuri erant ,
spectaculo intentum populum adgredi statue-
rant : Setia per cædem & repentiqum tu-
multum capta , Norbam & Circeios occu-
pare. Hujus rei tam fœdæ indicium Romam
ad L. Cornelium Merulam prætorem urbis
delatum est. Servi duo ante lucem ad eum
venerunt , atque ordine omnia , quæ acta fu-
turaque erant , exposuerunt. Quibus domi
custodiri iussis , prætor , senatu vocato edoc-
toque , quæ indices adferrent , proficisci ad
eam conjurationem quærendam atque obpri-
mendam iussus , cum quinque legis profec-
tus , obvios in agris sacramento rogatos ar-
ma capere & sequi cogebat. Hoc tumultua-
rio delectu duobus millibus ferme hominum
armatis , Setiam , omnibus , quo pergeret ,
ignaris , venit. Ibi raptim principibus conju-
rationis comprehensis , fuga servorum ex
Obpressus. oppido facta est. Dimissi deinde per agros ,
qui vestigarent. Egregia duorum opera ser-
vorum indicum & unius liberi fuit. Ei cen-
tum millia gravis æris dari Patres iusserunt :

servis vicena quina millia æris, & libertatem. Pretium eorum ex ærario solutum est dominis. Haud ita multo post, ex ejusdem conjurationis reliquiis, nunciatum est, servitia Præneste occupatura. Eo L. Cornelius prætor profectus, de quingentis fere hominibus, qui in ea noxa erant, supplicium sumsit. In timore civitas fuit, obsides captivosque Pœnorum ea moliri. Itaque & Romæ vigiliæ per vicos servatæ: jussique circumire eas minores magistratus: & triumviri carceris lautumiarum intentiorem custodiam habere jussi: & circa nomen Latinum a prætore literæ missæ, ut & obsides in privato servarentur, neque in publicum prodeundi facultas daretur; & captivi ne minus decem pondo compedibus vincti in nulla alia, quam in carceris publici, custodia essent.

XXVII. EODEM anno legati ab rege Attalo coronam auream ducentum quadraginta sex pondo in Capitolio posuerunt, gratiasque senatui egerunt, quod Antiochus legatorum Romanorum auctoritate motus, finibus Attali exercitum deduxisset. Eadem æstate equites ducenti, & elephantum decem, & tritici modium ducenta millia, ab rege Masinissa ad

U. c. 554.
a. C. 198. exercitum, qui in Græcia erat, pervenerunt.
Item ex Sicilia Sardiniaque magni commeatus & vestimenta exercitui missa. Siciliam
M. Porcius Cato, M. Marcellus, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat; sanctus & innocens, asperior tamen in scœnore coërcendo habitus: fugatique ex insula scœneratores, & sumtus, quos in cultum prætorum focii facere soliti erant, circumcisi, aut sublati. Sex. Ælius consul ex Gallia comitiorum causa Romam quum redisset, creavit consules C. Cornelium Cethegum & Q. Minucium Rufum. Biduo post prætorum comitia habita. Sex prætores illo anno primum creati, crescentibus jam provinciis, & latius patefcente imperio. Creati autem hi, L. Manlius Vulso, C. Sempronius Tuditanus, M. (u) Sergius Silus, M. Helvius, M. Minucius Rufus, L. Atilius. Sempronius & Helvius ex iis ædiles plebis erant. Curules ædiles (v) Q. Minucius Thermus & Ti. Sempronius Longus. Ludi Romani eo anno quater instaurati,

(u) *M. Gron. Crev.*

(v) *ædiles curules Gron. Crev.*

XXVIII. C. (x) Cornelio & Q. Minucio
 consulibus, omnium primum de provinciis
 consulum prætorumque actum. Prius de præ-
 toribus transacta res, quæ transigi forte po-
 terat. Urbana Sergio, peregrina jurisdictio
 Minucio obtrigit. Sardiniam Atilius, Siciliam
 Manlius, Hispaniam Sempronius citiorem,
 Helvius ulteriorem est sortitus. Consulibus
 Italiam Macedoniamque sortiri parantibus,
 L. Oppius & Q. Fulvius tribuni plebis in-
 pedimento erant, « quod longinqua provincia
 » Macedonia esset: neque ulla alia res majus
 » bello impedimentum ad eam diem fuisset,
 » quam quod, vixdum inchoatis rebus, in
 » ipso conatu gerendi belli, prior consul revo-
 » caretur. Quartum jam annum esse ab de-
 » creto Macedonico bello. Quærendo regem
 » & exercitum ejus, Sulpicium majorem par-
 » tem anni absumpsisse. Villium, congregientem
 » cum hoste, re infecta revocatum. Quinc-
 » tium, rebus divinis Romæ majorem par-
 » tem anni retentum, ita gessisse tamen res,
 » ut, si aut maturius in provinciam venisset,
 » aut hiems magis fera fuisset, potuerit de-
 » bellare. Nunc prope in hiberna profectum,

U. e. 555.

a. C. 197.

C. Corne-

lio, Q.

Minucio

Coss.

Provincia.

U. c. 555. » ita comparare dici bellum, ut, nisi succes-
a. C. 197. » for inpediat, perfecturus ætate proxima
 » videatur. » His orationibus pervicerunt,
 ut consules in senatus auctoritate fore dice-
 rent se, si idem tribuni facerent. Permitten-
 tibus utrisque liberam consultationem, Pa-
 tres consulibus ambobus Italiam provinciam
 decreverunt. T. Quinctio prorogarunt impe-
 rium, donec successor ei venisset. Consuli-
 bus binæ legiones decretæ, & ut bellum cum
 Gallis Cisalpinis, qui defecissent a populo
 Romano, gererent. Quinctio in Macedoniam
 supplementum decretum, peditum quinque
 millia & trecenti equites, & sociorum na-
 valium tria millia. Præesse idem qui præerat
 classi L. Quinctius Flamininus iussus. Præto-
 ribus in Hispanias octona millia peditum so-
 cium ac Latini nominis data, & quadringenti
 equites, ut dimitterent veterem ex Hispaniis
 militem: & terminare iussi, qua ulterior
 citeriorve provincia fervaretur. Macedoniae
 legatos P. Sulpicium & P. Villium, qui con-
 sules in ea provincia fuerant, adjecerunt.

XXIX. PRIUSQUAM consules prætoresque
Prodigia. in provincias proficiscerentur, prodigia pro-
 curari placuit: quod ædes Vulcani Summa-

nique Romæ, & quod (y) Fregellis murus
& porta de cœlo tacta erant : & Frusinone
inter noctem lux orta : & Asculo agnus bi-
ceps cum quinque pedibus natus : & Formiis
duo lupi, oppidum ingressi, obvios aliquot
laniaverant : Romæ non in urbem solum,
sed in Capitolium penetraverat lupus. C. Aci-
lius tribunus plebis tulit, ut quinque colo-
niæ in oram maritimam deducerentur : duæ
ad ostia fluminum Vulturni Liternique : una
Puteolos : una ad castrum Salerni. His Bu-
xentum adjectum. Trecenæ (z) familiæ in
singulas colonias jubebantur mitti. Trium-
viri deducendis iis, qui per triennium ma-
gistratum haberent, creati, M. Servilius Ge-
minus, Q. Minucius Thermus, Ti. Sempro-
nius Longus. Delectu rebusque aliis divinis
humanisque, quæ per ipsos agenda erant,
perfectis, consules ambo in Galliam profecti.
Cornelius recta ad Insubres via, qui tum in
armis erant, Cenomanis adsumtis; Q. Minu-
cius in læva Italiæ ad inferum mare flexit
iter, Genuamque exercitu abducto, ab Li-
guribus orsus est bellum. Oppida Clastidium

*V. c. 555.
a. C. 197.*

*Consulum
res gestæ in
Gallia.*

(y) quod & Gron. Crev.

(z) *tricenæ* Gron. *trecentenæ* Crev.

D. c. 555. & Litubium, utraque Ligurum, & duæ gentis
a. C. 197. ejusdem civitates, Ceelates Cerdiciatesque,
 sese dediderunt. Et jam omnia cis Padum,
 præter Gallorum Boios, Ilvates Ligurum,
 sub ditione erant. Quindecim oppida, homi-
 num viginti millia esse dicebantur, quæ se
 dediderant. Inde in agrum Boiorum legiones
 duxit.

XXX. BOIORUM exercitus haud ita multo
 ante trajecerat Padum, junxeratque se Insub-
 ribus & Cenomanis: quod ita acceperant,
 conjunctis legionibus consules rem gesturos,
 ut & ipsi conlatas in unum vires firmarent.
 Postquam fama accidit, alterum consulem
 Boiorum urere agros, seditio extemplo orta
 est. Postulare Boii, ut laborantibus opem
 universi ferrent. Insubres negare, se sua de-
 ferturos. Ita divisæ copiæ, Boisque in agrum
 suum tutandum profectis, Insubres, cum Ce-
 nomanis super annis Mincii ripam (a) con-
 federunt. Infra eum locum quinque millia
 passuum, & consul Cornelius eidem flumini
 castra adplicuit. Inde mittendo in vicos Ce-
 nomanorum Brixiamque, quod caput gentis
 erat, ut satis comperit, non ex auctoritate

(a) *ripas Gron. Crev.*

LIBER XXXII CAP. XXX 61

seniorum juventutem in armis esse, nec pu-
 blico consilio Insubrium defectioni Cenoma-
 nos se adjunxisse; excitis ad se principibus,
 id (b) agere ac moliri cœpit, ut desciscerent
 ad Insubribus Cenómani, &, signis sublatis,
 aut domos redirent, aut ad Romanos transi-
 rent. Et id quidem inpetrari nequirit. In id
 data fides consuli est, ut in acie aut quies-
 cerent, aut, si qua etiam occasio fuisset,
 adjuvarent Romanos. Hæc ita convenisse
 Insubres ignorabant: suberat tamen quædam
 suspicio animis, labare fidem sociorum. Ita-
 que, quum in aciem eduxissent, neutrum iis
 cornu committere ausi, ne, si dolo cessis-
 sent, rem totam inclinarent, post signa in
 subsidiis eos locaverunt. Consul principio
 pugnae vovit ædem Sospiræ Junoni, si eo
 die hostes fusi fugatique essent. A militibus
 clamor sublatus, compotem voti consulem
 se facturos, & inpetus in hostes est factus.
 Non tulerunt Insubres primum concursum.
 Quidam & a Cenomanis, terga repente in
 ipso certamine adgressis, tumultum ancipitem
 injectum auctores sunt, cæsaque in medio
 quinque & triginta millia hostium, quinque

U. e. 555.

a. C. 197.

(b) ibi agere Gron.

U. c. 555. millia & septingentos vivos captos : in iis
a. C. 197. Hamilcarem Pœnorum imperatorem, qui
 belli causâ fuisset : signa militaria centum
 trigintâ, & carpenta supra ducenta. Oppida,
 quæ defectionem secuta erant, dederunt se
 Romanis.

XXXI. MINUCIUS consul primo effusis
 populationibus peragraverat fines Boiorum :
 deinde, ut, relictis Insubribus, ad sua tuen-
 da receperant sese, castris se tenuit, acie
 dimicandum cum hoste ratus. Nec Boii de-
 trectassent pugnam, ni (c) fama victos In-
 subres adlata animos fregisset. Itaque, relicto
 duce castrisque, dissipati per vicos, sua ut
 quisque defenderent, rationem gerendi belli
 hosti mutarunt. Omnia enim spe per unam
 dimicationem rei decernendæ, rursus populari
 agros, & urere testâ, vicosque expugnare
 cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum.
 Inde in Ligustinos Ilvates, qui soli non pa-
 rebant, legiones ductæ. Ea quoque gens, ut
 Insubres acie victos, Boios, ita ut tentare
 spem certaminis metuerent, territos audivit,
 in ditionem venit. Literæ consulum a (d)
 Gallia de gestis prospere sub idem tempus Ro-

(c) nisi Gron. Crev.   (d) e Gron. Crev.

LIBER XXXII CAP. XXXII 63

mam adlatæ. M. (e) Sergius prætor urbis (f) in senatu eas, deinde ex auctoritate Patrum ad populum recitavit. Supplicatio in quadriduum decreta. Hiems jam eo tempore erat.

U. a. 555.
a. C. 197.

XXXII. QUUM T. Quinctius, capta Elatia, in Phocide ac Locride hiberna disposita haberet, Opunte seditiõ orta est. Factio una Ætolos, qui propiores erant; altera Romanos arcessebat. Ætoli priores venerunt: sed opulentior factio, exclusis Ætolis, missoque ad imperatorem Romanum nuncio, usque in (g) adventum ejus tenuit urbem. Arcem regium tenebat præsidium: neque, ut descenderent (h) inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperantis consulis Romani, perpelli potuerunt. Mora, cur non extemplo obpugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab rege venerat, locum ac tempus petens conloquio. Id gravate concessum regi est: non quin cupe-
ret Quinctius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum: nec-

(e) M. Gron. Crev.

(f) urbanus Gron. Crev.

(g) ad Gron. Crev.

(h) discederent Gron.

U. c. 555.
a. C. 197.

*Quintili
conlo-
quium cum
Philippo.*

dum enim sciebat, utrum successor sibi alter ex novis consulibus mitteretur; an, quod summa vi ut tenderent amicis & propinquis mandaverat, imperium prorogaretur: aptum autem fore conloquium credebat, ut sibi liberum esset, vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinu Mallico prope Nicæam litus elegere. Eo rex ab Demetriade cum quinque lembis & una nave rostrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exsul vir insignis Cycliadas. Cum imperatore Romano rex Amynder erat, & Dionysodorus Attali legatus, & Agefimbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phæneas princeps Ætolorum, & Achæi duo, Aristæus & Xenophon. Inter hos Romanus, ad extremum litus progressus, quum rex in proram navis in anchoris stantis processisset, « Commodius [inquit] si in terram » egrediaris, & ex propinquo dicamus in » vicem, audiamusque. » Quum rex facturum se id negaret; « Quem tandem [inquit Quinti- » tius] times? » Ad hoc ille superbo & regio animo: « Neminem equidem timeo, » præter Deos immortales. Non omnium au- » tem credo fidei, quos circa te video, atque

» omnium

LIBER XXXII CAP. XXXIII 69

» omnium minime Ætolis. Istud quidem [ait *U. c. 555.*
 » Romanus] par omnibus periculum est, qui *a. c. 197.*
 » cum hoste ad colloquium congregiantur,
 » ut nulla fides sit. Non tamen [inquit rex]
 » T. Quincti, par perfidiæ præmium est, si
 » fraude agatur, Philippus & Phæneas. Ne-
 » que enim æque difficulter Ætoli prætorém
 » alium, ac Macedonés regem in meum lo-
 » cum substituant. » Secundum hæc silentium
 fuit.

XXXIII. QUUM Romanus eum æquum
 censeret priorem dicere, qui petisset conlo-
 quium; rex, ejus esse priorem orationem,
 qui daret pacis leges, non qui acciperet;
 tum Romanus, « Simplicem suam orationem
 » esse. Ea enim se dicturum, quæ ni fiant,
 » nulla sit pacis conditio. Deducenda ex om-
 » nibus Græciæ civitatibus regi præsidia esse,
 » Captivos & transfugas sociis populi Ro-
 » mani reddendos. Restituenda Romanis eâ
 » Illyrici loca, quæ post pacem in Epiro
 » factam occupasset. Ptolemæo regi Ægypti
 » reddendas urbes, quas post Philopatoris
 » Ptolemæi mortem occupasset. Suas populi-
 » que Romani condiciones has esse: ceterum
 » & sociorum audiri postulata verum esse. »

*Leges
 pacis
 Philippæ
 dicte*

V. c. 555. Attali regis legatus, « Naves captivosque;
a. C. 197. » quæ ad Chium (i) navali prælio capta es-
 » sent, & Nicephorium, Venerisque tem-
 » plum, quæ spoliasset evastassetque, pro
 » inconruptis restitui. » Rhodii Peræam (re-
 » gio est continentis adversus insulam, vetustæ
 » eorum ditionis) repetebant, postulabantque
 » præsidia deduci ab Jasso, & Bargyllis, &
 » Euromensium urbe, & in Hellesponto Sesto
 » atque Abydo, & Panopolim Byzantiis in
 » antiqui formulam juris restitui, & liberari
 » omnia Asiæ emporia portusque. » Achæi
 » Corinthum & Argos repetebant. Prætor Æto-
 » lorum Phæneas quum eadem fere, quæ Ro-
 » mani, ut Græcia decederetur, postulasset,
 » redderenturque Ætolis urbes, quæ quondam
 » juris ac (k) ditionis eorum fuissent; excepit
 » orationem ejus princeps Ætolorum Alexan-
 » der, vir, ut inter Ætolos, facundus. « Jam-
 » dudum se reticere [ait] non quo quidquam
 » agi putet eo conloquio, sed ne quem fo-
 » » ciorum dicentem interpellet. Neque de
 » » pace cum fide Philippum agere, neque
 » » bella vera virtute umquam gessisse. In con-

*Alexandri
 Ætoli
 oratio in
 Philippum.*

(i) Cium Gron.

(k) aut Gron. Crev.

LIBER XXXII CAP. XXXIV 67

» loquis insidiari & captare : in bello non
 » congređi æquo campo, neque conlatis signis
 » dimicare, sed refugientem incendere ac di-
 » ripere urbes, & vincentium præmia victum
 » conrumpere. At non sic antiquos Macedo-
 » num reges, sed acie bellare solitos, urbi-
 » bus parcere, quantum possent, quo opu-
 » lentius imperium haberent. Nam de quorum
 » possessione dimicetur tollentem, nihil sibi
 » præter bellum relinquere, quod consilium
 » esse ? Plures priore anno sociorum urbes
 » in Thessalia evastasse Philipppum, quam om-
 » nes, qui umquam hostes Thessaliæ fuerint.
 » Ipsis quoque Ætolis eum plura socium,
 » quam hostem, ademisse. Lyfimachiam, pul-
 » so prætore & præsidio Ætolorum, occu-
 » passe eum. Chium item suæ ditionis urbem
 » funditus evertisse ac delesse. Eadem frau-
 » de habere eum Thebas Phthias, Echinum,
 » Larissam, & Pharfalum. »

*U. e. 555
 a. C. 197*

XXXIV. MOTUS oratione Alexandri Phi-
 lippus navem, ut exaudiretur, propius ter-
 ram adplicuit. Orsum eum dicere, in Æto-
 los maxime, violenter, Phæneas interfatus.
 « Non in verbis rem verti, [ait :] aut bello
 » vincendum, aut melioribus parendum esse

*Responsum
 Philippi.*

V. c. 555.
a. C. 197.

» Adparet id quidem [inquit Philippus] etiam
 » cæco ; » jocus in valetudinem oculorum
 Phæneæ. Et erat dicacior natura, quam regem
 decet, & ne inter seria quidem risu satis
 temperans. Indignari inde cœpit, « Ætolos,
 » tamquam Romanos, decedi Græcia jubere :
 » qui, quibus finibus Græcia sit, dicere non
 » possint. Ipsius enim Ætoliæ Agræos Apo-
 » dotosque, (l) & Amphilochos, quæ per-
 » magna eorum pars sit, Græciam non esse.
 » An, quod a sociis eorum non abstinerim,
 » justam querelam habent, quum ipsi pro
 » lege hunc antiquitus morem (m) servant,
 » ut adversus socios ipsi suos, publica tantum
 » auctoritate demta, juventutem suam mili-
 » tare sinant, & contrariæ persæpe acies in
 » utraque parte Ætolica auxilia habeant? Ne-
 » que ego Chium expugnavi, sed Prusiam so-
 » cium & amicum obpugnantem adjuvi : &
 » Lyfimachiam ab Thracibus vindicavi. Sed,
 » quia me necessitas ad hoc bellum a custodia
 » ejus avertit, Thraces habent. Et Ætolis
 » hæc. Attalo autem Rhodiisque nihil jure
 » debeo. Non enim a me, sed ab illis, prin-

(l) *Apodotosque Gron. Crev.*

(m) *hunc morem antiquitus Gron. Crev.*

» cipium belli ortum est. Romanorum autem
 » honoris causa, Peræam Rhodiis, & naves
 » Attalo cum captivis, qui comparebunt,
 » restituum. Nam quod ad Nicephorium Ve-
 » nerisque templi restitutionem adinet; quid
 » ea restitui postulantibus respondeam? nisi,
 » quo uno modo luci silvæque cæsæ restitui
 » possunt, curam impensamque sationis me-
 » præstaturum: quoniam hæc inter se reges
 » postulare & respondere placet. » Extrema
 » ejus oratio adversus Achæos fuit: in qua,
 » orsus ab Antigoni primum, suis deinde erga
 » eam gentem meritis, recitari decreta eorum
 » jussit, omnes divinos humanosque honores
 » complexa: atque ad ea adjecit recens de
 » exercitu, quo ab se descivissent. Inventusque
 » graviter in perfidiam eorum, « Argos tamen
 » se redditurum eis, » dixit. « De Corintho
 » cum imperatore Romano deliberaturum esse;
 » quæsiturumque simul ab eo, utrum iis tan-
 » tum urbibus decedere se æquum censeat,
 » quas a se ipso captas jure belli habeat, an
 » iis etiam, quas a majoribus suis accepisset. »

XXXV. PARANTIBUS Achæis Ætolisque
 ad ea respondere, quum prope occasum sol
 esset, dilato in posterum diem colloquio,

U. e. 555. Philippus in stationem, ex qua profectus
a. C. 197. erat, Romani sociique in castra redierunt.

*Alter
 conloquii
 dies.*

Quinctius postero die ad Nicæam (is enim locus placuerat) ad constitutum tempus venit. Philippi nullus usquam nec nuncius ab eo per aliquot horas veniebat: & jam desperantibus venturum repente adparuerunt naves. At (n) ipse quidem, « quum tam gravia & » indigna imperarentur, inopem consilii diem » se consumfisse deliberando, » aiebat. Vulgo credebatur, de industria rem in ferum tractam, ne tempus dari posset Achæis Ætolisque ad respondendum. Et eam opinionem ipse adfirmavit, petendo, ut, submotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei inponi posset, cum ipso (o) imperatore Romano liceret sibi conloqui. Id primo non acceptum, ne excludi conloquio viderentur focii: deinde, quum haud abfisteret petere, ex omnium consilio Romanus imperator cum Ap. Claudio tribuno militum, ceteris submotis, ad extremum litus processit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in terram est egressus. Ibi quum

(n) *atque Gron. Crev.*

(o) *ipso del. Gron.*

LIBER XXXII CAP. XXXVI 71

aliquamdiu secreto locuti essent, quæ acta ad suos Philippus retulerit, minus comper-
tum est. Quintius hæc retulit ad socios.

« Romanis eum cedere tota Illyrici ora, per-
» fugas remittere, ac si qui essent captivi.
» Attalo naves, & cum iis captos navales
» socios; Rhodiis regionem, quam Peræam
» vocant, reddere: Jasso & Bargyllis non
» cessurum. Ætolis Pharsalum Larissamque
» reddere, Thebas non reddere. Achæis, non
» Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. »
Nulli omnium placere, partium, quibus ces-
surus, aut non cessurus esset, destinatio.
« Plus enim amitti in iis, quam adquiri. Nec
» umquam, nisi tota deduxisset Græcia præ-
» fida, causas certaminum deponere. »

XXXVI. QUUM hæc toto ex concilio cer-
tatim omnes vociferarentur, ad Philippum
quoque procul stantem vox est perlata. Ita-
que a Quintio petit, ut rem totam in poste-
rum diem differret: profecto aut persuasurum
se, aut persuaderi sibi passurum. Litus
ad Thronium conloquio destinatur. Eo ma-
ture conventum est. Ibi Philippus primo &
Quintium & omnes, qui aderant, rogare,
ne spem pacis turbare vellent. Postremo

U. c. 553.
a. C. 197.

Tertius:

V. c. 555.
a. C. 197.

petere tempus, quo legatos Romam ad senatum mittere posset. « Aut his conditionibus se pacem inpetraturum, aut, quascumque senatus dedisset, leges pacis accepturum. » Id ceteris haudquaquam placebat. Nec enim aliud, quam moram & dilationem ad conligendas vires, quæri. Quinctius, « verum id futurum fuisse, » dicere, » si æstas » & tempus rerum gerendarum esset, nunc, » hieme instante, nihil amitti, dato spatio » ad legatos mittendos. Nam neque sine auctoritate senatus quidquam eorum ratum fore, » quæ cum rege ipsi pepigissent : & explorari » (dum bello necessariam quietem ipsa hiems » daret) senatus auctoritatem posse. » In hanc sententiam & ceteri sociorum principes concesserunt : induciisque datis in duos menses, & ipsos mittere singulos legatos ad edocendum senatum, ne fraude regis caperetur, placuit. Additum induciarum pacto, ut regia præsidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipse Quinctius cum sociorum legatis Amyndrum Athamanum regem, ut (p) speciem legationi adjiceret; & Q. Fabium (uxoris Quinctii fororis filius erat) & Q. Fulvium, & Ap. Claudium misit.

*Inducia in
duos menses.*

(p) usque Gron. Crev.

LIBER XXXII CAP. XXXVII 73

XXXVII. Ut ventum Romam est, prius *U. e. 553.*
 fociorum legati, quam regis, auditi sunt. *a. C. 197.*

Cetera eorum oratio conviciis regis consumpta est. Moverunt eo maxime senatum, demonstrando maris terrarumque regionis ejus situm : ut omnibus adpareret, si Demetriadem in Thessalia, Chalcidem in Eubœa, Corinthum in Achaia rex teneret, non posse liberam Græciam esse : & ipsam Philippum, non contumeliosius, quam verius, compedes eas Græciæ adpellare. Legati deinde regis intromissi. Quibus, longiorem exorsis orationem, brevis interrogatio, cessurusne iis tribus urbibus esset, sermonem incidit, quum mandati sibi de his nominatim negarent quidquam : sic infecta pace, regii dimissi. Quinctio liberum arbitrium pacis ac belli permiffum. Quod (q) ut satis adparuit, non tædere belli senatum, & ipse, victoriæ, quam pacis, avidior, neque conloquium postea Philippo dedit, neque legationem aliam, quam quæ omni Græcia decedi nunciaret, admiffurum dixit.

*Legati
 regii
 a senatu
 re infecta
 dimissi.*

XXXVIII. PHILIPPUS, quum acie decernendum videret, & undique ad se contra *Philippi
 fœdus cum
 Nabææ.*

(q) quo Gron.

*U. e. 555.
a. C. 197.*

hendas vires, maxime de Achaiæ urbibus, regionis ab se diversæ, & magis tamen de Argis, quam de Corintho, sollicitus, optimum ratus Nabidi eam Lacedæmoniorum tyranno velut fiduciarium dare, ut victori sibi restitueret; si quid adversi accidisset, ipse haberet, Philocli, qui Corintho Argisque præerat, scribit, ut tyrannum ipse conveniret. Philocles, præterquam quod jam veniebat cum munere, adjicit ad pignus futuræ regis cum tyranno amicitiae, filias suas regem Nabidis filiis matrimonio conjungere velle. Tyrannus primo negare, aliter urbem eam se accepturum, nisi Argivorum ipsorum decreto arcessitus ad auxilium urbis esset. Deinde, ut frequenti concione non adspersatos modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audivit, causam se spoliandi eos nactum ratus, tradere, ubi vellet, urbem, Philoclem jussit. Nocte, ignaris omnibus, acceptus in urbem est tyrannus. Prima luce occupat superiora omnia loca: portæque clausæ. Paucis principum tumultum inter primum elapsis, eorum absentium direptæ fortunæ: præsentibus aurum atque argentum ablatum: pecuniæ imperatæ ingentes. Qui non cunctanter

Argi Nabidi traduntur.

Ejus avaritia & crudelitas.

contulere, sine contumelia & laceratione *U. e. 555.*
 corporum sunt dimissi: quos occulere aut *a. C. 197.*
 retrahere aliquid suspicio fuit, in fervilem
 modum lacerati atque extorti. Concione inde
 advocata, rogationem promulgavit; unam de
 tabulis novis, alteram de agro viritim divi-
 dendo; duas faces novantibus res ad plebem
 in optimates accendendam.

XXXIX. POSTQUAM in potestate Argivo-
 rum civitas erat, nihil ejus memor tyrannus,
 a quo eam civitatem, & quam in conditio-
 nem accepisset, legatos Elatiam ad Quinc-
 tium, & Attalum Ægina hibernantem mit-
 tit, qui nunciarent, « Argos in potestate sua
 » esse. Eo si veniret Quinctius ad conloquium,
 » non diffidere, sibi omnia cum eo conven-
 » tura. » Quinctius, ut eo quoque præsidio
 Philippum nudaret, quum adnuisset se ven-
 turum, mittit ad Attalum, ut ab Ægina
 Sicyonem sibi occurreret: ipse ab Anticyra
 decem quinquereibus, quas iis forte ipsis
 diebus L. Quinctius frater ejus adduxerat ex
 hibernis Corcyræ, Sicyonem transmisit. Jam
 ibi Attalus erat; qui, quum tyranno ad Ro-
 manum imperatorem, non Romano ad ty-
 rannum, eundum diceret, in sententiam suam

U. c. 555.

a. C. 197.

Nabidis
cumQuinctio
conlo-
quium.

Quinctium traduxit, ne in urbem ipsam Argos iret. Haud procul urbe Mycenica vocatur. In eo loco ut congregerentur, convenit. Quinctius cum fratre & tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu, Nicofratus Achæorum prætor cum auxiliariis paucis venit. Tyrannum ibi cum omnibus copiis opperientem invenerunt. Progressus armatus cum satellitibus armatis (r) est in medium fere interjacentis campi: inermis Quinctius cum fratre & duobus tribunis militum: inermi (s) item regi prætor Achæorum & unus ex purpuratis latus cingebant. Initium sermonis ab excusatione tyranni ortum, « quod armatus ipse armatisque septus, » quam inermes Romanum imperatorem regemque cerneret, in conloquium venisset. « Neque enim se illos timere, » dixit (t) « sed exules Argivorum. » Inde, ubi de conditionibus amicitiae coeptum agi est, Romanus duas postulare res: unam, ut bellum cum Achæis finiret: alteram, ut adversus

(r) armatis del. Gron.

(s) inermes Gron. Crev.

(t) dixit del. Gron. Crev.

Philippum mitteret secum auxilia. Ea (u) U. c. 555.
a. C. 197.
se missurum dixit. Pro pace cum Achæis,
induciæ inpetratæ, donec bellum cum Phi-
lippo finiretur.

XL. DE Argis quoque disceptatio ab At-
talo rege est nata : quum fraude Philocli
proditam urbem vi ab eo teneri argueret ;
ille, ab ipsis Argivis, ut se defenderet,
adcitum. Concionem Argivorum rex postu-
labat, ut id sciri posset. Nec tyrannus ab-
nuere : sed, deductis ex urbe præfidiis, libe-
ram concionem, non inmixtis Lacedæmo-
niis, declaraturam, quid Argivi vellent,
præberi debere dicebat rex. Tyrannus nega-
vit deducturum. Hæc disceptatio sine exitu
fuit. De conloquio discessum, sexcentis Cre-
tensibus ab tyranno datis Romano, induciis-
que inter Nicostratum prætorem Achæorum
& Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor
menses factis. Inde Quintius Corinthum est
profectus : & ad portam cum Cretensium
cohorte accessit, ut Philocli præfecto urbis
adpareret, tyrannum a Philippo descisse.
Philocles & ipse ad imperatorem Romanum
in conloquium venit : hortantique, ut extem-

(u) *auxilia. Auxilia se miss.* Gron. Grev.

U. c. 555.
a. C. 197.

plo transfiret, urbemque traderet, ita respondit, ut distulisse rem magis, quam negasse, videretur. A Corintho Quinctius Anticyram trajecit: inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem misit. Attalus ab Argis Sicyonem est profectus. Ibi & civitas novis honoribus veteres regis honores auxit: & rex ad id, quod sacrum Apollinis agrum grandi quondam pecunia redemerat eis, tum quoque, ne sine aliqua munificentia præteriret civitatem sociam atque amicam, decem talenta argenti dono dedit, & decem millia medimnum frumenti. Atque ita Cenchreas ad naves rediit. Et Nabis, firmato præsidio Argis, Lacedæmonem regressus, quum ipse viros spoliasset, ad feminas spoliandas uxorem Argos remisit. Ea nunc singulas inlustres, nunc simul plures genere inter se junctas domum arcessendo, blandiendoque ac minando, non aurum modo iis, sed postremo vestem quoque mundumque omnem muliebrem ademit.

*Uxor
Nabidis
Argivas
spoliat.*

EPI TOME
LIBRI XXXIII LIVIANI

T. *QUINCTIUS* Flamininus proconsul cum Philippo ad Cynoscephalas in Thessalia acie victo debellavit. **L.** *Quinctius* Flamininus, frater proconsulis, Acarnanes, Leucade urbe, quod caput est Acarnanum, expugnata, in deditionem accepit. **C.** *Sempronius* Tuditanus praetor a Celtiberis cum exercitu caesus est. *Attalus* a Thebis ob subitam valetudinem Pergamum translatus decessit. Pax petenti Philippo, Graeciae libertas data est. **L.** *Furius* Purpureo & *Claudius* Marcellus consules Boios & Insubres Gallos subegerunt. *Marcellus* triumphavit. *Hannibal*, frustra in Africa bellum molitus, & ob hoc Romanis per epistolas adversae factionis principum delatus, propter metum Romanorum, qui legatos ad Carthaginiensium senatum de eo miserant, profugus ad *Antiochum* regem Syriae se contulit, bellum contra Romanos parantem.

LIBER XXXIII

I.

V. c. 555.
a. C. 197.
Quinctius
it in
Bœotiam.

HÆC per hiemem gesta. Initio autem ve-
 ris Quinctius, Attalo Elatiam excito, Bœo-
 torum gentem, incertis ad eam diem animis
 fluctuantem, ditionis suæ facere cupiens,
 profectus per Phocidem, quinque millia ab
 Thebis, quod caput est Bœotiæ, posuit
 castra. Inde postero die cum unius signi mili-
 tibus, & Attalo, legationibusque, quæ fre-
 quentes undique convenerant, perguit ire ad
 urbem, jussis legionis hastatis (ea duo mil-
 lia militum erant) sequi se, mille passuum
 intervallo distantes. Ad medium ferme viæ
 Bœotorum prætor Antiphilus obvius fuit:
 cetera multitudo e muris adventum impera-
 toris Romani regisque prospiculabatur. Rara
 arma paucique milites circa eos adparebant:
 hastatos, sequentes procul, amfractus viarum
 vallesque interjectæ occulebant. Quum jam
 adpropinquaret urbi, velut obviam egreden-
 tem turbam salutaret, tardius incedebat.
 Causa erat moræ, ut hastati consequerentur,
 Oppidani, ante listorem turba acta, infecu-

tum

tum confestim agmen armatorum non ante, *U. c. 559.*
 quam ad hospitium imperatoris ventum est, *a. 8. 197.*
 conspexere. Tum, velut prodita dolo Antiphi
 prætoris urbe captaque, obstupuerunt
 omnes. Et adparebat, nihil liberæ consulta-
 tionis concilio, quod in diem posterum in-
 dictum erat Bœotis, relictum. Texerunt do-
 lorem, quem & nequidquam, & non sine
 periculo ostendissent.

II. In concilio Attalus primus verba fecit.
 Orsus a majorum suorum suisque, & com-
 munitibus in omnem Græciam, & propriis in
 Bœotorum gentem, meritis, segnior jam &
 infirmior, quam ut contentionem dicendi susti-
 neret, obmutuit & concidit. Et, dum regem
 auferunt perferuntque parte membrorum cap-
 tum, paullisper concio intermissa est. Aristæ-
 nus inde, Achæorum prætor, eò cum ma-
 jore (a) auctoritate auditus, quod non alia,
 quam quæ Achæis suaserat, Bœotis suade-
 bat. Pauca ab ipso Quintio adjecta, fidem
 magis Romanam, quam arma aut opes, ex-
 tollente verbis. Rogatio inde, a Plataënsi
 Dicæarcho lata recitataque, de societate cum
 Romanis jungenda, nullo contra dicere au-

(a) majori Gron. Crev.

Tom. VIII.

F

*In concilio
 Bœoto-
 rum Atta-
 lus loquens
 concidit.*

*Societas
 cum
 Romanis
 decreta.*

U. c. 555.
a. c. 197.

dente, omnium Bœotiae civitatum suffragiis accipitur jubeturque. Concilio dimisso, Quinctius tantum Thebis moratus, quantum Attali repens casus coëgit, postquam non vitæ præsens periculum vis morbi adtulisse, sed membrorum debilitatem visa est, relicto eo ad curationem necessariam corporis, Elatiam, unde profectus erat, redit; Bœotis quoque, sicut prius Achæis, ad societatem adscitis, & quando (b) tuta ea pacataque ab tergo relinquebantur, omnibus jam cogitationibus in Philippum, & quod reliquum belli erat, conversis.

*Philippi
adparatus.*

III. PHILIPPUS quoque primo vere, postquam legati ab Roma nihil pacati retulerant, delectum per omnia oppida regni habere instituit, in magna inopia juniorum. Absumferant enim per multas jam ætates continua bella Macedonas: ipso quoque regnante, & navalibus bellis adversus Rhodios Attalumque, & terrestribus adversus Romanos ceciderat magnus numerus. Ita & tirones ab sedecim (c) annis milites scribebat, & emeritis quidam stipendiis, quibus modo quid-

(b) & quando l. quoniam Gron. & quoniam Crev.

(c) decem & sex Gron

LIBER XXXIII CAP. III 83

quam reliqui roboris erat, ad signa revocabantur. Ita suppleto exercitu, secundum verum æquinoctium omnes copias Diu contraxit; ibique stativis positis, exercendo quotidie milite, hostem opperiebatur. Et Quinctius per eosdem ferme dies, ab Elatia profectus, præter Thronium & Scarpheam ad Thermopylas pervenit. Ibi concilium Ætolorum, Heracleam indictum, tenuit, consultantium quantis auxiliis Romanum ad bellum sequerentur. Cognitis sociorum decretis, tertio die ab Heraclea Xynias progressus, in confinio Ænianum Thessalorumque positis castris, Ætolica auxilia opperiebatur. Nihil morati Ætoli sunt. Phænea duce, duo millia peditum cum equitibus quadringentis venerunt. Ne dubium esset, quid expectasset, confestim Quinctius movit castra. Transgresso in Phthioticum agrum quingenti Gortynii Cretensium, duce Cydante, (d) & trecenti Apolloniatae, haud dispari armatu, se conjungere: nec ita multo post Amynder cum Athamanum peditum ducentis & mille. Philippus, cognita profectioe ab Elatia Romanorum, ut cui de summa rerum

U. c. 555.
a. C. 197.

Quinctius
ad Philip-
pum con-
tendit.

(d) Cydate Gron. Crev.

V. c. 555. adestet certamen, adhortandos milites ratus)
a. C. 197. multa jam sæpe memorata de majorum virtutibus, simul de militari laude Macedonum, quum differuisset, ad ea, quæ tum maxime animos terrebant, quibusque erigi ad aliquam spem poterant, venit.

IV. ACCEPTÆ ad Aoum flumen in angustiis cladi, territa Macedonum phalange, ad Atracem vi pulsos Romanos obponebat. « Et illic » tamen, ubi infestas fauces Epiri non tenuissent, primam culpam fuisse eorum, qui » neglegenter custodias servassent: secundam, » in ipso certamine, levis armaturæ mercenariorumque militum. Macedonum vero » phalangem & tunc stetisse, & loco æquo » justaque pugna semper mansuram invictam. » Decem & sex millia militum hæc fuere, robur omne virium & regni. Ad hoc duo millia cætratorum, quos peltastas adpellant, Thracumque & Illyriorum (Trallis nomen est genti) par numerus bina millia erant, & mixti ex pluribus gentibus mercede conducti auxiliares mille ferme, & duo millia equitum. Cum iis copiis rex hostem opperiebatur, Romanis ferme par numerus erat; equi-

*Copiarum
 utrimque
 numerus.*

rum copiis tantum, quod Ætoli accesserant, *U. p. 555.*
a. C. 197.
 superabant.

V. QUINCTIUS ad Thebas Phthioticas castra
 quum movisset, spem nactus per Timonem
 principem civitatis prodi urbem, cum paucis
 equitum levisque armaturæ ad muros succes-
 sit. Ibi adeo frustrata spes est, ut non cer-
 tamen modo cum erumpentibus, sed pericu-
 lum quoque atrox subiret: ni castris exciti
 repente pedites equitesque in tempore sub-
 venissent. Et postquam nihil conceptæ temere
 spei succedebat, urbis quidem amplius ten-
 tandæ in præsentia conatu abstinit: ceterum
 fatis gnarus, jam in Thessalia regem esse,
 nondum comperto, quam in regionem ve-
 nisset, milites per agros dimissos vallum
 cædere & parare jubet. Vallo & Macedones
 & Græci usi sunt; sed usum nec ad commo-
 ditatem ferendi, nec ad ipsius munitio-
 nis firmamentum aptaverunt. Nam & majores &
 magis ramosas arbores cædebant, quam quas
 ferre cum armis miles posset; & quum castra
 his ante objectis sepsissent, facilis molitio
 eorum valli erat. Nam & quia rari stipites
 magnarum arborum eminebant, multique &
 validi rami præbebant, quod recte manu ca-

*Vallum
 Macedo-
 num.*

U. e. 355.
a. C. 197.

*Romano-
rum.*

peretur, duo, aut summum tres juvenes con-
nisi arborem unam evellebant: qua evulsa,
(e) portæ instar extemplo patebat, nec in
promptu erat, quod obmolirentur. Romanus
leves & bifurcos plerosque, & (f) trium,
aut, quum plurimum, quatuor ramorum val-
los cædit, ut & suspensis ab tergo armis fe-
rat plures simul apte miles; & ita densos ob-
figunt implicantque ramos, ut neque, quæ
cujusque stipitis palma sit, pervideri possit;
& (g) adeo acuti, aliusque per alium inmissi
radii locum ad inferendam manum non relin-
quunt, ut neque, prehendi, quod trahatur,
neque trahi, quum inter se innexi rami vin-
culum in vicem præbeant, possit; &, si evul-
sus forte est unus, nec loci multum aperit,
& alium reponere perfacile est.

VI. QUINCTIUS postero die, vallum secum
ferente milite, ut paratus omni loco castris
ponendis esset, progressus modicum iter, sex
ferme millia a Pheris quum confedisset, spe-
culatum, in qua parte Thessaliæ hostis esset,
quidve pararet, misit. Circa Larissam erat

(e) *vulsa Gron. Crev.*

(f) & l. *vel Crev.*

(g) & del. *Gron.*

rex, qui certior jam factus, Romanum ab Thebis Pheras movisse, defungi quamprimum & ipse certamine cupiens, ducere ad hostem pergit, & quatuor millia fere a Pheris posuit castra. Inde postero die quum expediti utrimque ad occupandos super urbem tumulos processissent, pari ferme intervallo ab jugo, quod capiendum erat, quum inter se conspecti essent, constiterunt; nuncios in castra remissos, qui, quid sibi, quum præter spem hostis occurrisset, faciendum esset, consulerent, quieti opperientes. Et illo quidem die, nullo inito certamine, in castra revocati sunt. Postero die circa eosdem tumulos equestre prælium fuit: in quo non minimum (h) Ætolorum opera regii fugati, atque in castra compulsi sunt. Magnum utrisque impedimentum ad rem gerendam fuit ager confitus crebris arboribus, hortique, ut in suburbanis locis, & coartata itinera maceriis, & quibusdam locis interclusa. Itaque pariter ducibus consilium fuit excedendi ea regione, & velut ex prædicto, ambo Scotusiam petierunt; Philippus, spe frumentandi inde; Romanus, ut prægressus conrumperet hosti frumenta. Per diem

U. c. 555.
a. C. 197.

*Pheras
uterque
exercitus
venit.*

(h) minima Gron.

U. C. 555.
a. C. 197. totum, quia colles perpetuo iugo intererant, nullo conspecta inter se loco agmina ierunt, Romani ad Eretriam Phthiotici agri, Philippus super amnem Onchestum posuit castra. Ne postero quidem die, quum Philippus ad Melambium, quod vocant Scotussæi agri, Quinctius circa Thetidium Pharfaliæ terræ posuisset castra, aut hi, aut illi, ubi hostis esset, fatis compertum habuerunt. Tertio die primo nimbus effusus, dein caligo noctis fimillima Romanos metu insidiarum tenuit.

VII. PHILIPPUS maturandi itineris causa, post imbrem nubibus in terram demissis nihil deterritus, signa ferri iussit. Sed tam densa caligo obscæverat diem, ut neque signiferi viam, nec signa milites cernerent; agmen ad incertos clamores vagum velut errore nocturno turbaretur. Supergressi tumulos, qui Cynoscephalæ vocantur, relicta ibi statione firma peditum equitumque, posuerunt castra. Romanus eisdem ad Thetidium castris quum se tenuisset, exploratum tamen, ubi hostis esset, decem turmas equitum & mille pedites misit, monitos, ut ab insidiis, quas dies obscurus apertis quoque locis tecturus esset, præcaverent. Ubi ventum ad infessos tumulos

*Castra
Philippi
ad
Cynosce-
phalæ.*

LIBER XXXIII CAP. VII 89

est, pavore mutuo injecto velut torpentes
 quieverunt. Dein, nunciis retro in castra ad
 duces missis, ubi primus terror ab necopi-
 nato visu confedit, non diutius certamine
 abstinuere. Principio a paucis procurrentibus
 laceffita pugna est, deinde subsidiis tuentium
 pulsos aucta: in qua quum haudquaquam
 pares Romani alios super alios nuncios ad
 duces mitterent, premi sese; quingenti equi-
 tes & duo millia peditum, maxime Ætolo-
 rum, cum duobus tribunis militum propere
 missa, rem inclinatham restituerunt: versaque
 fortuna, Macedones laborantes opem regis
 per nuncios inplorabant. Sed, ut qui nihil
 minus illo die propter obfusam (i) caliginem
 quam proelium, expectasset, magna parte
 hominum omnis generis pabulatum missa,
 aliquamdiu inops consilii trepidavit: deinde,
 postquam nuncii instabant, & jam juga mon-
 tium detexerat nebula, & in conspectu erant
 Macedones, in tumulum maxime editum in-
 ter alios compulsi, loco se magis, quam ar-
 mis, tutantes; committendam rerum summam
 in discrimen utcumque ratus, ne partis inde-
 sensæ jactura fieret, Athenagoram ducem

U. c. 558.
 a. C. 197.

Prælii
 initium.

(i) *effusam* Gron.

U. c. 555. mercede militantium cum omnibus, præter
a. C. 197. Thracas, auxiliis, & equitatu Macedonum ac
 Theſſalorum mittit. Eorum adventu depulſi
 ab jugo Romani non ante reſtiterunt, quam
 in planiorem vallem perventum eſt. Ne effuſa
 detruderentur fuga, plurimum in Ætolis equi-
 tibus præſidii fuit. Is longe tum optimus
 eques in Græcia erat: pedite inter finitimos
 vincebantur.

*Univerſum
 certamen.*

VIII. LÆTIOR res, quam pro ſucceſſu pu-
 gnæ, nunciata, quum alii ſuper alios recur-
 rentes ex prælio clamarent, fugere pavidos
 Romanos, invitum & cunctabundum, & di-
 centem temere fieri, non locum ſibi placere,
 non tempus, perpulit, ut educeret omnes
 copias in aciem. Idem & Romanus, magis
 neceſſitate, quam occaſione pugnæ inductus,
 fecit. Dextrum cornu, elephantis ante ſigna
 inſtructis, in ſubſidiis reliquit: lævo cum
 omni levi armatura in hoſtem vadit; ſimul
 admonens, « cum iſdem Macedonibus pugna-
 » turos, quos ad Epiri fauces, montibus flu-
 » minibusque ſeptos, victa naturali difficul-
 » tate locorum, expulſiſſent, acieque expu-
 » gnâſſent: cum iis, quos P. Sulpicii prius
 » ductu obſidentes Eordææ aditum viciffent.

» Fama stetit, non viribus, Macedoniae *U. c. 555.*
 » regnum. Eam quoque famam tandem eva- *a. C. 197.*
 » nuisse. » Jam perventum ad suos in ima
 valle stantes erat, qui adventu exercitus im-
 peratorisque pugnam renovant, inpetuque
 facto rursus avertunt hostem. Philippus cum
 castratis & cornu dextro peditum, robore
 Macedonici exercitus, quam phalangem vo-
 cabant, propero cursu ad hostem vadit. Nica-
 nori, ex purpuratis uni, ut cum reliquis co-
 piis confestim sequatur, imperat. Primo, ut
 in jugum evasit, &, jacentibus ibi paucis
 armis corporibusque hostium, praelium eo
 loco fuisse, pulsosque inde Romanos, & pu-
 gnari [prope castra hostium vidit, ingenti
 gaudio est elatus: mox, refugientibus suis,
 & terrore verso, paullisper, incertus an in
 castra reciperet copias, trepidavit: deinde,
 ut adpropinquabat hostis, &, praeterquam
 quod caedebantur averfi, nec, nisi defende-
 rentur, servari poterant, ne (k) ipsi quidem
 in tuto jam receptus erat; coactus, nondum
 adsecuta parte suorum, periculum summae
 rerum facere, equites levemque armaturam,
 qui in praelio fuerant, dextro in cornu locat:

(k) *ac ne Gron. Crev.*

U. e. 555.
a. C. 197.

cætratos & Macedonum phalangem, hastis positis, quarum longitudo inpedimento erat, gladiis rem gerere jubet. Simul, ne facile perrumperetur acies, dimidium de fronte demtum introrsus porrectis ordinibus duplicat, ut longa potius, quam lata, acies esset. Simul & densari ordines iussit, ut vir viro, arma armis jungerentur.

IX. QUINCTIUS, his, qui in prælio fuerant, inter signa & ordines acceptis, tuba dat signum. Raro alias tantus clamor dicitur in principio pugnae exortus. Nam forte utraque acies simul conclamavere; nec solum qui pugnabant, sed subsidia etiam, quique tum maxime in prælium veniebant. Dextro cornu rex, loci plurimum auxilio, ex jugis altioribus pugnans, vinc; ebat sinistro, tum quum maxime adpropinquante phalangis parte, quæ novissimi agminis fuerat, sine ullo ordine trepidabatur. Media acies, quæ propior dextrum cornu erat, stabat spectaculo velut nihil ad se pertinentis pugnae intenta: phalanx, quæ venerat, agmen magis, quam acies, aptiorque itineri, quam pugnae, vixdum in jugum evaserat. In hos incompósitos Quinctius, quamquam pedem referentes in dextro cornu suos

vernebat, elephantis prius in hostem actis, *U. c. 555.*
 inpetum facit; ratus partem profligatam cetera *a. C. 197.*
 tracturam. Non dubia res fuit. Extemplo terga
 vertere Macedones, terrore primo bestia-
 rum averfi. Et ceteri quidem hos pulfos se-
 quebantur: unus e tribunis militum, exem-
 plo capto consilio, cum viginti signorum mi-
 litibus, relicta ea parte suorum, quæ haud
 dubie vincebat, brevi circuitu dextrum cor-
 nu hostium aversum invadit. Nullam aciem
 ab tergo adortus non turbasset; ceterum ad
 communem omnium in tali re trepidationem
 accessit, quod phalanx Macedonum, gravis
 atque immobilis, nec circumagere se poterat,
 nec hoc, qui a fronte, paullo ante pedem
 referentes, tunc ultro territis instabant, pa-
 tiebantur. Ad hoc, loco etiam premebantur,
 quia jugum, ex quo pugnaverant, dum per
 proclive pulsos insequuntur, tradiderant hosfi
 ad terga sua circumducto. Paullisper in me-
 dio cæsi, deinde, omiſſis plerique armis,
 ceperunt fugam.

X. PHILIPPUS cum paucis peditum equi-
 tumque primo tumulum altioſorem inter cete-
 ros cepit, ut ſpecularetur, quæ in læva parte
 suorum fortuna eſſet: deinde, poſtquam fu-

U. c. 555.
a. C. 197.

*Vincunt
Romani.*

gam effusam animadvertit, & omnia circa juga signis atque armis fulgere, tum & ipse acie excessit. Quintius, quum institisset cedentibus, (l) repente quia erigentes hastas Macedonas conspexerat, quidnam pararent incertus, paulisper novitate rei constituit signa: deinde, ut accepit (m) hunc morem esse Macedonum tradentium sese, parcere victis in animum habebat. Ceterum ab ignavis militibus omissam ab hoste pugnam, & quid imperator vellet, inpetus in eosdem (n) factus, &, primis cæsis, ceteri in fugam dissipati sunt. Rex effuso cursu Tempe petit. Ibi ad Gonnos diem unum substitit ad excipiendos, si qui proelio superessent. Romani victores in castra hostium spe prædæ inruunt: verum ea magna jam ex parte direpta ab Ætolis inveniunt. Cæsa eo die octo hostium milla, quinque capta. Ex victoribus septingenti ferme ceciderunt. Si Valerio quis credat, omnium rerum inmodice numerum augenti, quadraginta millia hostium eo die sunt cæsa; capta, ubi modestius mendacium

(l) *cedentibus institisset Gron. Crev.*

(m) *accipit Gron.*

(n) *eos Gron. Crev.*

est, quinque millia septingenti, signa militaria ducenta unum & quadraginta. Claudius quoque duo & triginta millia hostium caesa scribit, capta quatuor millia & trecentos. Nos non minimo potissimum numero credidimus, sed Polybium secuti sumus, non incertum auctorem quum omnium Romanarum rerum, tum praecipue in Graecia gestarum.

XI. PHILIPPUS, conlectis ex fuga, qui, variis casibus pugnae dissipati, vestigia ejus secuti fuerant, missisque Larissam ad commentarios regios comburendos, ne in hostium venirent potestatem, in Macedoniam concessit. Quinctius, captivis praedaeque venundatis, partim militi concessis, Larissam est profectus, haudum satis gnarus, quam regionem petisset rex, quidve pararet. Caduceator eo regius venit, specie ut induciae essent, donec tollerentur ad sepulturam, qui in acie cecidissent; re vera ad petendam veniam legatis mittendis. Utrumque ab Romano inpetratum. Adjecta & illa vox, «bono» animo esse regem ut juberet:» quae maxime Aetolos obfendit, jam tumentes (o) quereutesque, «mutatum victoria imperatorem.

*U. c. 555.
a. C. 197.*

Caduceatorem Philippus ad Romanos mittit.

Aetolorum querela & adrogantia.

(o) tumentes jam Gron. Crev.

U. e. 555. » Ante pugnam omnia magna parvaque com-
S. C. 197. » municare cum focis solitum : nunc omnium

» expertes consiliorum esse : suo ipsum ar-
 » bitrio cuncta agere : cum Philippo jam gra-
 » tiae privatae locum quaerere ; ut dura atque
 » aspera belli Aetoli exhausserint , pacis gra-
 » tiam & fructum Romanus in se vertat. »
 Et haud dubie decefferat iis aliquantum ho-
 noris ; sed , cur neglegerentur , ignorabant ;
 Donis regis imminere credebant invicti ab
 ea cupiditate animi virum. Sed & succense-
 bat non inmerito Aetolis , ob insatiabilem
 aviditatem praedae , & adrogantiam eorum ,
 victoriae gloriam in se rapientium , quae vani-
 tate sua omnium aures offendebat : & Phi-
 lippo sublato , fractis opibus Macedonici
 regni , Aetolos habendos Graeciae dominos
 cernebat. Ob eas causas multa sedulo , ut
 viliores levioresque apud omnes essent &
 viderentur , faciebat.

XII. INDUCIAE quindecim dierum datae hosti
 erant , & cum ipso rege constitutum conlo-
 quium : cujus priusquam tempus veniret , in
 consilium advocavit socios. Retulit , quas
 leges pacis placeret dici. Amynder Atha-
 manum rex paucis sententiam absolvit ; « ita

*Consulta-
 tio
 de pace.*

» com-

LIBER XXXIII CAP. XII 97

» componendam pacem esse, ut Græcia, etiam *D. e. 555a*
 » absentibus Romanis, fatis potens tuendæ *a. C. 197a*
 » simul pacis libertatisque esset. » Ætolorum
 asperior oratio fuit, qui pauca præfati, « recte
 » atque ordine Imperatorem Romanum facere,
 » quod, quos belli socios habuisset, cum iis
 » communicaret pacis consilia. Falli autem
 » eum tota re, si aut Romanis pacem, aut
 » Græciæ libertatem fatis firmam se credat
 » relicturum, nisi Philippo aut occiso, aut
 » regno pulso: quæ utraque proclivia esse,
 » si fortuna uti vellet. » Ad hæc Quinctius
 negare, « Ætolos aut moris Romanorum
 » memores, aut sibi ipsis convenientem sen-
 » tentiam dixisse; & illos prioribus omnibus
 » conciliis conloquiisque de conditionibus
 » pacis semper, non ut ad internecionem
 » bellaretur, differuisse; & Romanos, præ-
 » ter verustissimum morem victis parcendi,
 » præcipuum clementiæ documentum dedisse,
 » pace Hannibali & Carthaginensibus data.
 » Omittere se Carthaginenses. Cum Philippo
 » ipso quoties ventum in conloquium? nec
 » umquam, ut cederet regno, actum esse?
 » An, quia victus prælio foret, inexpiabile
 » bellum factum? Cum armato hoste infestis

U. e. 555. » animis concurrere debere : adversus victos ;
a. C. 197. » mitissimum quemque , animum maximum
 » habere. Libertati Græciæ videri graves
 » Macedonum reges. Si regnum gensque tol-
 » larur , Thracas , Illyrios , Gallos deinde ,
 » gentes feras & indomitas , in Macedoniam
 » se & in Græciam effufuras. Ne , proxima
 » quæque amoliendo , majoribus gravioribus-
 » que aditum ad se facerent. » Interfanti dein-
 » de Phæneæ prætori Ætolorum , testificanti-
 » que , si elapsus eo tempore Philippus foret ,
 » mox gravius eum rebellaturum , « Desistite ,
 » tumultuari [inquit] ubi consultandum est.
 » Non iis conditionibus inligabitur pax , ut
 » movere bellum possit. »

*Conlo-
 quium
 ad Tempe
 cum
 Philippo.*

XIII. Hoc dimisso concilio , postero die
 rex ad fauces , quæ ferunt in Tempe , (is
 datus erat locus conloquio) venit : tertio
 die datur ei Romanorum ac fociorum fre-
 quens concilium. Ibi Philippus perquam pru-
 denter , iis , sine quibus pax inpetrari non po-
 terat , sua potius voluntate omiffis , quam
 ut altercando extorquerentur , « quæ priore
 » conloquio aut imperata a Romanis , aut
 » postulata ab fociis essent , omnia se conce-
 » dere , de ceteris senatui permissurum , »

dixit. Quamquam vel inimicissimis omnibus præclusisse vocem videbatur, Phæneas tamen Ætolus, cunctis tacentibus, « Quid? nobis, » [inquit] Philippe, reddisne tandem Pharsalum, & Larissam Cremasten, & Echinum; » & Thebas Phtias? » Quum Philippus nihil morari diceret, quo minus reciperent; disceptatio inter imperatorem Romanum & Ætolos orta est de Thebis: nam eas populi Romani jure belli factas esse Quinctius dicebat, quod, integris rebus, exercitu ab se admoto, vocati in amicitiam, quum potestas libera desciscendi ab rege esset, regiam societatem Romanæ præposuissent. Phæneas, & pro societate belli, quæ ante bellum habuissent, restitui Ætolis æquum censebat, & ita in cedere primo cautum esse, ut belli præda rerumque, quæ ferri agique possent, Romanos; ager urbesque captæ Ætolos sequerentur. « Vos [inquit] ipsi, » Quinctius, « societatis » istius leges rupistis, quo tempore, relictis » nobis, cum Philippo pacem fecistis: quæ si » maneret, captarum tamen urbium illa lex » foret. Thessaliæ civitates sua voluntate in » ditionem nostram venerunt. » Hæc, cum omnium sociorum adfensu dicta, Ætolis non

*U. c. 555.
a. C. 197.*

*Disceptatio inter
Rom. &
Ætolos.*

D. C. 555. in praesentia modo gravia auditu, sed mox
a. C. 197. belli etiam causae, magnarumque ex eo cladium, illis fuerunt. Cum Philippo ita convenit, ut Demetrium filium & quosdam ex amicorum numero obsides, & ducenta talenta daret: de ceteris Romam mitteret legatos. Ad eam rem quatuor mensium induciae essent. Si pax non inpetrata ab senatu foret, obsides pecuniamque reddi Philippo receptum est. Causa Romano imperatori non alia major fuisse dicitur pacis maturandae, quam quod Antiochum bellum transitumque in Europam moliri constabat.

Androsthenis ad Corinthum cum Achaeis pugna.

XIV. EODEM tempore, atque, ut quidam tradidere, eodem die ad Corinthum Achaei ducem regium Androstenem iusto praecelio fuderunt. Eam urbem pro arce habiturus Philippus adversus Graeciae civitates, & principes inde evocatos per speciem conloquendi, quantum equitum dare Corinthii ad bellum possent, retinuerat pro obsidibus, &, praeter quingentos Macedonas mixtosque ex omni genere auxiliorum octingentos, quod jam ante ibi fuerat, mille Macedonum eo miserat, & mille ac ducentos Illyrios, Thracasque, & Cretenses, qui in utraque parte mis-

tabant, octingentos. His additi Bœoti, Theſſalique, & Acarnanes mille, ſcutati omnes, & ex ipſorum Corinthiorum juventute, impleta ut eſſent ſex millia armatorum, fiduciam Androſtheni fecerunt acie decernendi. Nicoſtratus prætor Achæorum Sicyone erat cum duobus millibus peditum, centum equitibus: ſed, inparem ſe & numero & genere militum cernens, mœnibus non excedebat. Regiæ copiæ peditum equitumque vagæ Pel-lenenſem, & Phliaſium, & Cleonæum agrum, depopulabantur. Poſtremo, exprobrantes metum hoſti, in fines Sicyniorum tranſcendebant: navibus etiam circumveſti omnem oram Achaiæ vaſtabant. Quum id effuſius hoſtes, & ut fit ab nimia fiducia, neglegentius etiam facerent, Nicoſtratus, ſpem naſtus necopinantes eos adgrediendi, circa finitimas civitates nuncium occultum mittit, quo die, & quot, ex quaque civitate armati, ad Ape-laurum (Stymphaliæ terræ is locus eſt) convenirent. Omnibus ad diem edictam paratis, profeſtus inde extemplo, per Phliaſiorum fines nocte Cleonæ, inſciis omnibus, quid pararet, pervenit. Erant autem cum eo quinque millia peditum, ex quibus armaturæ le-

U. e. 555.
a. C. 197.

V. a. 555. vis, & trecenti equites, cum iis copiis dimissi, qui specularentur, quam in partem hostes effunderent sese, opperiebantur.

a. C. 197.

XV. ANDROSTHENES, omnium ignarus, Corintho profectus, ad Nemeam (amnis est Corinthium & Sicyonium interfluens agrum) castra locat. Ibi parte dimidia exercitus dimissa, dimidiam trifariam divisit, & omnes equites discurrere ad depopulandos simul Pel-lenensium (p) Sicyoniumque agros, & Phliasium, jubet. Hæc tria diversa agmina discessere, quod ubi Cleonas ad Nicostratum perlatum est, extemplo validam mercenariorum manum præmissam ad occupandum saltum, per quem transitus in Corinthium est agrum, ante signa equitibus ut prægrederentur, locatis, ipse confestim agmine duplici sequitur. Parte una mercenarii milites ibant cum levi armatura, altera clipeati, dein aliarum gentium exercitus robur erat. Jam haud procul castris aberant pedites equitesque, & Thracum quidam in vagos palatosque per agros hostes inpetum fecerunt, quum repens terror castris infertur. Trepidare dux, ut qui hostes nusquam, nisi raro in collibus ante

(P) *Pellenensem Cræv.*

Sicyonem, non audentes agmen demittere in campos, vidisset; ad Cleonas quidem accessuros nunquam credidisset. Revocari tuba jubet vagos a castris dilapsos. Ipse, raptim capere arma jussis militibus, infrequenti agmine porta egressus, super flumen instruit aciem. Ceteræ copiæ, vix conlegi atque instrui quum potuissent, primum hostium inpetum non tulerunt. Macedones & maxime omnium frequentes ad signa fuerant, & diu ancipitem victoriæ spem fecerunt: postremo fuga ceterorum nudati, quum duæ jam acies hostium ex diverso, levis armatura ab latere, clipeati cætratique a fronte urguerent; & ipsi, re inclinata, primo retulere pedem: deinde impulsæ terga vertunt, & plerique, abjectis armis, nulla spe castrorum tenendorum (q) relicta, Corinthum petierunt. Nicostratus, mercenariis militibus ad hos persequendos, equitibus Thracumque auxiliis in populatores agri Sicyonii missis, magnam ubique eadem edidit: majorem prope, quam in prælio ipso. Ex iis quoque, qui Pellenen Phliuntaque depopulati erant, incompositi partim omniumque ignari, ad castra reverten-

U. c. 555.
a. C. 197.

(q) *tuendorum Gron. Crev.*

V. c. 355.
a. C. 197 tes, in hostium stationes, tamquam in suas, inlati sunt; partim, ex discursu id, quod erat, suspicati, ita se in fugam passim sparserant, ut ab ipsis agrestibus errantes circumvenirentur. Ceciderunt eo die mille & quingenti, capti trecenti. Achaia omnis magno liberata metu.

Acar-
num gens
societatem
Romanam
respuit.

XVI. PRIUSQUAM dimicaretur ad Cynoscephalas, L. Quinctius, Corcyram excitis Acarnanum principibus, quæ sola Græciæ gentium in societate Macedonum manserat, initium quoddam ibi motus fecit. Duæ autem maxime causæ eos tenuerant in amicitia regis; una fides insita genti, altera metus odiumque Ætolorum. Concilium Leucadem indictum est. Eo neque cuncti convenere Acarnanum populi, nec ipsis, qui conveniant, idem placuit. Sed & principes & magistratus pervicerunt, ut privatum decretum Romanæ societatis fieret. Id omnes, qui abfuerant, ægre passi; & in hoc fremitu gentis a Philippo missi duo principes Acarnanum, Androcles & Echedemus, non ad tollendum modo decretum Romanæ societatis valuerunt, sed etiam ut Archelaus & Bianor, principes gentis ambo, quod auctores ejus sententiæ

fuiſſent, proditionis in concilio damnarentur, *U. c. 553.*
 & Zeuxidæ prætori, quod de ea re retulif- *a. C. 197.*
 ſet, imperium abrogaretur. Rem temerariam,
 ſed eventu proſperam, damnati fecerunt. Sua-
 dentibus namque amicis, cederent tempori,
 & Corcyram ad Romanos abirent, ſtatu-
 erunt obſerre ſe multitudini, & aut eo ipſo lenire
 iras, aut pati, quod caſus tuliffet. Quum
 ſe frequenti concilio intuliſſent, primo mur-
 mur ac fremitus admirantium, ſilentium mox
 a verecundia ſimul priſtinæ dignitatis, ac
 miſericordia præſentis fortunæ ortum eſt.
 Potestate quoque dicendi facta, principio
 ſuppliciter, procedente autem oratione, ubi
 ad crimina diluenda ventum eſt, cum tanta
 fiducia, quantam innocentia dabat, diſſerue-
 runt: poſtremo, ultro aliquid etiam queri,
 & caſtigare iniquitatem ſimul in ſe crudeli-
 tatemque aui, ita adfecerunt animos, ut
 omnia, quæ in eos decreta erant, frequentes
 tollerent: neque eo minus redeundum in
 ſocietatem Philippi, abnuendamque Romano-
 rum amicitiam, cenſerent.

XVII. LEUCADE hæc ſunt decreta. Id ca- *L. Quinc-*
 put Acarnaniæ erat, eoque in concilium om- *tius Leu-*
 nes populi conveniebant, Itaque, quum hæc *cadem ob-*
pugnat.

U. c. 555. a. C. 107. repentina mutatio Corcyram ad legatum Flaminium perlata esset, extemplo cum classe profectus, Leucade (r) ad Heræum, quod vocant, naves adplicuit. Inde cum omni genere tormentorum machinarumque, quibus expugnantur urbes, ad muros accessit, ad primum terrorem ratus inclinari animos posse. Postquam pacati nihil ostendebatur, tum vineas turreseque erigere, & arietem admovere muris cœpit. Acarnania universa, inter Ætoliâ atque Epirum posita, solem occidentem & mare Siculum spectat. Leucadia nunc insula, & vadoso freto, quod perfoffum manu est, ab Acarnania divisa, tum peninsula erat, Occidentis regione artis faucibus cohærens Acarnaniæ. Quingentos ferme passus longæ fauces erant; latæ haud amplius centum & viginti. In his angustiis Leucas posita est, colli adplicata verso in orientem & Acarnaniam. Ima urbis plana sunt, jacentia ad mare, quo Leucadia ab Acarnania dividitur. Inde terra marique expugnabilis est. Nam & vada sunt stagno similia, quam mari: & campus terrenus omnis operique facilis. Itaque multis simul locis aut subruti, aut ariete

*Leucadis
situs.*

(r) *Leucadem Gron. Crev.*

LIBER XXXIII CAP. XVIII 107

decussi ruebant muri. Sed quam urbs ipsa
 obportuna obpugnantibus erat, tam inexpugnabiles hostium animi. Die ac nocte intenti
 reficere quassata muri, obstruere, quæ patefacta
 ruinis erant; prælia inpigre inire, & armis magis muros, quam se ipsos mœnibus,
 tutari. Diutiusque spe Romanorum obsidionem eam extraxissent; ni exfules quidam
 Italici generis, Leucade habitantes, ab arce milites accepissent. Eos tamen, ex superiore
 loco magno cum tumultu decurrentes, acie in foro instructa, justo prælio aliquamdiu
 Leucadii sustinuerunt. Interim & scalis capta multis locis mœnia, & per stragem lapidum
 ac ruinas transensum in urbem. Jamque ipse legatus magno agmine circumvenerat pugnan-
 tes. Pars in medio cæsi; pars, armis abjectis, dederunt sese (s) victori. Et post dies
 paucos, audito prælio, quod ad Cynoscephalas pugnatum erat, omnes populi Acarnaniæ
 in deditionem legati venerunt.

*U. c. 555.
 a. C. 197.*

*Acarnania
 pacata.*

XVIII. IISDEM diebus, omnia simul inclinante fortuna, Rhodii quoque ad vindicandam a Philippo continentem regionem, (Perræam vocant) possessam a majoribus suis,

*Rhodii
 Peraam
 recuperant*

(s) *se Gron. Crev.*

U. e. 555. Pausistratum prætorem cum octingentis Achæis
a. C. 197. peditibus, mille & nongentis fere armatis,
 ex vario genere auxiliorum conlectis, miserunt: Galli, & Pisuetæ, & Nisuetæ, & Tami-
 ni, & Arei, ex Africa, & Laodiceni ex
 Asia erant. Cum his copiis Pausistratus Ten-
 deba in Stratonicensi agro locum peropportu-
 num, ignaris regiis, qui tenuerant, occu-
 pavit. In tempore & ad id ipsum excitum auxi-
 lium mille Achæi pedites cum centum equi-
 tibus supervenerunt. Theoxenus iis præerat.
 Dinocrates, regius præfectus, recuperandi
 castelli causa, primo castra ad ipsa Tendeba
 movit, inde ad alterum castellum, item Stra-
 tonicensis agri: Afragon vocant. Omnibus-
 que ex præsidiis, quæ multifariam disjecta
 erant, devocatis, & ab ipsa Stratonicea
 Theffalorum auxiliariis, Alabanda, ubi
 hostes erant, ducere pergit. Nec Rhodii pu-
 gnam detrectaverunt. Atque, castris in pro-
 pinquum conlatis, extemplo in aciem descen-
 sum est. Dinocrates quingentos Macedonas
 dextro cornu, lævo Agrianas locat: in me-
 dium accipit contractos ex castellorum (Ca-
 res maxime erant) præsidiis: equites corni-
 bus circumdat, & Cretensium auxiliares

Thracumque. Rhodii Achæos (t) dextro cornu, sinistro mercenarios milites, lætam peditum manum, habuere; medios mixta ex pluribus gentibus auxilia: equites levisque armaturæ quod erat, cornibus circumjectum. Eo die steterunt tantum acies utræque super ripam, qui tenui aqua interfluebat, torrentis: paucisque telis emissis, in castra receperunt sese. Postero die eodem ordine instructi majus aliquanto proelium, quam pro numero, edidere, pugnantium: nec enim plus terna millia peditum fuere, & centeni ferme equites. Ceterum non numero tantum, nec armorum genere, sed animis quoque paribus, & æqua spe pugnarunt. Achæi primi, torrente superato, in Agrianas inpetum fecere; deinde tota prope cursu transgressa amnem acies est. Diu anceps pugna stetit. Numero Achæi mille & ipsi quadringentos loco expulere. Inclinat dein dextrum omne cornu. Macedones, usque dum ordine & velut stipata phalanx consistebat, moveri nequiverunt. Postquam, lævo latere nudato, circumjacere hastas in venientem ex transverso hostem conati sunt, turbati extemplo tumultum primo

U. e. 552.
a. C. 197.

(t) Rhodii Achæos l. Rhodia cohors Gron. Crev.

U. c. 555. inter se fecerunt : terga deinde vertunt :
a. C. 197. postremo , abjectis armis , in præcipitem
 fugam effusi , Bargylias petentes fugerunt.
 Eodem & Dinocrates perfugit. Rhodii , quan-
 tum diei superfuit secuti , receperunt se (u)
 ad castra. Satis constat , si confestim victores
 Stratoniceam petissent , recipi eam urbem sine
 certamine potuisse. Prætermissa ejus rei oc-
 casio est , dum in castellis vicisque Perææ
 recipiendis tempus teritur. Interim animi
 eorum , qui Stratoniceam præsidio obtine-
 bant , confirmati sunt. Mox & Dinocrates
 cum iis , quæ prælio supererant , copiis in-
 travit muros. Nequidquam inde obsessa ob-
 pugnataque urbs est. Recipi , nisi aliquanto
 post , per Antiochum non potuit. Hæc in
 Theffalia , hæc in Achaia , hæc in Asia per
 eosdem dies ferme gesta.

*Philippus
 Dardanos
 cedit.*

XIX. PHILIPPUS quum audisset , Dardanos ;
 transgressos fines ab contemptu concussi tum
 regni , superiora Macedoniæ evastare , quam-
 vis toto prope orbe terrarum , undique se
 suosque profligante fortuna , urgebatur ,
 tamen morte tristius ratus , Macedoniæ
 etiam possessione pelli , delectu raptim per

(u) *sæc Gron. Crev.*

LIBER XXXIII CAP. XIX 111

urbes Macedonum habito, cum sex millibus peditum & quingentis equitibus circa Stobos Pæoniæ inprovise hostes obpressit. Magna multitudo hominum in prælio, major prædandi cupidine palata per agros cæsa est. Quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem casu pugnæ, in fines suos redierunt. Ea una expeditione non pro reliquo statu fortunæ facta, refectis suorum animis, Thessalonicam sese recepit. Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne simul & cum Philippo foret bellandum; quam obportune, jam Antiocho in Syria moliente bellum, Philippus est superatus. Nam, præterquam quod facilius cum singulis, quam si in unum ambo simul contulissent vires, belatum est; Hispania quoque sub idem tempus magno tumultu ad bellum confurrexit. Antiochus quum, priore ætate omnibus, quæ in Cœle-Syria sunt, civitatibus Ptolemæi in suam potestatem reductis, in hiberna Antiochiam concessisset; nihilo quietiores postea res habuit. Omnibus enim regni viribus connisus, quum ingentes copias terrestres maritimasque comparasset, principio veris præmissis terra cum exercitu filiis duobus,

U. c. 555
a. C. 197.

*Antiochi
Syria regis
molitiones.*

U. c. 555. Ardye (v) ac Mithridate, iussisque Sardibus
a. C. 197. se opperiri; ipse cum classe centum testarum
 navium, ad hoc levioribus navigiis cercuris-
 que ac lembis ducentis, proficiscitur: simul
 per omnem oram Ciliciæque & Cariæ ten-
 taturus urbes, quæ in ditione Ptolemæi essent;
 simul Philippum (necdum enim debellatum
 erat) exercitu navibusque adjuturus.

*Legatio
 Rhodio-
 rum
 ad Antio-
 chum.*

XX. MULTA egregia Rhodii pro fide erga
 populum Romanum, proque universo nomine
 Græcorum, terra marique ausi sunt: nihil
 magnificentius, quam quod ea tempestate,
 non territi tanta mole imminentis belli, legatos
 ad regem miserunt Nephelida, (promonto-
 rium Ciliciæ est, inclitum fœdere antiquo
 Atheniensium) si eo non contineret copias
 suas, se obviam ituros; non ab odio ullo,
 sed ne conjungi cum Philippo paterentur,
 & impedimento esse Romanis liberantibus
 Græciam. Coracesium eo tempore Antiochus
 operibus obpugnabat. Zephyrio, & Solis, &
 Aphrodisiade, & Coryco, &, superato Ane-
 murio (promontorium id quoque Ciliciæ est)
 Selinunte recepto, omnibus his aliisque ejus
 oræ castellis, aut metu, aut voluntate, sine
 certa-

(v) *Ardue Gron. Crev.*

LIBER XXXIII CAP. XX 113

certamine, in deditionem acceptis, Corace-
 sium præter spem clausis portis tenebat eum.
 Ibi legati Rhodiorum auditi. Et quamquam ea
 legatio erat, quæ accendere regium animum
 posset, temperavit iræ: &, « legatos se
 » Rhodum missurum, » respondit, « iisque
 » mandaturum, ut renovarent vetusta jura,
 » cum ea civitate, sua majorumque suorum:
 » & vetarent eos adventum pertimescere re-
 » gis, nihil his aut sociis eorum noxæ futu-
 » rum fraudive. Nam, Romanorum amicitiam
 » se non violaturum, argumento & suam re-
 » centem ad eos legationem esse, & senatus
 » honorifica in se decreta responsaque.» Tum
 forte legati redierant (x) ab Roma, comiter
 auditi dimissique, ut tempus postulabat,
 incerto adhuc adversus Philippum eventu
 belli. Quum hæc legati regis in concione
 Rhodiorum agerent, nuncius venit, de bel-
 latorum ad Cynoscephalas esse. Hoc nuncio
 accepto, Rhodiis, demto metu a Philippo
 omni, erat consilium obviam eundi classe
 Antiocho. Illam alteram curam non omise-
 runt, tuendæ libertatis civitatum sociarum
 Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho inni-

U. c. 555.
 a. C. 197.

Antiochæ
 responsio.

(x) redierunt Gron. Crev.

U. c. 555.
a. C. 197.

nebat. Nam alias auxiliis juverunt, alias providendo ac præmonendo conatus hostis: causaque libertatis fuerunt Cauniis (y), Myndiis, Halicarnassensibus, Samiisque. Non operæ est persequi, ut quæque acta in his locis sint, quum ad ea, quæ proprie Romani belli sunt, vix subficiam.

*Attali
mors
&
laudes.*

XXI. EODEM tempore & Attalus rex, æger Thebis Pergamum advectus, moritur altero & septuagesimo anno; quum quatuor & quadraginta annos regnasset. Huic viro, præter divitias, nihil ad spem regni fortuna dederat. His simul prudenter, simul magnifice utendo, effecit, primum ut sibi, deinde ut aliis non indignus videretur regno. Victis deinde prælio uno Gallis, quæ tum gens recenti adventu terribior Asiæ erat, regium adscivit nomen, cujus magnitudini semper animum æquavit. Summa justitia suos rexit: unicam fidem sociis præstitit: uxorem ac liberos quatuor superstites habuit: mitis ac munificus amicis fuit: regnum adeo stabile ac firmum reliquit, ut ad tertiam stirpem possessio ejus descenderit. Quum is status rerum in Asia, Græciaque, & Macedonia

(y) *Cauniis Gron. Grev.*

effet, vixdum terminato cum Philippo bello, *U. e. 555.*
 pace certe nondum perpetrata, ingens in *a. C. 197.*
 Hispania ulteriore coortum est bellum. M. *Motus*
 Helvius eam provinciam obtinebat. Is literis *in*
 senatum certiore fecit, « Colcam & Lusci- *Hispania,*
 » num regulos in armis esse. Cum Colca de-
 » cem & septem oppida, cum Lusino vali-
 » das urbes, Cardonem & Bardonem : &
 » maritimam oram omnem, quæ nondum
 » animos nudaverat, ad finitimorum motus
 » consurrecturam.» His literis a M. (z) Ser-
 gio Prætoris, cujus iurisdicção inter cives erat,
 recitatis, decreverunt Patres, ut, comitiis
 prætorum perfectis, cui prætori provincia
 Hispania obvenisset, is primo quoque tem-
 pore de bello Hispaniæ ad senatum referret.

XXII. SUB idem tempus consules Romam *Consulum*
 venerunt. Quibus in æde Bellonæ senatum *alteri*
 habentibus, postulantibusque triumphum ob *triumphus*
 res prospere bello gestas, C. Atinius Labeo *concedi-*
 & C. Ursanius tribuni plebis, ut separatim *tur, alteri*
 de triumpho agerent consules, postularunt. *negatur.*
 « Communem se relationem de ea re fieri
 » non passuros, ne par honos in dispari me-
 » rito esset.» Quumque Minucius utrique

(z) M. Gron. Crev.

U. c. 555.
a. C. 197.

provinciam Italiam obtigisse diceret, **com**munis
animo consilioque se & collegam res gessisse;
Cornelius adjiceret, Boios adversus se trans-
gredientes Padum, ut Insubribus Cenomanis-
que auxilio essent, depopulante vic. os eorum
atque agros collega, ad sua tuenda averfos
esse; Tribuni « res tantas bello gessisse Cor-
» nelium fateri, ut non magis de triumpho
» ejus, quam de honore Diis immortalibus
» habendo dubitari possit (a). Non tamen
» nec illum, nec quemquam alium civem
» tantum gratia atque opibus valuisse, ut,
» quum sibimet triumphum inpetraffet, col-
» legæ eundem honorem impudenter petenti
» daret. Q. Minucium in Liguribus levia
» prælia, vix digna dictu, fecisse: in Gallia
» magnum numerum militum amisisse. » No-
minabant etiam tribunos militum T. Juven-
tium, & C. (b) Labeonem ejus fratrem, qui
adversa pugna cum multis aliis viris forti-
bus, civibus ac sociis, cecidissent. « Oppi-
» dorum paucorum ac vicorum falsas, & in
» tempus simulatas, sine ullo pignore dedi-
» tiones factas esse. » Hæ inter consules

(a) *posset Gron. Crev.*

(b) *Cn. Gron. Crev.*

LIBER XXXIII CAP. XXIII 117

tribunosque altercationes biduum tenuerunt, *U. e. 555.*
 victique perseverantia tribunorum consules *a. C. 197.*
 separatim retulerunt.

XXIII. C. (c) Cornelio omnium consensu
 decretus triumphus. Et Placentini Cremonen-
 sesque addiderunt favorem consuli, gratias
 agentes commemorantesque, obsidione se esse
 ab eo liberatos; plerosque etiam, quum apud
 hostes essent, servitute exceptos. Q. Minu-
 cius, tentata tantum relatione, quum adver-
 sum omnem senatum videret, in monte Al-
 bano se triumphaturum, & jure imperii con-
 sularis, & multorum clarorum virorum exem-
 plo, dixit. C. Cornelius de Insubribus Ceno-
 manisque in magistratu triumphavit. Multa
 signa militaria tulit, multa Gallica spolia
 captivis carpentis transvexit: multi nobiles
 Galli ante currum traducti; inter quos,
 quidam, Hamilcarem ducem Pœnorum fuisse,
 auctores sunt. Ceterum magis in se convertit
 oculos Cremonensium Placentinorumque co-
 lonorum turba pileatorum, currum sequen-
 tium. Tulit triumpho ducenta triginta
 septem millia, quingentos æris, argenti bigati
 septuaginta novem millia. Septuagenos æris

*Cornelius
 in urbe;*

(c) *Un. Gron,*

*U. e. 555.
a. C. 197.*

*Minucius
in monte
Albano
triumphat.*

militibus divisit : duplex equiti, triplex centurioni. Q. Minucius consul de Liguribus Boiisque Gallis in monte Albano triumphavit. Is triumphus, ut loco, & fama rerum gestarum, & quod sumtum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit; ita signis, carpentisque, & spoliis ferme æquabat. Pecuniæ etiam prope par summa fuit : æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti. Militibus centurionibusque & equitibus item in singulos datum, quod dederat collega.

Comitia.

XXIV. SECUNDUM triumphum consularia comitia habita. Creati consules L. Furius Purpureo & M. Claudius Marcellus. Prætores postero die facti, Q. Fabius Buteo, Ti. Sempronius Longus, Q. Minucius Thermus, M. Acilius Glabrio, L. Apustius Fullo, C. Lælius. Exitu ejus anni literæ a T. Quintio venerunt, se signis conlatis cum rege Philippo in Thessalia pugnasse : hostium exercitum fusum fugatumque. Hæ literæ prius in senatu a Sergio prætore, deinde ex auctoritate Patrum in concione sunt recitatæ. Ob res prospere gestas in dies quinque supplicationes

decretæ. Brevi post legati & a T. Quintio & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in villam publicam; ibique iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonæ senatus est habitus. Haud multa verba facta, quum Macedones, quæcumque senatus censuisset, id regem facturum esse, dicerent. Decem legati more majorum, quorum ex consilio T. Quintius imperator leges pacis Philippo daret, decreti; adjectumque, ut in eo numero legatorum P. Sulpicius & P. Villius essent, qui consules provinciam Macedoniam obtinissent. Cosanis eo die postulantibus, ut sibi colonorum numerus augetur, mille adscribi iussi: dum ne quis in eorum numero esset, qui post P. Cornelium & Ti. Sempronium consules hostis fuisset.

XXV. LUDI Romani eo anno in circo scenaque ab ædilibus curulibus, P. Cornelio Scipione & Cn. Manlio Vulfone, & magnificentius, quam alias, facti, & lætius propter res bello bene gestas spectati, totique reï instaurati: plebeii septies instaurati. Acilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. Ex argento multaticio tria signa ænea, Cereræ, Liberoque, & Liberæ, posuerunt. L. Furius

U. c. 555.
a. C. 197.

Macedo-
nes legati
Roma.

*U. l. 356.
a. C. 196.*

*L. Furio,
M. Claudio Coss.*

*Pax cum
Macedo-
nibus.*

*Tristis
nuncius ex
Hispania.*

& M. Claudius Marcellus, consulatu inito-
quum de provinciis ageretur, & Italiam
utrique provinciam senatus decerneret, ut
Macedoniam cum Italia fortirentur, petebant.
Marcellus, provinciæ cupidior, pacem simu-
latam ac fallacem dicendo, & rebellaturum,
si exercitus inde deportatus esset, regem, du-
bios sententiæ Patres fecerat. Et forsitan ob-
tinuissent consules, ni Q. Marcius Rex &
C. Atinius Labeo, tribuni plebis, se inter-
cessuros dixissent: ni prius ipsi ad plebem
tulissent, vellent juberentne cum rege Phi-
lippo pacem esse. Ea rogatio in Capitolio ad
plebem lata est. Omnes quinque & triginta
tribus, uti rogatæ, jusserunt. Et quo magis
pacem ratam esse in Macedonia vulgo læta-
rentur, tristis ex Hispania nuncius adlatus
effecit, vulgatæque literæ, « C. Sempronium
» Tuditanum proconsulem in citeriore Hispa-
» nia proelio victum: exercitum ejus fufum
» fugatumque, & inlustres viros in acie ceci-
» disse. Tuditanum, cum gravi vulnere latum
» ex proelio, haud ita multo post exspirasse. »
Consulibus ambobus Italia provincia cum his
legionibus, quas superiores consules habuif-
sent, decreta, & ut quatuor legionēs novās

scriberent : duas, quæ, quo senatus censuisset, *U. e. 338.*
mitterentur. Et T. Quinctius Flaminius cum *a. C. 196.*
duabus legionibus provinciam eodem exercitu
obtinere iussus : imperium ei prorogatum
fatis jam ante videri esse (d).

XXVI. PRÆTORES deinde provincias sortiti,
L. Apustius Fullo urbanam jurisdictionem,
M. Acilius Glabrio inter cives & peregrinos,
Q. Fabius Buteo Hispaniam ulteriorem,
Q. Minucius Thermus citiorem, C. Lælius
Siciliam, Ti. Sempronius Longus Sardiniam.
Q. Fabio Buteoni & Q. Minucio, quibus
Hispaniæ provinciæ evenerant, consules
legiones singulas ex quatuor ab se scriptis,
quas videretur, uti darent, decretum est;
socium ac nominis Latini quaternam
millia peditum, trecenos equites : hique
primo quoque tempore in provincias ire iussi.
Bellum in Hispania quinto post anno exortum
est, quam simul cum Punico bello fuerat
finitum. Priusquam hi prætores ad bellum
prope novum, quia tum primum suo nomine,
nullo Punico exercitu aut duce, ad arma
ierant, profiscerentur, aut ipsi consules ab
urbe moverent; procurare, ut adsolet, pro *Prodigia*

(d) esse de Grom. Crev. (1)

U. c. 556.
a. C. 196.

digia, quæ nunciabantur, jussi. L. Julius Sequestris, in Sabinos proficiscens, fulmine ipse equusque exanimati fuerant: ædes Feroniæ in Capenate de cælo tacta erat: ad Monetæ duarum hastarum spicula arserant: lupus, Esquilina porta ingressus, frequentissima parte urbis, quum in forum decurrisset, Tusco vico atque Intemelio, per portam Capenam prope intactus evaserat. Hæc prodigia majoribus hostiis sunt procurata.

*Lentulus
urbem
ovans
ingreditur.*

XXVII. ISDEM diebus Cn. Cornelius Lentulus, qui ante Sampronium Tuditanum citriorem Hispaniam obtinuerat, ovans ex senatusconsulto urbem est ingressus (e). Tulit præ se auri mille & quingenta quindecim pondo, argenti viginti millia, signati denarios (f) triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. L. Stertinius ex ulteriore Hispania, ne tentata quidem triumphi spe, quinquaginta millia pondo argenti in ærarium tulit: & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunæ ædem & matris Matutæ, unum in maximo circo fecit: & his fornici-

(e) cum ex senatusconsulto ovans urbem esset ingressus, Gron. Crev.

(f) denarium Gron. Crev.

bus signa aurata inposuit. Hæc per hiemem ferme acta. Hibernabat eo tempore Athenis *U. æ. 556^a
a. C. 196^a*
 Quinctius, a quo quum multa focii peterent, Bœoti petierunt inpetraueruntque, ut hi, qui suæ gentis militassent apud Philippum, sibi restituerentur. Id a Quinctio facile inpetratum; non quia satis dignos eos credebat, sed quia, Antiocho rege jam suspecto, favor conciliandus nomini Romano apud civitates erat. Restitutis, confestim adparuit, quam nulla inita apud Bœotos gratia esset. Nam & ad Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque ipsi id a Quinctio & Romanis datum esset, miserunt: & comitiis proximis Bœotarchen nullam aliam ob causam Brachyllam quemdam, quam quod præfectus Bœotorum apud regem militantium fuisset, fecerunt; præteritis Zeuxippo, & Pisistrato, aliisque, qui Romanæ societatis auctores fuerant. Id ægre & in præsentia hi passi, & in futurum etiam metum ceperunt, quum ad portas prope sedente exercitu Romano ea fierent, quidnam se futurum esset, profectis in Italiam Romanis; Philippo ex propinquo socios adjuvante, & infesto his, qui partis adversæ fuissent.

*Brachyl-
las Bœo-
tarcha.*

U. c. 556.
a. C. 106.

XXVIII. Dum Romana arma propinqua habebant, tollere Brachyllam, principem fautorum regis, statuerunt. Et tempore ad eam rem capto, quum in publico epulatus reverteretur domum remulentus, prosequentibus mollibus viris, qui joci causa convivio celebri interfuerant; ab sex armatis, quorum tres Italici, tres Ætolici erant, circumventus occiditur. Fuga comitum & quiritatio facta, & tumultus tota urbe discurrentium cum luminibus. Percussores proxima porta evaserunt. Luce prima concio frequens, velut exstante indicio, ad vocem præconis convocata in theatro erat. Palam ab suo comitatu & obscœnis illis viris fremebant interfectum: animis autem Zeuxippum auctorem destinabant cædis. In præsentia placuit comprehendi eos, qui simul fuissent, quæstionemque ex his haberi. Qui dum quæruatur, Zeuxippus, confimili animo avertendi ab se criminis causa in concionem progressus, errare ait homines, qui tam atrocem cædem pertinere ad illos semiviros crederent; multaque in eam partem probabiliter argumentatus, quibus fidem apud quosdam fecit, numquam, si conscius esset, oblaturum se multitudini, mentionemve cæ-

LIBER XXXIII CAP. XXVIII 125

dis, nullo laceſſente, facturum fuiſſe. Alii *U. c. 556.*
 non dubitare, obviam eundo impudenter cri- *a. C. 196.*
 minis ſuſpicionem averti. Torti poſt paullo
 inſontes, quum ſcirent ipſi opinionem omnium,
 ea pro indicio uſi, Zeuxippum & Piſiſtratum
 nominaverunt: nullo adjecto, cur ſcire quid-
 quam viderentur, argumento. Zeuxippus ta-
 men cum Stratonida quodam nocte perſugit
 Tanagram, ſuam magis conſcientiam, quam
 indicium hominum nullius rei conſciorum,
 metuens. Piſiſtratus, ſpretis indicibus, Thebis
 manſit. Servus erat Zeuxippo, totius inter-
 nuncius & miniſter rei; quem indicem Piſiſtra-
 tus timens, eo ipſo timore ad indicium pro-
 traxit. Literas ad Zeuxippum mittit, « ſervum
 » conſcium tolleret. Non tam idoneum ad
 » celandam rem eum videri ſibi, quam ad
 » agendam fuerit. » Haſ qui tulit literas, juffit
 Zeuxippo dare quamprimum. Is, quia non
 ſibi conveniendi ejus copia fuit, ipſi illi ſervo,
 quem ex omnibus domino fidiffimum crede-
 bat, tradidit: & adjecit, a Piſiſtrato de re
 magnopere pertinente ad Zeuxippum eſſe.
 Conſcientia iſtus, quum extemplo traditurum
 eas adfirmaret, aperit. Perlectis literis, pa-
 vidus Thebas refugit. Et Zeuxippus quidem,

U. e. 556. fuga servi motus, Athenas, tutiorem exsilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliquarum quaestiones tormentis habitae, & summum supplicium est.

Bæoti in Romanos efferrati.

XXIX. EFFERAVIT ea cædes Thebanos Bæotosque omnes ad execrabile odium Romanorum; Zeuxippum principem gentis id facinus conscisse. Ad rebellandum neque vires, neque ducem habebant. Proximum bello quod erat, in latrocinium versi, alios hospites, alios vagos per hiberna milites, ad varios commeantus usus, excipiebant. Quidam in ipsis itineribus, ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta per fraudem deversoria (g) deuesti deductique obprimebantur. Postremo non tantum odio, sed etiam aviditate prædæ, ea facinora faciebant: quia, negotiandi ferme causa argentum in zonis habentes, in commeatibus erant. Quum primo pauci, deinde (h) in dies plures desiderarentur, infamis esse Bæotia omnis cœpit: & timidius, quam in hostico, egredi castris miles. Tum Quinctius legatos ad querendum de latrocinis per civitates mittit. Plurimi

(g) *diversoria* Gron. Crev.

(h) *dein* Gron. Crev.

pedites circa Copaidem paludem inventi : ibi ex limo eruta extractaque ex stagno cadavera, faxis aut amphoris, ut pondere traherentur in profundum, adnexa. Multa facinora Acræphiæ & Coroneæ facta inveniebantur. Quinctius primo noxios tradi sibi iussit, & pro quingentis militibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Bœotos conferre. Quorum neutrum quum fieret, verbis tantum civitates excusarent, nihil publico consilio factum esse; missis Athenas & in Achaiam legatis, qui testarentur sociis, iusto pioque bello se persecuturum Bœotos, & cum parte copiarum P. Claudio Acræphiam ire iusso, cum parte Coroneam circumfedit : evastatis prius agris, qua ab Elatia duo diversa agmina iere. Hac percussi clade Bœoti, quum omnia terrore ac fuga compleissent, legatos mittunt : qui quum in castra non admitterentur, Achæi Atheniensesque supervenerunt. Plus auctoritatis Achæi habuerunt, deprecantes : ac, ni inpetrassent pacem Bœotis, bellum simul gerere decreverunt. Per Achæos & (i) Bœotis copia adeundi adloquendique Romanum facta est, iussisque tradere noxios,

U. c. 556a
a. C. 196.

*Pacem
orare
coguntur.*

(i) & del. Gron. Crer.

D. c. 556. & multæ nomine triginta talenta conferre,
a. C. 196. pax data, & ab obpugnatione recessum.

*Leges
 pacis cum
 Philippo.*

XXX. Post paucos dies decem legati ab
 Roma venerunt, quorum ex consilio pax
 data Philippo in has leges est. « Omnes Græ-
 » corum civitates, quæ in Europa, quæque in
 » Asia essent, libertatem ac suas leges habe-
 » rent. Quæ earum sub ditioe Philippi fuif-
 » sent, præsidia ex his Philippus deduceret:
 » his, quæ in Asia essent, Euromo, Pedafis-
 » que, & Bargyliis, & Iaffo, & Myrina, &
 » Abydo, & Thaso, (k) & Perintho: eas
 » quoque enim placere liberas esse. De Cia-
 » norum libertate, Quinctius Prusiæ Bithy-
 » norum regi scriberet, quid senatui & decem
 » legatis placuisset. Captivos transfugasque
 » reddere Philippum Romanis, & naves omnes
 » testas tradere, quin & regiam unam inha-
 » bilis prope magnitudinis, quam sexdecim
 » versus remorum agebant. Ne plus quingen-
 » tis armatorum haberet, neve elephantum
 » ullum. Bellum extra Macedoniæ fines ne
 » injussu senatus gereret. Mille talentum daret
 » populo Romano: dimidium præsens, dimi-
 » dium pensionibus decem annorum. » Vale-
 » rius Antias, quaternum millium pondo argenti
 (k) *Thasso Gron. Crev.* vecti-

vestigal in decem annos, triginta quaterna *U. c. 556.*
 millia pondo, & ducenta, præfens viginti *a. C. 196.*
 millia pondo. Idem nominatim adjectum scribit, ne cum Eumene, Attali filio, (novus is tum rex erat) bellum gereret. In hæc obsides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius. Adjicit Valerius Antias, Attalo absenti Æginam insulam elephantosque dono datos, & Rhodiis Stratoniceam Cariæ atque alias urbes, quas Philippus tenuisset: Atheniensibus insulas datas, Paron, Imbrum, Delum, Scyrum.

XXXI. OMNIBUS Græciæ civitatibus hanc pacem adprobantibus, soli Ætoli id decretum decem legatorum clam mussantes carpebant. « Literas inanes vana specie libertatis adumbratas esse. Cur enim alias Romanis traditur urbes, nec nominari eas, alias nominari, & sine traditione juberi liberatas esse? nisi ut, quæ in Asia sint, liberentur, longinquitate ipsa tutiores: quæ in Græcia sint, ne nominatæ intercipientur, Corinthus, & Chalcis, & Oreum, cum Eretria & Demetriade.» Nec tota ex vano criminatio erat. Dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & Demetriade, quia in senatusconsulto,

Ætolorum querela.

U. c. 556.
a. C. 196.

quo missi decem legati ab urbe erant, ceteræ Græciæ atque Asiæ haud dubie liberabantur: de his tribus urbibus legati, quod temporæ reipublicæ postulassent, id e republica fideque sua facere, statuere jussi erant. Antiochus rex erat quem transgressurum in Europam, quum primum ei res suæ placuissent, non dubitabant. Ei tam obportunas ad occupandum patere urbes nolebant. Ab Elatia Anticyram cum decem legatis, inde Corinthum trajecit. Ibi consilia decem legatorum tractabantur. Idemtidem Quinctius, « liberandam » omnem Græciam, si Ætolorum linguas » retundere, si veram caritatem, majestatem, » apud omnes nominis Romani vellent esse: » si fidem facere, ad liberandam Græciam, non » ad transferendum a Philippo ad se imperium, » se mare trajecisse.» Nihil contra ea de libertate urbium alii dicebant. Ceterum « ipsi » tutius esse, manere paullisper sub tutela » præsidii Romani, quam pro Philippo Antiochum dominum accipi. » Postremo ita decretum est: « Corinthus redderetur Achæis, » ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: » Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec » cura de Antiocho decessisset.»

*Consulta-
tio de
liberanda
Græcia.*

XXXII. ISTHMIORUM statum ludicrum
 aderat; semper quidem & alias frequens,
 quum propter spectaculi studium infitum
 genti, quo certamina omnis generis artium,
 viriumque, ac pernicitatis visuntur; tum
 quia propter obportunitatem loci, per duo
 diversa maria, omnium Græcorum undique
 conventus erat. Sed exspectatione erecti, qui
 deinde status futurus Græciæ, quæ sua for-
 tuna esset: alii non taciti solum opinabantur,
 sed sermonibus etiam ferebant (1). Romani
 ad spectaculum confederunt, & præco cum
 tubicine, ut mos est, in mediam arenam,
 unde sollemni carmine ludicrum indici solet,
 processit, &, tuba silentio facto, ita pro-
 nunciat: SENATUS ROMANUS (m) ET T.
 QUINCTIUS IMPERATOR, PHILIPPO REGE
 MACEDONIBUSQUE DEVICTIS, LIBEROS, IN-
 MUNES, SUIS LEGIBUS ESSE JUBET CORIN-
 THIOS, PHOCENSES, LOCRENSESQUE OMNES,
 ET INSULAM EUBŒAM, ET MAGNETAS,
 THESSALOS, PERRHÆBOS, (n) ACHÆOS
 ÆTHIOTAS. Percensuerat omnes gentes,

U. c. 556.

a. C. 196.

Isthmii
ludi.Libertas
Græciæ
promulga-
ta.

(1) ferebant Gron. Crev.

(m) Populusque Romanus Gron. Crev.

(n) Perrabos Gron.

V. c. 556.
a. C. 196.

quæ sub ditione Philippi regis fuerant. Audita voce præconis, majus gaudium fuit, quam quod univèrsos homines caperent. Vix satis credere se quisque audisse: alii alios intueri, mirabundi velut somnii vanam speciem: quod ad quemque pertineret, suarum aurium fidei minimum credentes, proximos interrogabant. Revocatus præco, quum unusquisque non audire, sed videre libertatis suæ nuncium averet, iterum pronuntiaret eadem. Tum ab certo jam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus, totiesque repetitus, ut facile adpareret, nihil omnium bonorum multitudini gratius, quam libertatem esse. Ludicrum deinde ita raptim peractum est, ut nullius nec animi, nec oculi spectaculo intenti essent. Adeo unum gaudium præoccupaverat omnium aliarum sensum voluptatum.

XXXIII. LUDIS vero dimissis, cursu prope omnes tendere ad imperatorem Romanum: ut, ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas lemniscosque jacentium, haud procul periculo fuerit. Sed erat trium ferme & triginta annorum; & quum robur juventæ, tum gaudium ex tam insigni gloriæ fructu, vires suppeditabant

LIBER XXXIII CAP. XXXIV 133

Nec præsens omnium modo effusa lætitia est; *U. a. 556.*
 sed per multos dies gratis & cogitationibus, *a. C. 196.*
 & sermonibus revocata : « Esse aliquam in
 » terris gentem, quæ sua inpenſa, ſuo labore
 » ac periculo bella gerat pro libertate alio-
 » rum : nec hoc finitimis, aut propinquæ
 » vicinitatis hominibus, aut terris continenti
 » junctis præſtet : maria trajiciat, ne quod
 » toto orbe terrarum injuſtum imperium fit,
 » & ubique jus, fas, lex potentiffima ſint.
 » Una voce præconis liberatas omnes Græciæ
 » atque Aſiæ urbes. Hoc ſpe concipere, au-
 » dacis animi fuiſſe : ad effectum adducere,
 » virtutis & fortunæ ingentis. »

XXXIV. SECUNDUM iſta jam Quinctius & *Legationes*
 decem legati legationes regum, gentium, civi-
 tatumque audivere. Primi omnium regis An-
 tiochi vocati legati ſunt. His eadem, quæ
 fere Romæ erant, verba ſine fide rerum
 jaſtata. Nihil jam perplexe, ut ante, quum
 dubiæ res incolumi Philippo erant, ſed aperte
 pronunciatum, ut excederet Aſiæ urbibus,
 quæ aut Philippi, aut Ptolemæi regum fuiſ-
 ſent. Abſtineret liberas, omneſque Græcas.
 Ante omnia denunciatum, ne in Europam
 aut ipſe tranſiret, aut copias trajiceret. Di-

*regum,
 gentium
 civita-
 tium.*

U. c. 556.
a. C. 196.

missis regis legatis, conventus gentium civitatumque est haberi cœptus: eoque maturius peragebatur, quod decreta decem legatorum civitates nominatim pronunciabant. Orestis, (Macedonum ea gens est) quod primi ab rege defecissent, suæ leges redditæ. Magnetes, & Perrhæbi, & Dolopes, liberi quoque pronunciati. Theffalorum genti, præter libertatem concessam, Achæi Phthiotæ dati, Thebis Phthioticis & Pharsalo excepto. Ætolos de Pharsalo & Leucade postulantes, ut ex fœdere sibi restituerentur, ad senatum rejecerunt. Phocenses, Locrenses, & quæ sicut ante fuerant adjecta, decreti auctoritate his contribuerunt. Corinthus, & Triphylia, & Heræa (Peloponnesi & ipsa urbs est) redita Achæis. Oreum & Eretriam decem legati Eumeni regi, Attali filio, dabant. Dissentiente Quintio, venit res in arbitrium senatus: senatus libertatem his civitatibus dedit, Carysto adjecto. Pleurato Lycus & Parthini dati: Illyriorum utraque gens sub ditione Philippi fuerat. Amynandrum tenere jusserunt castella, quæ per belli tempus Philippo capta ademisset.

LIBER XXXIII CAP. XXXV 135

XXXV. DIMISSO conventu, decem legati, *U. c. 556.*
 partiti munia inter se, ad liberandas suæ quis- *a. c. 196.*
 que regionis civitates discesserunt : P. Len-
 rulus Bargylas, L. Stertinius Hephæstiam &
 Thasum (o) & Thraciæ urbes, P. Villius &
 L. Terentius ad regem Antiochum, Cn. Cor- *Cn. Corne-*
 nelius ad Philippum. Qui, de minoribus re- *lius Phi-*
 bus editis mandatis, percunctatus, si consilium *lippum*
 non utile solum, sed etiam salutare, admit- *convenit.*
 tere auribus posset, quum rex gratias quoque
 se acturum diceret, si quid, quod in rem
 suam esset, expromeret, magnopere ei suavit,
 quoniam pacem inpetrasset, ad societatem
 amicitiamque petendam mitteret Romam le-
 gatos; ne, si quid Antiochus moveret, ex-
 spectasse, & temporum obportunitates captasse
 ad bellandum, videri posset. Ad Tempe
 Theffalica Philippus est conventus. Qui
 quum se missurum extemplo legatos respon- *Mox adit*
 disse, Cornelius Thermopylas, ubi frequens *concilium*
 Græciæ stans diebus esse solet conventus, *Ætolorum*
 (Pylaicum adpellant) venit : Ætolos præ-
 cipue monuit, ut constanter & fideliter in
 amicitia populi Romani permanerent. Ætolo-
 rum principes alii interquesti sunt, quod non

(o) Thasum Gron. Crev.

V. c. 556. idem erga suam gentem Romanorum animus
a. C. 196. esset post victoriam, qui in bello fuisset:
 alii ferocius incusarunt, exprobraruntque,
 « Non modo vinci sine Ætolijs Philippum, sed
 » ne transire quidem in Græciam Romanos
 » poruisse. » Adversus ea respondere (ne in
 altercationem excederet res) quum superse-
 didisset Romanus; « omnia eos æqua inpetra-
 » turos, si Romam misissent, » dixit. Itaque
 ex auctoritate ejus decreti legati sunt. Hunc
 finem bellum cum Philippo habuit.

*Servorum
 conjuratio
 in Etruria.*

XXXVI. QUUM hæc in Græcia Macedo-
 niæque & Asia gererentur, Etruriam infestam
 prope conjuratio servorum fecit. Ad quæren-
 dam obprimendamque eam M. Acilius præ-
 tor, cui inter cives peregrinosque jurisdictio
 obtigerat, cum una ex duabus legione urbana
 missus, alios jam congregatos pugnando vicit;
 ex his multi occisi, multi capti: alios ver-
 beratos crucibus adfixit, qui principes conju-
 rationis fuerant: alios dominis restituit. Con-
 sules in provincias profecti sunt. Marcellum
 Boiorum ingressum fines, fatigato per diem
 totum milite via faciendâ, castra in tumulo
 quodam ponentem, Corolamus, regulus
 Boiorum, cum magna manu adortus, ad tria

*Boii
 Romanos
 cadunt.*

millia hominum occidit : & inlustres viri aliquot in illo tumultuario proelio ceciderunt , inter quos præfecti socium , T. (p) Sempronius Gracchus , M. Junius Silanus ; & tribuni militum de legione secunda , A. Ogulnius & P. Claudius. Castra tamen ab Romanis impigre permunita retentaque , quum hostes a prospera pugna nequidquam obpugnassent. Stativis deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit , dum & faucios curaret , & a tanto terrore animos militum reficeret. Boii , ut est gens minime ad (q) moræ tædium patiens , in castella sua vicosque dilapsi sunt. Marcus Pado confestim trajecto , in agrum Comensem , ubi Insubres , Comensibus ad arma excitis , castra habebant , ducit legiones. In ipso itinere proelium committunt : & primo adeo acriter invaserunt , ut antesignanos impulerint. Quod ubi animadvertit , veritus ne moti semel pellerentur , cohortem Marforum obposuit : & equitum Latinorum omnes turmas in hostem emisit. Quorum quum primus secundusque inpetus retudisset inferentem se ferociter hostem , confirmata & reliqua acies

U. c. 556.
a. C. 196.

Victoria
Marcelli
de
Insubri-
bus.

(p) *Ti Gron. Crev.*

(q) *ob Gron. Crev.*

U. c. 556.
a. C. 196.

Romana restitit primo, deinde signa acriter intulit. Nec ultra sustinuerunt certamen Galli, quin terga verterent, atque effuse fugerent. In eo proelio supra quadraginta millia hominum caesa, Valerius Antias scribit: & quingenta septem signa militaria capta, & carpenta quadringenta triginta duo, & aureos torques multos, ex quibus unum magni ponderis Claudius in Capitolio Jovi donum in aede positum scribit. Castra eo die Gallorum expugnata direptaque: & Comum oppidum intra dies paucos captum. Castella inde duodetriginta ad consulem defecerunt. Id quoque inter scriptores ambigitur, utrum in Boios prius, an Insubres, consul exercitum induxerit, adversamque prospera pugna oblitteraverit: an victoria, ad Comum parta, deformata clade in Boiis accepta sit.

XXXVII. SUB hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter consul per tribum Sappiniam in Boios venit. Jam castris Mutilo adpropinquabat, quum, veritus ne intercluderetur simul a Boiis Liguribusque, eadem via, qua adduxerat, reduxit, & magno circuitu per aperta, eaque (r) tuta loca, ad

(r) eoque Gron. Crev.

collegam pervenit. Dein junctis exercitibus primum Boiorum agrum usque ad Felsinam oppidum populantes peragraverunt. Ea urbs, ceteraque castella, & Boii fere omnes, præter juventutem, quæ prædandi causa in armis erat, (tunc in devias silvas recesserat) in deditionem (s) venerunt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boii neglegentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul abesse viderentur, inprovise adgressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. Quos non adepti, Pado repente navibus trajecto, Lævos Libuosque quum pervastassent, redeuntes inde Ligurum extremo sine, cum agresti præda, in agmen incidunt Romanum. Celerius prælium acriusque commissum, quam si tempore locoque ad certamen destinatis, præparatis animis concurrissent. Ibi, quantam vim ad stimulandos animos ira haberet, adparuit. Nam ita cædis magis, quam victoriæ, avidi pugnarunt Romani, ut vix nunciium cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas, consulum literis Romam adlatis, supplicatio in triduum decreta est. Brevi post Marcellus Romam venit, triumphusque ei

*U. c. 556.
a. C. 196.*

*Uterque
Cos.
Boiorum
agros
populatur.*

*Vincuntur
acie Boii.*

(s) *dationem Gron. Crev.*

U. c. 556. magno consensu Patrum est decretus. Trium-
a. C. 196. phavit in magistratu de Insubribus Comen-
Marcellus busque. Boiorum triumphi spem collegæ reli-
Cof. quit : quia ipsi proprie adversa pugna in ea
triumphat. gente evenerat , collegæ secunda. Multa
 spolia hostium captivis carpentis traducta ,
 multa militaria signa lata , æris trecenta vi-
 ginti millia , argenti bigati ducenta triginta
 quatuor millia. In pedites singulos dati octin-
 genti æris : triplex equiti centurionique.

Antiochus
Asiam
occupare
nititur.

XXXVIII. EODEM anno Antiochus rex ,
 quum hibernasset Ephesi , omnes Asiæ civi-
 tates in antiquam imperii formulam redigere
 est conatus : reliquas quidem , aut quia locis
 planis positæ erant , aut quia parum moeni-
 bus armisque ac juventuti fidebant , haud
 difficulter jugum accepturas. Smyrna &
 Lampfacus libertatem usurpabant : pericu-
 lumque erat , ne , si concessum his foret ,
 quos in Theba (t) Smyrnam in Æolide Ionia-
 que , Lampfacum in Hellesponto , aliæ urbes
 sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad
 Smyrnam obsidendam misit : & , quæ Abydi
 copiæ erant , præsidio tantum modico relicto ,
 duci ad Lampfacum obpugnandum iussit. Nec

(t) in Theba 1, metuebat Gron,

vi tantum terrebat : sed , per legatos leniter adloquendo castigandoque temeritatem & pertinaciam , spem conabatur facere , brevi , quæ peterent , habituros ; sed quum satis & ipsis , & omnibus aliis adpareret , ab rege inpetratam eos libertatem , non per occasionem raptam , habere . Adversus quæ respondebant , « Nihil neque mirari , neque succensere Antiochum debere , si spem libertatis differri non « satis æquo animo paterentur . » Ipse initio veris , navibus ab Epheso profectus , Hellespontum petit : terrestres copias Madytum trajicit , Chersonesi urbem : terrestri navalem exercitum junxit . Et , quia clauserant portas , circumdedit mœnia armatis , & jam opera admoventi , deditio est facta : idem metus tum incolentes alias Chersonesi urbes in deditioem dedit . Lyfimachiam inde omnibus simul navalibus terrestribusque copiis venit . Quam quum desertam ac stratam prope ruinis invenisset , (ceperant autem , direptamque incenderant Thraces paucis ante annis) cupido eum restituendi nobilem urbem , & loco sitam obportuno , cepit . Itaque omni cura simul est adgressus & tecta , murosque restituere , & partim redimere servientes

*U. c. 350.
a. C. 196.*

*Chersonesum
occupata*

U. c. 556. Lyfimachienſes, partim fuga ſparſos per Helſpontum Chersonesumque conquirere contrahereque : partim novos colonos, ſpe commodorum propoſita, adſcribere, & omni modo frequentare. Simul ut Thracum ſubmoveretur metus, ipſe parte dimidia terreſtrium copiarum ad depopulandum proxima Thraciæ eſt profectus : partem navalesque focios omnes reliquit in operibus reſciendæ urbis.

*Legatorum
Rom. cum
Antiocho
conlo-
quum.*

XXXIX. SUB hoc tempus & L. (u) Cornelius, miſſus ab ſenatu ad dirimenda inter Antiochum Ptolemæumque reges certamina, Selymbriæ ſubſtitit : & decem legatorum P. Lentulus a Bargyliis, P. Villius & L. Terentius a Thaffo, Lyſimachiam petierunt. Eodem & a Selymbria L. Cornelius, & ex Thracia poſt paucos dies Antiochus convenerunt. Primus congreſſus cum legatis, & deinceps invitatio benigna & hospitalis fuit. Ut de mandatis ſtatuque præſenti Aſiæ agi cœptum eſt, animi exaſperati ſunt. Romani, omnia acta ejus, ex quo tempore e Syria claſſe ſolviſſet, diſplicere ſenatu, non diſſimulabant, reſtituique Ptolemæo civitates omnes, quæ ditionis ejus fuiſſent, æquum

(u) C. Gron.

censebant. « Nam quod ad eas civitates adti- *U. c. 556.*
 » neret, quas a Philippo possessas Antiochus *a. C. 196.*
 » per occasionem, averso Philippo in Roma-
 » num bellum, interceptisset, id vero seren-
 » dum non esse, Romanos per tot annos
 » terra marique tanta pericula ac labores ex-
 » haussisse, Antiochum belli præmia habere.
 » Sed ut in Asiam adventus ejus dissimulari
 » ab Romanis, tamquam nihil ad eos perti-
 » nens, potuerit; quod jam etiam in Europam
 » omnibus navalibus terrestribusque copiis
 » transferit, quantum a bello aperto Romanis
 » abesse? Illum quidem, etiam si in Italiam
 » trajiciat, negaturum. »

XL. AD ea rex, « Satis jam ante videre
 » se, Romanos inquirere, quid regi Antiocho
 » faciendum; at, quousque terra marique
 » progrediendum fuerit ipsis, non cogitare.
 » Asiam nihil ad populum Romanum perti-
 » nere: nec magis illis inquirendum esse,
 » quid Antiochus in Asia, quam Antiocho,
 » quid in Italia populus Romanus faciat. Quod
 » ad Ptolemæum adtineat, cui ademptas civi-
 » tates querantur; sibi cum Ptolemæo &
 » amicitiam esse, & id agere se, ut brevi etiam
 » adfinitas jungatur. Nec ex Philippi quidem

V. c. 556. » adversa fortuna spolia ulla se petisse : aut ad-
a. C. 196. » versus Romanos in Europam trajecisse, *****
 » fuerit , (quo victo omnia, quæ illius fuissent,
 » jure belli Seleuci facta sint) existimare suæ
 » ditionis esse. Occupatis majoribus suis rerum
 » aliarum alia cura , primo quædam ex his Pto-
 » lemæum , deinde & Philippum , usurpando
 » aliena possedisse : sicut quædam ex proxi-
 » ma Thracia , quæ indubitate Lyfimachii
 » fuerint. Ad ea facienda in antiquum venisse :
 » & Lyfimachiam , deletam Thracum inpetu ,
 » de integro condere , ut Seleucus filius eam
 » sedem regni habeat. »

*Re infecta
 disceditur.*

XLI. His disceptationibus per dies aliquot habitis , rumor sine ullo satis certo auctore adlatus de morte Ptolemæi regis , ut nullus exitus inponeretur sermonibus. Nam dissimulabat pars utraque se audisse ; & L. Cornelius , cui legatio ad duos reges , Antiochum Ptolemæumque , mandata erat , spatium modici temporis ad conveniendum Ptolemæum petebat : ut , priusquam moveretur aliquid in nova possessione regni , perveniret in Ægyptum ; & Antiochus suam fore Ægyptum , si tum occasio esset , censebat. Itaque , dimissis Romanis , relictoque Seleuco filio cum terrestri

restribus copiis ad restituendam, ut institue-
 rat, Lyfimachiam, ipse omni classe navigans
 Ephesum, legatis ad Quinctium missis, qui
 ad fidem de societate agerent, oram Asiæ
 legens, pervenit in Lyciam: Patarisque
 cognito, vivere Ptolemæum, navigandi qui-
 dem in Ægyptum omissum consilium est.
 Cyprum nihilominus tendens, quum Cheli-
 donium promontorium superasset, paullisper
 seditione remigum est retentus in Pamphylia
 circa Eurymedontem amnem. Inde profectum
 eum ad capita (quæ vocant) Sari fluminis
 foeda tempestas oborta prope cum omni classe
 demersit. Multæ naves ejectæ: multæ ita
 haustæ mari, ut nemo in terram enaverit.
 Magna vis hominum ibi interiit, non remi-
 gum tantum militumque ignotorum, sed
 etiam insignium amicorum. Conlectis reliquiis
 naufragii, quum res non in eo esset, ut Cy-
 prum tentaret, minus opulento agmine, quam
 profectus erat, Seleuciam redit. Ibi subduci
 navibus iussis (jam enim & (x) hiems infra-
 bat) ipse in hiberna Antiochiam processit. In
 hoc statu regum erant res.

U. c. 556.
a. C. 196.

(x) & del. Gron. Grev.

U. c. 556.

a. C. 196.

*Triumviri
epulones.*

*Tributum
a sacerdotibus
for-
lucum.*

XLII. ROMÆ eo primum anno triumvirī epulones facti, C. Licinius Lucullus tribunus, qui legem de creandis his tulerat, P. Manlius, & P. Porcius (y) Læca. His triumviris, item ut pontificibus, lege datum togæ prætextæ habendæ jus. Sed magnum certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit quæstoribus urbanis, Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio. Pecunia opus erat, quod ultimam pensionem pecuniæ in bellum conlatæ persolvere placuerat privatis. Quæstores ab auguribus pontificibusque, (z) quod stipendium per bellum non contulissent, petebant, Ab sacerdotibus tribuni nequidquam adpellati, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est. Eodem anno duo mortui pontifices, novique in eorum locum subfecti, M. Marcellus consul in locum C. Sempronii Tuditani, qui prætor in Hispania decesserat: & L. Valerius in locum M. Cornelii Cethegi. Et Q. Fabius Maximus augur mortuus est admodum adolescens, priusquam ullum magistratum caperet: nec eo anno, augur in ejus

(y) *Lucullus, P. Manlius q. l. d. c. h. t. & P. Porcius Læca. Gron. P. Manlius del. Crev.*

(z) *pontificibus Gron. Crev.*

locum est subfectus. Comitia inde consularia habita a M. Marcello consule. Creati consules L. Valerius Flaccus, M. Porcius Caro. Prætores inde facti C. Fabricius Lucinus, C. Atinius Labeo, Cn. Manlius Vulso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius, P. Porcius Læca. Ædiles curules, M. Fulvius Nobilior & C. Flaminius, tritici decies centum millia binis æris populo diviserunt: id C. Flamini honoris causa ipsius, patrisque, advexerant Siculi Romam. Flaminius gratiam ejus communicaverat cum collega. Ludi Romani & adparati magnifice sunt, & ter toti instaurati. Ædiles plebis, Cn. Domitius Ahenobarbus (a) & C. Scribonius Curio (b), multos pecuarios ad populi judicium adduxerunt: tres ex his condemnati sunt; ex eorum multatitia pecunia ædem in insula Fauni fecerunt. Ludi plebei (c) per biduum instaurati, & epulum fuit ludorum causa.

XLIII. L. VALERIUS FLACCUS & M. PORCIUS, quo die magistratum inierunt, de provinciis quum ad senatum retulissent, Patres censue-

(a) *Ænobarbus Gron.*

(b) *add. Maximus Gron. Crev.*

(c) *plebis Gron. Crev.*

U. c. 556a

a. C. 196.

Comitia.

U. c. 557.

a. C. 195.

L. Valerio,

M. Por-

cio Coss

Provincia.

U. c. 557.
a. C. 195.

runt, « Quum in Hispania tantum glisceret
 » bellum, ut jam consulari & duce & exer-
 » citu opus esset, placere, consules Hispa-
 » niam citeriorem & Italiam provincias aut
 » comparare inter se, aut fortiri. Utri Hispa-
 » nia provincia evenisset, eum duas legiones
 » & quinque millia socium Latini nominis, &
 » quingentos equites secum portare, & naves
 » longas viginti ducere. Alter consul duas
 » legiones scriberet. His Galliam provinciam
 » obtineri fatis esse, fractis proximo anno
 » Insuubrium & Boiorum animis. » Cato Hispa-
 » niam, Valerius Italiam est fortitus. Prætores
 » deinde provincias fortiti, C. Fabricius Lusci-
 » nus urbanam, C. Atinius Labeo peregrinam,
 » Cn. Manlius Vulso Siciliam, Ap. Claudius
 » Nero Hispaniam ulteriorem, P. Porcius Læca
 » Pifas, ut ab tergo Liguribus esset: P. Man-
 » lius in Hispaniam citeriorem adjutor consuli
 » datur. T. Quinctio, suspectis non solum
 » Antiocho & Ætolis, sed etiam Nabide Lace-
 » dæmoniorum tyranno, prorogatum in annua
 » imperium est, duas legiones ut haberet. In
 » eas si quid supplementi opus esset, consules
 » scribere, & mittere in Macedoniam iussi.
 » Ap. Claudio præter legionem, quam Q. Fabius

habuerat, duo millia peditum & ducentos equites novos conscribere permiffum. Par U. c. 557.
a. C. 195.
 numerus peditum equitumque novorum P. Manlio in citeriorem Hispaniam decretus: & legio eadem, quæ fuerat sub Minucio præ- tore, data. Et P. Porcio Læcæ ad Etruriam circa Pisas duo millia peditum & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardinia prorogatum imperium Sempronio Longo.

XLIV. PROVINCIIS ita distributis, consu- *Ver*
 les, priusquam ab urbe proficiscerentur, ver *facrum*
 sacrum ex pontificum jussu fecere, quod A. *facinne*
 Cornelius Mammula prætor voverat de sena- *Coss.*
 tus sententia populique jussu, Cn. Servilio, C. Flaminio consulibus. Annis post uno & viginti factum est, quam votum. Per eosdem dies C. Claudius, Ap. filius, Pulcher augur in Q. Fabii Maximi locum, qui priore anno mortuus erat, lectus inauguratusque est. Mirantibus jam vulgo hominibus, quod Hispania movisset, bellum negligi, literæ a Q. Minucio adlatæ sunt, « Se ad Turbam oppi- *Visti a Q.*
 dum cum Budare & Befaside, imperatori- *Minucio*
 bus Hispanis, signis conlatis prospere pu- *Hispani.*
 gnasse: duodecim millia hostium cæsa:
 Budarem imperatorem captum: ceteros

U. c. 557. » fufos fugatosque. » His literis lectis, minus
a. C. 195. terroris ab Hispanis erat, unde ingens bel-
 lum exspectatum fuerat. Omnes curæ, post
 adventum utique decem legatorum, in Antio-
 chum regem converfæ. Hi, expositis prius,
 quæ cum Philippo acta effent, & quibus
 legibus data pax, non minorem belli molem
 restare ab Antiocho docuerunt. « Ingenti classe,
 » egregio terrestri exercitu, in Europam eum
 » trajecisse. Nifi avertiffet vana spes, ex va-
 » niore rumore orta, Ægypti invadendæ,
 » mox bello Græciam arsuram fuiffe. Neque
 » enim ne Ætolos quidem quieturos, quum
 » ingenio inquietam, tum iratam Romanis
 » gentem. Hæreere & aliud in visceribus Græ-
 » ciæ ingens malum, Nabin, nunc Lacedæ-
 » moniorum, mox, si liceat, universæ Græ-
 » ciæ futurum tyrannum: avaritia & crudeli-
 » tate omnes fama celebratos tyrannos æquan-
 » tem. Cui si Argos, velut arcem Pelopon-
 » neso inpositam, tenere liceat, deportatis in
 » Italiam Romanis exercitibus, nequidquam
 » liberatam a Philippo Græciam fore, pro
 » rege, si nihil aliud, longinquo vicinum
 » tyrannum dominum habituram. »

LIBER XXXIII CAP. XLV 151

XLV. HÆC quum jam ab gravibus aucto-
 ribus, tum qui omnia per se ipsos explorata
 referrent, audirent (d) majores; quod ad
 Antiochum adtineret, maturanda his, quum
 rex quacumque de causâ in Syriam concess-
 isset, de tyranno consultatio visa est. Quum
 diu disceptatum esset, utrum jam causâe satis
 videretur, cur decerneretur, an permetterent
 T. Quinctio: quod ad Nabin Lacedæmonium
 adtineret, faceret, quæ e republica censeret
 esse, permiserunt; eam rem esse rati, quæ
 maturata dilatave non tam magni momenti
 ad summam rem populi Romani esset. Magis
 id animadvertendum esse, quid Hannibal &
 Carthaginienses, si cum Antiocho ortum foret
 bellum, acturi essent. Adversæ Hannibali
 factionis homines principibus Romanis, amicis
 quisque suis, idemdem scribebant, « Nun-
 » cios literasque ab Hannibale ad Antiochum
 » missas, & ab rege ad eum clam legatos
 » venisse. Ut feras quosdam numquam mitel-
 » cere; sic inmitem, implacabilem ejus viri
 » animum esse. Marcescere otio situque civi-
 » tatem, queri eum, & inertia operis; nec
 » sine armorum sonitu excitari posse.» Hæc

U. c. 557.

a. C. 195.

*Hannibal
 & Cartha-
 ginenses
 suspecti.*

(d) audirentur Crev.

U. e. 557. probabilia memoria prioris belli, per unum
a. C. 198. illum non magis gesti, quam moti, faciebat.
 Irritaverat etiam recenti facto multorum potentium animos.

*Judices
 Carthagine
 ex perpetuis annui
 facti, Hannibal
 operis.*

XLVI. JUDICUM ordo Carthagine ea tempestate dominabatur; eo maxime, quod iidem perpetui judices erant. Res, fama, vitaque omnium in illorum potestate erat. Qui unum ejus ordinis, idem omnes adversos habebat; nec accusator apud judices infensos deerat. Horum in tam inpotenti regno (neque enim civiliter nimis opibus utebantur) prætor factus Hannibal vocare ad se quæstorem. Idem pro nihilo habuit. Nam & adversæ factionis erat: & quia ex quæstura in judices, potentissimum ordinem, referebantur, jam pro futuris mox opibus animos gerebat. Enimvero indignum id ratus Hannibal, viatorem adprehendendum quæstorem misit: subductumque in concionem, non ipsum magis, quam ordinem judicum, præ quorum superbia atque opibus nec leges quidquam essent, nec magistratus, accusavit. Et, ut secundis auribus accipi orationem animadvertit, & infimorum quoque libertati gravem esse superbiam eorum, legem extemplo pro-

mulgavit, pertulitque, « Ut in singulos annos
 » judices legerentur, ne quis biennium con-
 » tinuum judex esset. » Ceterum quantam eo
 facto ad plebem inierat gratiam, tantum
 magnæ partis principum offendebat animos.
 Adjecit aliud, quod (e), bono publico, sibi
 proprias similitudines inritavit. Vestigalia publica
 partim negligentia dilabebantur; partim præ-
 dæ ac divitiis principum quibusdam & magistra-
 tibus erant: quin & pecunia, quæ in stipen-
 dium Romanis suo quoque anno penderetur,
 deerat, tributumque grave privatis imminere
 videbatur.

XLVII. HANNIBAL postquam, vestigalia
 quanta terrestria maritimaque essent, & in
 quas res erogarentur, animadvertit, & quid
 eorum ordinarii reipublicæ usus consumerent,
 quantum peculatus averteret; omnibus resi-
 duis pecuniis exactis, tributo privatis remisso,
 satis locupletem rempublicam fore ad vesti-
 gal præstandum Romanis, pronuntiavit in
 concione, & præstitit promissum. Tum vero
 isti, quos paverat per aliquot annos publicus
 peculatus, velut bonis ereptis, non furto
 eorum manibus extorto, infensi & irati Ro-

U. c. 537.
 a. C. 195.

*Ærarii
 inopiæ
 medetur
 Hannibal.*

(e) quo Gron, Crev,

U. c. 557. manos in Hannibalem, & ipsos caussam odii
a. C. 105. quærentes, instigabant. Itaque, diu repugnante

*Romani
 Carthagi-
 nem lega-
 tos mit-
 tunt ad ac-
 cusandum
 Hanniba-
 lem.*

Romani dignitate esse ducebat, subscribere
 odiis accusationibusque Hannibalis, & facio-
 nibus Carthaginiensium inferere publicam
 auctoritatem, nec satis habere bello vicisse
 Hannibalem, nisi velut accusatores calum-
 niâ in eum jurarent, ac nomen deferrent,
 tandem pervicerunt, ut legati Carthaginem
 mitterentur, qui apud senatum eorum argue-
 rent, Hannibalem cum Antiocho rege consi-
 lia belli faciendi inire. Legati tres missi, C.
 Servilius, M. Claudius Marcellus, Q. Teren-
 tius Culleo. Qui quum venissent, ex consi-
 lio inimicorum Hannibalis, quærentibus
 caussam adventus dici iusserunt; venisse ad
 controversias, quæ cum Masinissa rege Nu-
 midarum Carthaginiensibus essent, dirimen-
 das. Id creditum vulgo. Hannibalem unum
 se peti ab Romanis non fallebat; & ita pacem
 Carthaginiensibus datam esse, ut inexpressibile
 bellum adversus se unum maneret. Itaque
 cedere tempori & fortunæ statuit; &, præ-
 paratis jam omnibus ante ad fugam, obser-
 vatus eo die in foro avertendæ suspitionis

caussa, primis tenebris vestitu forensi ad *U. e. 557.*
portam cum duobus comitibus ignaris consilii *a. C. 195.*
est egressus.

XLVIII. QUUM equi, quo in loco iussi *Aufugit*
erant, præsto fuissent, nocte via cita regio- *Hannibal.*
nem quamdam agri Vocani transgressus, poste-
ro die mane inter Achollam & Thapsum ad
suam turrin pervenit. Ibi eum parata instruc-
taque remigio excepit navis. Ita Africa Han-
nibal excessit, sæpius patriæ, quam suorum
eventus miseratus. Eo die in Cercinam insu-
lam trajecit. Ubi quum in portu naves ali-
quot onerarias cum mercibus invenisset, &
ad egressum eum e nave concursus salutanti-
um esset factus; percontantibus legatum se
Tyrum dici iussit. Veritus tamen, ne qua
earum navis nocte profecta Thapsum aut
Achollam nunciaret, se Cercinæ visum, sacri-
ficio adparari iussit, magistros navium merca-
toresque invitari iussit: & vela cum anten-
nis ex navibus conrogari, ut umbra (etenim
media æstas forte erat) cœnantibus in litore
fieret. Quantum res & tempus patiebantur,
(f) adparatæ celebratæque ejus diei epulæ
sunt: multoque vino in serum noctis con-

(f) patiebatur Gron. Crev. *noto anno (2)*

U. e. 557.
a. C. 195.

vivium productum. Hannibal, quam (g) primum fallendi eos, qui in portu erant, tempus habuit, navem solvit. Ceteri sopiti quum postero die tandem ex somno pleni crapulae surrexissent, id quod serum erat, aliquot horas remis in naves conlocandis & aptandis armamentis absumserunt. Carthagine & multitudinis, adfuetæ domum Hannibalis frequentare, concursus ad vestibulum ædium est factus: &, ut non comparere eum vulgatum est, in forum turba convenit principem civitatis quærentium, & alii fugam conscisse, (id quod erat) alii fraude Romanorum interfectum, idque magis, ferebant: variosque vultus cerneret, ut in civitate aliorum alias partes foventium factionibus. Visum deinde Cercinæ eum, tandem adlatum est.

XLIX. Romani legati quum in senatu exposuissent, « Compertum Patribus Romanis » esse, & Philippum regem ante ab Hannibale maxime accensum, bellum populo » Romano fecisse, & nunc literas nunciosque ab eo ad Antiochum, regem profectos; » haud quieturum ante, quam bellum toto » orbe terrarum conscisset. Ne his debere in:

(g) quum Gron. Crev.

»pune esse, si satisfacere Carthaginienses
 »populo Romano vellent, nihil eorum sua vo-
 »luntate, nec publico consilio factum esse.»

*U. a. 587.
 a. C. 105.*

Carthaginienses responderunt, quicquid æ-
 quum censuissent Romani, facturos esse.
 Hannibal prospero cursu Tyrum pervenit :
 exceptusque a conditoribus Carthaginis, ut
 alia patria, vir tam clarus omni genere ho-
 norum, paucos moratus dies, Antiochiam
 navigat. Ibi profectum jam regem quum au-
 didisset, filium (h) ejus sollempne ludorum ad
 Daphnen celebrantem convenisset : comiter
 ab eo exceptus, nullam moram navigandi
 fecit. Ephesi regem est consecutus, fluctuan-
 tem adhuc animo, incertumque de Romano
 bello, sed haud parvum momentum animo
 ejus ad moliendum adventus Hannibalis fecit.
 Ætolorum quoque eodem tempore alienati
 ab societate Romana animi sunt : quorum le-
 gatos Pharsalum & Leucadem, & quasdam
 alias civitates ex primo foedere petentes,
 senatus ad Quinctium rejecit.

*Pervenit
 ad Antio-
 chum.*

(h) & filium Crev.

E P I T O M E
LIBRI XXXIV LIVIANI

*L*EX Oppia, quam C. Oppius tribunus plebis bello Punico de finiendis matronarum cultibus tulerat, cum magna contentione abrogata est; quum Porcius Cato auctor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is, in Hispaniam profectus, bello, quod Emporiis orsus est, citeriorem Hispaniam pacavit. T. Quinctius Flaminius bellum adversus Lacedamonios & tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse voluit, liberatisque Argis, qui sub ditione tyranni erant, finivit. Senatus tunc primum secretus a populo ludos spectavit: ut id fieret, Sex. Ælius Patus & C. Cornelius Cethegus censores intervenerunt, cum indignatione plebis. Coloniae pleraque deductae sunt. M. Porcius Cato de Hispania triumphavit. Res praeterea in Hispania, & adver-

*sus Boios & Insubres Gallos feliciter
 gestæ referuntur. T. Quinctius Flamini-
 nus, qui Philippum Macedonum regem &
 Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum vi-
 cerat, Græciamque omnem liberaverat,
 ob hanc rerum gestarum multitudinem tri-
 duo triumphavit. Legati Carthaginensium
 nunciaverunt, Hannibalem, qui ad An-
 tiochum confugerat, bellum cum eo moliri.
 Tentaverat autem Hannibal per Aristo-
 nem Tyrium, sine literis Carthaginem
 missum, ad rebellandum Pœnos concitare.*

LIBER XXXIV

I.

*U. c. 557.
a. C. 195.*
*Contentiones de lege
Oppia.*

INTER bellorum magnorum, aut vixdum finitorum, aut imminentium, curas intercessit res parva dictu, sed quæ studiis in magnum certamen excefferit. M. Fundanius & M. Valerius tribuni plebei ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eam C. Oppius tribunus plebis, Q. Fabio, Ti. Sempronio consulibus, in medio ardore Punici belli, « Ne qua mulier plus semunciam (a) auri » haberet : neu vestimento versicolori ute- » retur : neu juncto vehiculo in urbe oppi- » dove, aut propius inde mille passus, nisi » sacrorum publicorum caussa, veheretur. » M. & P. Junii Bruti tribuni plebis legem Oppiam tuebantur, nec eam se abrogari passuros ajebant. Ad suadendum dissuadendumque multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum faventium adversantiumque legi complebatur. Matronæ nulla nec auctoritate, nec verecundia, nec imperio virorum confineri limine poterant : omnes vias urbis aditusque in forum obsidebant, viros descen-

(a) *semuncia Gron. Crev.*

deni

gentes ad forum orantes, ut, florente republica, crescente in dies privata omnium fortuna, matronis quoque pristinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc frequentia mulierum in dies. Nam etiam ex oppidis conciliabilisque conveniebant (b). Jam & consules prætoresque & alios magistratus adire & rogare audebant. Ceterum minime exorabilem alterum utique consulem M. Porcium Catonem habebant, qui pro lege, quæ abrogabatur, ita differuit:

II. « Si in sua quisque nostrum matre familiaria, Quirites, jus & majestatem viri retinere instituisse, minus cum universis feminis negotii haberemus. Nunc domi victa libertas nostra impotentia muliebri, hic quoque in foro obteritur & calcatur: & quia singulas sustinere non potuimus, universas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam esse, virorum omne genus in aliqua insula conjuratione muliebri ab stirpe sublatum esse. Ab nullo genere non (c) summum periculum est, si cætus, & con-

U. c. 557.
a. C. 195.

Oratio
Catonis
Cof.
pro lege
Oppia.

(b) convenerant Gron. Crev.

(c) non aque Gron. Crev.

U. c. 557. » cilia, & secretas consultationes esse finas.
a. C. 195. »

» Atque ego vix statuere apud animum meum
 » possum, utrum pejor ipsa res, an pejore
 » exemplo agatur. Quorum alterum ad nos
 » consules reliquosque magistratus, alterum
 » ad vos, Quirites, magis pertineret (*d*).
 » Nam utrum e republica fit, necne, id,
 » quod ad vos fertur, vestra existimatio est,
 » qui in suffragium ituri estis. Hæc conster-
 » natio muliebris, sive sua sponte, sive aucto-
 » ribus vobis, M. Fundani & L. Valeri, facta
 » est, haud dubie (*e*) ad culpam magistratum
 » pertinens, nescio vobis, tribuni, an con-
 » sulibus, magis sit deformis. Vobis, si femi-
 » nas ad concitandas tribunicias seditiones
 » jam adduxistis: nobis, si, ut plebis quon-
 » dam, sic nunc mulierum secessione leges
 » accipiendæ sunt. Equidem non sine rubore
 » quodam paullo ante per medium agmen
 » mulierum in forum perveni. Quod nisi me
 » verecundia singularum magis majestatis &
 » pudoris, quam universarum, tenuisset, ne
 » compellatæ a consule viderentur, dixissem:
 » Qui hic mos est in publicum procurrendi,

(*d*) *pertinet* Gron. *Crev.*

(*e*) *dubie* Gron.

» & obsidendi vias, & viros alienos adpel-
 » landi? Istud ipsum suos quæque domi ro-
 » gare non potuistis? An blandiores in publi-
 » co, quam in privato, & alienis, quam
 » vestris, estis? quamquam ne domi quidem
 » vos, si sui juris finibus matronas contine-
 » ret pudor, quæ leges hic rogarentur, ab-
 » rogarenturve, curare decuit. Majores nostri,
 » nullam, ne privatam quidem, rem agere
 » feminas sine auctore, voluerunt; in manu
 » esse parentum, fratrum, virorum. Nos (fi
 » Diis placet) jam etiam rempublicam capef-
 » sere eas patimur, & foro prope (f), &
 » concionibus, & comitiis inmisceri. Quid
 » enim nunc aliud per vias & compita faciunt,
 » quam (g) rogationes tribunorum plebis
 » suadent, aliæ legem abrogandam censent?
 » Date frenos inpotenti naturæ & indomito
 » animali, & sperate, ipsas modum licentiæ
 » facturas, nisi vos feceritis (h). Minimum
 » hoc eorum est, quæ iniquo animo feminæ
 » sibi aut moribus aut legibus injuncta patiun-
 » tur. Omnium rerum libertatem, immo licen-

U. c. 557.
 a. C. 193.

(f) quoque Gron. Crev.

(g) quam quod alia Gron. Crev.

(h) faciatis Gron. Crev.

U. c. 557. » tiam, (si vera dicere volumus) desiderant.
a. C. 195. » Quid enim, si hoc expugnaverint, non
 » tentabunt? »

III. » RECENSETE omnia muliebria jura;
 » quibus licentiam earum adligaverint ma-
 » jores nostri, per quæque subjecerint
 » viris: quibus omnibus constrictas vix tamen
 » continere potestis. Quid? si carpere singula,
 » & extorquere, & exæquari ad extremum
 » viris patiemi, tolerabiles vobis eas fore
 » creditis? extemplo, simul pares esse cœpe-
 » rint, superiores erunt. At, Hercule, ne
 » quid novum in eas rogetur, recusant. Non
 » jus, sed injuriam deprecantur. Immo ut,
 » quam accepistis, jussistis suffragiis vestris
 » legem, quam usu tot annorum & experiendo
 » comprobastis, hanc ut abrogetis: id est,
 » ut unam tollendo legem ceteras infirmetis.
 » Nulla lex satis commoda omnibus est: id
 » modo quæritur, si majori parti & in sum-
 » mam prodest. Si, quod cuiquam privatim
 » obficiet jus, id destruet ac demolietur, quid
 » adjuvabit universos rogare leges, quas mox
 » abrogare, in quos latæ sunt, possint? Volo
 » tamen audire, quid sit, propter quod ma-
 » tronæ consternatæ procurrerunt (i) in pu-
 » (i) *procurrant Gron. Crev.*

» blicum, ac vix foro se & concione absti- *U. e. 557.*
 » nent (k). Ut captivi ab Hannibale redi- *a. C. 195.*
 » mantur parentes, viri, liberi, fratres ea-
 » rum? Procul abest: absitque semper, talis
 » fortuna reipublicæ. Sed tamen, quum fuit,
 » negastis hoc piis precibus earum. At non
 » pietas nec sollicitudo pro suis, sed religio,
 » congregavit eas? Matrem Idæam, a Pessi-
 » nunte ex Phrygia venientem, accepturæ
 » sunt? Quid honestum dictu saltem seditioni
 » prætenditur muliebri? Ut auro & purpura
 » fulgeamus, inquit; ut carpentis, festis
 » profestisque diebus, velut triumphantes æ
 » lege victa & abrogata, & captis & ereptis
 » suffragiis vestris, per urbem vectemur: ne
 » nullus modus sumtibus, ne (l) luxuriæ sit.

IV. » SÆPE me querentem de feminarum,
 » sæpe de virorum, nec de privatorum modo,
 » sed etiam magistratuum, sumtibus audistis;
 » diversisque duobus vitiis, avaritia & luxu-
 » ria, civitatem laborare: quæ pestes omnia
 » magna imperia everterunt. Hæc ego, quo
 » melior lætiorque in dies fortuna reipublicæ
 » est, imperiumque crescit, & jam in Græciam

(k) *abstineant Gron. Crev.*

(l) *nec Gron. Crev.*

V. c. 557.
a. C. 195.

» Afiamque transcendimus, omnibus libidinum
 » inlecebris repletas, & regias etiam adtracta-
 » mus gazas, eo plus horreo, ne illæ magis
 » res nos ceperint, quam nos illas. Insecta,
 » mihi credite, signa ab Syracusis inlata sunt
 » huic urbi. Jam nimis multos audio Corinthi
 » & Athenarum ornamenta laudantes miran-
 » tesque, & antefixa fictilia Deorum Roma-
 » norum ridentes. Ego hos malo propitios
 » Deos; & ita spero futuros, si in suis ma-
 » nere sedibus patiemur. Patrum nostrorum
 » memoria per legatum Cineam Pyrrhus, non
 » virorum modo, sed etiam mulierum animos
 » donis tentavit. Nondum lex Oppia ad coër-
 » cendam luxuriam muliebrem lata erat: ta-
 » men nulla accepit. Quam causam fuisse
 » censetis? Eadem fuit, quæ majoribus nostris
 » nihil de hac re lege fanciendi. Nulla erat
 » luxuria, quæ coërceretur. Sicut ante mor-
 » bos necesse est cognitos esse, quam reme-
 » dia eorum; sic cupiditates prius natæ sunt,
 » quam leges, quæ iis modum facerent. Quid
 » legem Liciniam excitavit de quingentis ju-
 » geribus, nisi ingens cupido agros conti-
 » nuandi? Quid legem Cinciam de donis &
 » muneribus, nisi quia vectigalis jam &

LIBER XXXIV CAP. IV 167

» stipendiaria plebes esse senatui cœperat? *U. c. 557.*
 » Itaque minime mirum est, nec Oppiam, *a. C. 195.*
 » nec aliam ullam tum legem desideratam esse,
 » quæ modum sumtibus mulierum faceret,
 » quum aurum & purpuram data & oblata
 » ultro non accipiebant. Si nunc cum illis
 » donis Cineas urbem circumiret, stantes in
 » publico invenisset, quæ acciperent. Atque
 » ego nonnullarum cupiditatum ne causam
 » quidem aut rationem inire possum. Nam
 » ut, quod alii liceat, tibi non licere, ali-
 » quid fortasse naturalis aut pudoris aut in-
 » dignationis habeat; sic, æquato omnium
 » cultu, quid unaquæque vestrum veretur,
 » ne in se conspiciatur? Pessimus quidem
 » pudor est vel parsimoniam, vel paupertatis:
 » sed utrumque lex vobis demit, quum id,
 » quod habere non licet, non habetis. Hanc,
 » inquit, ipsam exæquationem non fero, illa
 » locuples. Cur non insignis auro & purpura
 » conspicior? cur paupertas aliarum sub hac
 » legis specie latet, ut, quod habere non
 » possunt, habituræ, si liceret, fuisse videan-
 » tur? Vultis hoc certamen uxoribus vestris
 » injicere, Quirites, ut divites id habere
 » velint, quod nulla alia possit; pauperes,

U. c. 557.
a. C. 195.

» ne ob hoc ipsum contemnantur , supra vires
 » se extendant ? Næ , simul pudere , quod
 » non oportet , cœperit ; quod oportet , non
 » pudebit. Quæ de suo poterit , parabit : quæ
 » non poterit , virum rogabit. Miserum illum
 » virum , & qui exoratus , & qui non exo-
 » ratus erit ! quum , quod ipse non dederit ,
 » datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos
 » viros rogant , & , quod majus est , legem
 » & suffragia rogant , & a quibusdam inpe-
 » trant , adversus te , & rem tuam , & liberos
 » tuos inexorabiles. Simul lex modum sumti-
 » bus uxoris tuæ facere defierit , tu numquam
 » facies. Nolite eodem loco existimare , Qui-
 » rites , futuram rem , quo fuit , antequam lex
 » de hoc ferretur. Et , hominem inprobum
 » non accusari , tutius est , quam absolvi : &
 » luxuria non mota tolerabilior esset , quam
 » erit , nunc , ipsis vineulis , sicut fera bestia ,
 » inritata , deinde emissa. Ego nullo modo
 » abrogandam legem Oppiam censeo. Vos ,
 » quod faxitis , Deos omnes fortunare velim. »

V. Post hæc tribuni quoque plebei , qui
 se intercessuros professi erant , quum pauca
 in eandem sententiam adjecissent ; tum L.
 Valerius pro rogatione ab se promulgata

ita differuit. « Si privati tantummodo ad sua-
 » dendum dissuadendumque id, quod a nobis
 » rogatur, processissent, ego quoque, quum
 » satis dictum pro utraque parte existimarem,
 » tacitus suffragia vestra expectassem. Nunc,
 » quum vir gravissimus consul M. Porcius,
 » non auctoritate solum, quæ tacita satis
 » momenti habuisset, sed oratione etiam longa
 » & adcurata insectatus sit rogationem nos-
 » tram, necessum est paucis respondere. Qui
 » tamen plura verba in castigandis matronis,
 » quam in rogatione nostra dissuadenda, con-
 » sumsit : & quidem, ut in dubio poneret,
 » utrum id, quod reprehenderet, matronæ
 » sua sponte, an nobis auctoribus, fecissent.
 » Rem defendam, non nos ; in quos jecit
 » magis hoc (*m*) consul verbo tenus, quam
 » ut re insimularet. Coetum, & seditiones,
 » & interdum secessionem muliebrem adpel-
 » lavit, quod matronæ in publico vos rogaf-
 » sent, ut legem, in se latam per bellum
 » temporibus duris, in pace & florente ac
 » beata republica abrogaretis. Verba magna,
 » quæ rei augendæ causa conquirantur, &
 » hæc, & alia esse scio : & M. Catonem ora-

U. c. 357.

a. C. 195.

Oratio
 L. Valerii
 trib. pleb.
 adversus
 legem
 Oppiam.

(*m*) hæc Gron. Crev,

U. C. 557. » torem non solum gravem, sed interdum
 a. C. 195. » etiam trucem, esse scimus omnes, quum
 » ingenio sit mitis. Nam quid tandem novi
 » matronæ fecerunt, quod frequentes in causa
 » ad se pertinente in publicum processerunt?
 » Numquam ante hoc tempus in publico ad-
 » paruerunt? Tuas adversus te Origines re-
 » volvam. Accipe, quoties id fecerint, &
 » quidem semper bono publico. Jam a prin-
 » cipio, regnante Romulo, quum Capitolio
 » ab Sabinis capto, medio in foro signis
 » conlatis dimicaretur, nonne intercurfu ma-
 » tronarum inter acies duas proelium seda-
 » tum est? Quid? regibus exactis, quum
 » Coriolano Marcio duce, legiones Volsco-
 » rum castra ad quintum lapidem posuissent,
 » nonne id agmen, quo obruta hæc urbs
 » esset, matronæ averterunt? Jam, urbe capta
 » a Gallis, quo redempta urbs est? nempe
 » aurum matronæ (n) consensu omnium in
 » publicum contulerunt. Proximo bello (ne
 » antiqua repetam) nonne &, quum pecunia
 » opus fuit, viduarum pecuniæ adjuverunt
 » ærarium, &, quum Dii quoque novi

(n) Gallis, aurum, q. r. u. est nempe matronæ
 Gron. Crev.

» ad opem ferendam dubiis rebus arcesse- *U. e. 557.*
 » rentur, matronæ universæ ad mare pro- *a. C. 195.*
 » festæ sunt ad matrem Idæam accipiendam?
 » Dissimiles, inquis (o), causæ sunt. Nec
 » mihi causas æquare propositum est. Nihil
 » novi factum, purgare satis est. Ceterum,
 » quod in rebus ad omnes pariter viros femi-
 » nasque pertinentibus fecisse eas nemo mira-
 » tus est, in causa proprie ad ipsas pertinente
 » miramur fecisse? Quid autem fecerunt?
 » superbas, me - Dius - fidius, aures habemus,
 » si, quum domini servorum non fastidiant
 » preces, nos rogari ab honestis feminis in-
 » dignamur.»

VI. » VENIO nunc ad id, de quo agitur;
 » in quo duplex consulis oratio fuit. Nam &
 » legem ullam omnino abrogari est indigna-
 » tus; & eam præcipue legem, quæ luxuriæ
 » muliebris coercendæ causa lata esset. Et
 » illa communis pro legibus, visa consularis
 » oratio est: & hæc adversus luxuriam seve-
 » rissimis moribus conveniebat. Itaque peri-
 » culum est, nisi, quid in utraque re vani
 » sit, docuerimus, ne quis error vobis ob-
 » fundatur. Ego enim, quemadmodum ex his

(o) inquit Gron. Crev.

U. c. 557. » legibus, quæ non in tempus aliquod, sed
 a. c. 195. » perpetuæ utilitatis causa in æternum latæ
 » sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi
 » quam aut usus coarguit, aut status aliquis
 » reipublicæ inutilem fecit; sic, quas tempora
 » aliqua desiderarunt leges, mortales (ut ita
 » dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse
 » video. Quæ in pace latæ sunt, plerumque
 » bellum abrogat; quæ in bello pax: ut in
 » navis administratione alia in secundam, alia
 » in adversam tempestatem usui sunt. Hæc
 » quum ita natura distincta sunt, ex utro
 » tandem genere ea lex esse videtur, quam
 » abrogamus? An vetus regia lex, simul cum
 » ipsa urbe nata? An (quod secundum est)
 » ab decemviris ad condenda jura creatis in
 » in duodecim tabulis scripta? Sine qua
 » quum majores nostri non existimarint de-
 » cus matronale (p) servari posse, nobis
 » quoque verendum sit, ne cum ea pudorem
 » sanctitatemque feminarum abrogemus? Quis
 » igitur nescit, novam istam legem esse, Q.
 » Fabio & (q) Ti. Sempronio consulibus
 » viginti annis ante latam? sine qua quum

(p) *matronale decus Gron. Crev.*

(q) & del. *Gron. Crev.*

» per tot annos matronæ optimis moribus *U. c. 557.*
 » vixerint, quod tandem, ne abrogata ea *a. C. 195.*
 » effundantur ad luxuriam, periculum est?
 » Nam si ista lex ideo lata esset, ut finiret
 » libidinem muliebrem, verendum foret, ne
 » abrogata incitaret: cur sit autem lata,
 » ipsum indicavit tempus. Hannibal in Italia
 » erat victor ad Cannas: jam Tarentum, jam
 » Arpos, jam Capuam habebat: ad urbem
 » Romam admoturus exercitum videbatur:
 » defecerant focii: non milites in supplemen-
 » tum, non socios navales ad classem tuen-
 » dam, non pecuniam in ærario habebamus:
 » servi, quibus arma darentur, ita ut pre-
 » tium pro iis bello perfecto dominis solve-
 » retur, emebantur: in eandem diem pecu-
 » niæ, frumentum & cetera, quæ belli usus
 » postulabant, præbenda publicani se con-
 » ducturos professi erant: servos ad remum,
 » numero ex censuræ constituto, cum stipen-
 » dio nostro dabamus: aurum & argentum
 » omne, ab senatoribus ejus rei initio orto,
 » in publicum conferebamus: viduæ & pupilli
 » pecunias suas in ærarium deferebant: cau-
 » tum erat, quo ne plus auri & argenti
 » facti, quo ne plus signati argenti & æris

V. c. 557. » domi haberemus. Tali tempore in luxuria
a. C. 195. » & ornatu matronæ occupatæ erant, ut ad
 » eam coercendam lex Oppia desiderata sit?
 » quum, quia Cereris sacrificium, lugentibus
 » omnibus matronis, intermissum erat, sena-
 » tus finiri luctum triginta diebus iussit. Cui
 » non adparet, inopiam & miseriam civita-
 » tis, & (r) quia omnium privatorum pecu-
 » niæ in usum publicum vertendæ erant,
 » istam legem scripsisse, tamdiu mansuram,
 » quamdiu causa scribendæ legis mansisset?
 » Nam si, quæ tunc temporis causa aut de-
 » crevit senatus, aut populus iussit, in per-
 » petuum servari oportet, cur pecuniâs red-
 » dimus privatis? cur publica præsentis pecu-
 » niæ locamus? cur servi, qui militent, non
 » emuntur? cur privati non damus remiges,
 » sicut tunc dedimus?»

VII. » OMNES alii ordines, omnes homi-
 » nes mutationem in meliorem statum reipu-
 » blicæ sentient: ad conjuges tantum nostras
 » pacis & tranquillitatis publicæ fructus non
 » perveniet? Purpura viri utemur, prætextati
 » in magistratibus, in sacerdotiis; liberi nostri
 » prætextis purpura togis utentur; magistra-

(r) & del. Gron. Crev.

» tibus in coloniis municipiisque, hic Romæ
 » infimo generi magistris vicorum togæ præ-
 » textæ habendæ jus permittemus; nec id
 » ut vivi solum habeant tantum insigne, sed
 » etiam ut cum eo crementur mortui: femi-
 » nis dumtaxat purpuræ usum interdicemus?
 » &, quum tibi viro liceat purpura in veste
 » stragula uti, matrem familiæ tuam purpu-
 » reum amiculum habere non sines? & equus
 » tuus speciosius instratus erit, quam uxor
 » vestita? sed in purpura, quæ teritur, ab-
 » sumitur, injustam quidem, sed aliquam
 » tamen, causam tenacitatis video: in auro
 » vero, in quo præter manus pretium nihil
 » intertrimenti fit, quæ malignitas est? præ-
 » sidium potius in eo est & ad privatos, &
 » ad publicos (s) usus, sicut experti estis.
 » Nullam æmulationem inter se singularum,
 » quando nulla haberet, esse aiebat. At,
 » Hercule, universis dolor & indignatio est;
 » quum sociorum Latini nominis uxoribus
 » vident ea concessa ornamenta, quæ sibi
 » ademta sint; quum insignes eas esse auro
 » & purpura; quum illas vehi per urbem,

(s) & ad publicos & ad privatos usus, sicuti
 Gron. Crev.

U. c. 557
 a. C. 195

U. e. 557.
a. C. 195.

» se pedibus sequi : tamquam in illarum civi-
 » tatibus, non in sua, imperium sit. Virorum
 » hoc animos vulnerare posset : quid mulier-
 » ularum censetis, quas etiam parva movent ?
 » Non magistratus, nec sacerdotia, nec trium-
 » phi, nec insignia, nec dona, aut spolia bel-
 » lica his contingere possunt. Munditiæ, &
 » ornatus, & cultus, hæc feminarum insignia
 » sunt : his gaudent & gloriantur ; hunc mun-
 » dum muliebrem adpellarunt majores nostri.
 » Quid aliud in luctu, quam purpuram atque
 » aurum deponunt ? quid, quum eluxerunt,
 » sumunt ? quid in gratulationibus suppli-
 » cationibusque, nisi excellentiores ornatus,
 » (1) adjiciunt ? Scilicet, si legem Oppiam
 » abrogaveritis, non vestri arbitrii erit, si
 » quid ejus vetare volueritis, quod nunc lex
 » vetat. Minus filiæ, uxores, sorores etiam
 » quibusdam in manu erunt. Numquam, fal-
 » vis suis, exuitur servitus muliebris : &
 » ipsæ libertatem, quam viduitas & orbitas
 » facit, detestantur. In vestro arbitrio suum
 » ornatum, quam in legis, malunt esse. Et
 » vos in manu & tutela, non in servitio,
 » debetis habere eas ; & malle patres vos aut
 » viros,

(1) excellentiorem ornatum Gron. Crev.

» viros, quam dominos, dici. Invidiosis no-
 » minibus utebatur modo consul, seditionem
 » muliebrem & secessionem appellando. Id
 » enim periculum est, ne Sacrum montem,
 » sicut quondam irata plebs, aut Aventinum
 » capiant. Patiendum huic infirmitati est,
 » quodcumque vos censueritis. Quo plus po-
 » testis, eo moderatius imperio uti debetis.»

VIII. HÆC quum contra legem proque lege
 dicta essent, aliquanto major frequentia mu-
 lierum postero die sese in publicum effudit,
 unoque agmine omnes tribunorum januas
 obsederunt, qui collegarum rogationi inter-
 cedebant: nec ante abstiterunt, quam re-
 missa intercessio ab tribunis esset. Nulla dein-
 de dubitatio fuit, quin omnes tribus legem
 abrogarent. Anno vigesimo post abrogata est,
 quam lata. M. Porcius consul, postquam
 abrogata est Oppia lex, extemplo viginti
 quinque navibus longis (quinque sociorum
 erant) ad (u) Lunæ portum profectus, eo-
 dem exercitu convenire jussu, & , edicto
 per oram maritimam misso, navibus omnis
 generis contractis, ab Luna proficiscens edixit,

(u) longis, quarum quinque sociorum erant, ad
 Gron. Crev.

U. c. 557.

a. C. 195.

Oppia lex
 abrogata.

Cato is
 in Hispani-
 am.

U. e. 557. ut ad portum Pyrenæi sequerentur. Inde se
a. C. 195. frequenti classe ad hostes iturum. Præter-
 vecti Ligustinos montes sinumque Gallicum,
 ad diem, quam edixerat, convenerunt. Inde
 Rhodam ventum, & præsidium Hispanorum,
 quod in castello erat, vi dejectum. Ab Rhoda
 secundo vento Emporias perventum. Ibi co-
 piæ omnes, præter socios navales, in ter-
 ram expositæ.

*Emporia-
 rum
 descriptio.*

IX. JAM tunc Emporiæ duo oppida erant
 muro divisa. Unum Græci habebant, a Pho-
 cæa, unde & Massilienses, oriundi : alterum
 Hispani. Sed Græcum oppidum in mare ex-
 positum, totum orbem muri minus quadrin-
 gentos passus patentem habebat : Hispanis
 retractior a mari trium millium passuum in
 circuitu murus erat. Tertium genus, Romani
 coloni ab Divo Cæsare, post devictos Pom-
 peii liberos, adjecti. Nunc in corpus unum
 confusi omnes; Hispanis prius, postremo &
 Græcis in civitatem Romanam adscitis. Mi-
 raretur, qui tum cerneret, aperto mari ab
 altera parte, ab altera Hispanis, tam feræ
 & bellicosæ genti, objectos quæ res eos
 autaretur. Disciplina erat custos infirmitatis,
 quam inter validiores optime timor continet.

LIBER XXXIV CAP. IX 179

Partem muri versam in agros egregie munitam habebant, una tantum in eam regionem porta inposita: cujus assiduus custos semper aliquis ex magistratibus erat. Nocte pars tertia civium in muris excubabant: neque moris tantum aut legis causa, sed, quanta si hostis ad portas esset, & servabant vigilias, & circumibant, cura. Hispanum neminem in urbem recipiebant. Ne ipsi quidem tenere urbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus. Porta ad Hispanorum oppidum versa numquam nisi frequentes, pars tertia fere, cujus proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Causa exeundi hæc erat: commercio eorum Hispani, imprudentes maris, gaudebant: mercarique & ipsa ea, quæ externa navibus inveherentur, & agrorum exigere fructus, volebant. Hujus mutui usus desiderium, ut Hispana urbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eotutiores, quod sub umbra Romanæ amicitiae latebant: quam sicut minoribus viribus, quam Massilienses, pari colebant fide. Tunc quoque consulem exercitumque comiter ac benigne acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, ubi & quantæ hostium

U. c. 557.

a. C. 195.

U. e. 557.
a. C. 195. copiae essent; ut ne mora quidem segnis esset; omne id tempus exercendis militibus consumsit. Id erat forte tempus anni, ut frumentum in aereis haberent. Itaque, redemptoribus vetitis frumentum parare, ac Romam dimissis, «Bellum [inquit] se ipsum alet.» Profectus ab Emporiis agros hostium urit vastatque: omnia fuga & terrore complet.

*Celtiberos
Helvius
vincit.*

X. EODEM tempore M. Helvio, decedenti ex ulteriore Hispania cum praesidio sex millium, dato ab Ap. Claudio praetore, Celtiberi agmine ingenti ad oppidum Illiturgi obcurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse, Valerius scribit; duodecim millia ex iis caesa, oppidum Illiturgi receptum, & puberes omnes interfectos. Inde ad castra Catonis Helvius pervenit. Et, quia tuta jam ab hostibus regio erat, praesidio in ulteriorem Hispaniam remisso, Romam est profectus, & ob rem feliciter gestam ovans urbem est ingressus. Argenti infecti tulit in aerarium quatuordecim millia pondo septingenta triginta duo: & signati bigatorum septemdecim millia viginti tria: & Oscensis argenti (v) centum

*Ovans
urbem
ingreditur.*

(v) argenti viginti millia quadringenta triginta octo. Gron. Crev.

viginti millia quadringentos triginta octo. *U. c. 557.
a. C. 195.*
Causa triumphi negandi senatui fuit, quod
alieno auspicio & in aliena provincia pug-
nasset. Ceterum biennio post redierat, quum,
provincia successori Q. Minucio tradita,
annum insequentem retentus ibi longo &
gravi morbo fuisset. Itaque duobus modo
mensibus ante Helvius ovans urbem est in-
gressus, quam successor ejus Q. Minucius
triumpharet. Hic quoque tulit argenti pondo
triginta quatuor millia octingenta, bigatorum
septuaginta octo millia, & Oscensis argenti
ducenta septuaginta octo millia.

*Minucii
triumphus.*

XI. IN Hispania interim consul haud pro-
cul Emporiis castra habebat. Eo legati tres
ab Ilergetum regulo Bilistage, in quibus
unus filius erat, venerunt, querentes, « castel-
» la sua obpugnari, nec spem ullam esse
» resistendi, nisi praesidio Romanus miles esset.
» Tria (x) millia militum satis esse: nec
» hostes, si tanta manus venisset, mansuros. »
Ad ea consul, « Moveri quidem se (y) vel
» periculo eorum, vel metu [dicere:] sed

*Ilergetes
auxilium
a Romanis
petunt.*

(x) praesidium Romani misissent. Quina millia
Gron. Crev.

(y) se del. Gron.

U. c. 557. » sibi nequaquam tantum copiarum esse, ut
a. C. 195. » quum magna vis hostium haud procul abfit,
 » cum qua mox (z) signis conlatis dimican-
 » dum sibi in dies expectet, dividendo exer-
 » citum minuere tuto vires posset.» Legati,
 ubi hæc audierunt, flentes ad genua consulis
 provolvuntur. Orant, « Ne se in rebus tam
 » trepidis deserat. Quo enim se, repulso
 » ab Romanis, ituros? Nullos se socios,
 » nihil usquam in terris aliud spei habere.
 » Potuisse se extra id periculum esse, si de-
 » cedere fide, si conjurare cum ceteris vo-
 » luissent. Nullis minis, nullis terriculis se
 » motos, sperantes fati opis & auxilii sibi
 » in Romanis esse. Id si nullum sit, si sibi a
 » consule negetur, Deos hominesque se testes
 » facere, invitos & coactos se, ne eadem,
 » quæ Saguntini passi sunt (a), patiantur,
 » defecturos: & cum ceteris potius Hispanis,
 » quam solos, perituros esse.»

XII. Et illo quidem die sic sine responso
 dimissi. Consulem nocte, quæ insecuta est,
 anceps cura agitare: nolle deserere socios,
 nolle minuere exercitum; quod aut moram

(z) cum qua mox leg. & quam mox Crev.

(a) sunt Gron. Crev.

sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum adferre posset. Stat sententia, non minuere copias, ne quid interim hostes inferant ignominiae: sociis spem pro re ostendendam censet. Sæpe vana pro veris, maxime in bello, valuisse: & credentem se aliquid auxilii habere, perinde atque haberet, ipsa fiducia, & sperando atque audendo servatum. Postero die legatis respondit, « Quamquam vereatur, » ne suas vires, aliis eas commodando, minuatur; tamen illorum se temporis ac periculi » magis, quam sui, rationem habere. » Denunciari militum parti tertiae ex omnibus cohortibus jubet, ut cibum, quem in naves inponant, mature coquant: navesque in diem tertium expediri iussit. Duos ex legatis Biliftagi atque Iltergetibus nunciare ea jubet; filium reguli comiter habendo, & muneribus apud se retinet. Legati non ante profecti, quam inpositos in naves milites viderunt: id pro haud dubio jam nunciantes, non suos modo, sed etiam hostes, fama Romani auxilii adventantis impleverunt.

XIII. CONSUL, ubi satis, quod in speciem fuit, ostentatum est, revocari ex navibus milites jubet. Ipse, quum jam id tempus

U. c. 557.
A. C. 195.

Catonis
stratagemata.

U. c. 557.
a. C. 175. anni adpeteret, quo geri res possent, castra
hiberna tria millia (b) passuum ab Emporiis
posuit. Inde per occasiones, nunc hac parte,
nunc illa, modico praesidio castris relicto,
praedatum milites in hostium agros educebat.
Nocte ferme proficiscebantur, ut & quam
longissime a castris procederent, & inopinatos (c) obrimerent. Et exercebat ea res
novos milites, & hostium magna vis excipiebatur: nec jam egredi extra munimenta
castellorum audebant. Ubi satis admodum &
suorum & hostium animos est expertus,
convocari tribunos, praefectosque, & equites
omnes, & centuriones iussit. « Tempus [in-
» quit] quod saepe optastis, venit, quo vobis
» potestas fieret virtutem vestram ostendendi.
» Adhuc praedonum magis, quam bellantium,
» militastis more: nunc iusta pugna hostes
» cum hostibus conferetis manum (d). Non
» agros inde populari; sed urbium opes ex-
» haurire (e) licebit. Patres nostri, quum
» Hispania Carthaginensium, & imperatores

Catonis
oratio ad
milites.

(b) tria millia 1 mille Gron. Crev.

(c) inopinantes Gron. Crev.

(d) manus Gron. Crev.

(e) haurire Gron. Crev.

» ibi & exercitus essent , ipsi nullum impe- U. c. 557.
 » ratorem , nullos in ea milites habent ; a. C. 108.
 » tamen addere hoc in fœdere voluerunt ,
 » ut imperii sui Iberus fluuius esset finis .
 » Nunc , quum duo prætores , quum consul ,
 » quum tres exercitus Romani Hispaniam
 » obtineant , Carthaginensium jam prope de-
 » cem annis nemo in his provinciis sit , im-
 » perium nobis citra Iberum amissum est . Hoc
 » armis & virtute recuperetis oportet : &
 » nationem , rebellantem magis temere , quam
 » constanter bellantem , jugum , quo se exuit ,
 » accipere rursus cogatis . » In hunc modum
 maxime adhortatus pronunciat , se nocte ad
 castra hostium ducturum . Ita ad corpora cū-
 randa dimissi .

XIV. NOCTE media (f), quum auspicio
 operam dedisset , profectus , ut locum , quem
 vellet , priusquam hostes sentirent , caperet ,
 præter castra hostium circumducit , & prima
 luce , acie instructa , sub ipsum vallum tres
 cohortes mittit . Mirantes barbari ab tergo
 adparuisse Romanum , discurrere ipsi ad arma .
 Interim consul apud suos , « Nusquam , nisi
 » in virtute , spes est , milites [inquit] &

(f) media nocte Gron. Crev.

U. c. 557. » ego sedulo, ne esset, feci. Inter castra
a. C. 195.

*Hostes
 ad pugnam
 elicit.*

» nostra & nos medii hostes. Ab tergo hostium
 » ager est. Quod pulcherrimum, idem tutif-
 » simum est, in virtute spem positam habere.»
 Sub hæc cohortes recipi jubet, ut barbaros
 simulatione fugæ eliceret. Id, quod credide-
 rat, evenit. Pertimuisse & cedere rati Roma-
 nos, porta erumpunt : &, quantum inter
 castra sua & hostium aciem relictum erat
 loci, armatis complent. Dum trepidant acie
 instruenda, consul, jam paratis ordinatisque
 omnibus, incompositos adgreditur. Equites
 primos ab utroque cornu in pugnam educit,
 sed in dextro extemplo pulsî, cedentesque
 trepidi etiam peditum terrorem intulere. Quod
 ubi vidit consul, duas cohortes delectas ab
 dextro latere hostium circumduci jubet, &
 ab tergo se ostendere, priusquam concurre-
 rent peditum acies. Is terror objectus hosti-
 rem, metu Romanorum equitum inclinam,
 æquavit. Tamen adeo turbati erant dexteræ
 alæ equites peditesque, ut quosdam consul
 manu ipse reprehenderit, & adversos in hostem
 verterit (g). Ita, & quamdiu missilibus pugna-

(g) & adversos i, h, v. leg. verteritque in hostem
 Crev.

tum est, anceps pugna erat : & jam ab (h) U. e. 557.
a. C. 195.
dextra parte, unde terror & fuga cœperat,
ægre Romanus restabat. Ab (i) sinistro cor-
nu & ab fronte urgebantur barbari, & co-
hortes ab tergo instantes pavidi respiciebant.
Ut, emissis foliferreis falaricisque, gladios
strinxerunt, tum velut redintegrata est pugna.
Non cæcis ictibus procul ex improviso vulne-
rabantur : sed, pede conlato, tota in virtute
ac viribus spes erat.

XV. FESSOS jam suos consul, ex secunda Et fugam.
acie subsidiariis cohortibus in pugnam in-
ductis, accendit. Nova acies facta. Integri
recentibus telis fatigatos adorti hostes pri-
mum acri inpetu, velut cuneo, perculerunt :
deinde dissipatos in fugam averterunt : effu-
soque per agros cursu, castra repetebantur.
Ubi omnia fuga completa vidit Cato, ipse
ad secundam legionem, quæ in subsidio posita
erat, equo revehitur : & signa præ se ferri,
plenoque gradu ad castra hostium obpugna-
nda succedere jubet. Si quis extra ordinem
avidius procurrit, & ipse interequitans sparo
percutit, & tribunos centurionesque castigare
jubet. Jam castra hostium obpugnabantur :

(h) a Gron. Crev. (i) a Gron. Crev.

U. c. 557. faxisque, & sudibus, & omni genere telorum submovebantur a vallo Romani. Ubi recens admota legio est, tum & obpugnantis animus crevit, & infensus hostes pro vallo pugnabant. Consul omnia oculis perulustrat, ut, qua minima vi restatur (k), ea parte inrumpat. Ad sinistram portam infrequentes videt: eo secundæ legionis principes hastatosque inducit. Non sustinuit inperum eorum statio, quæ portæ adposita (l) erat: & ceteri, postquam intra vallum hostes vident, ipsis castris exuti, signa armaque abijciunt. Cæduntur in portis, suomet ipsi agmine in arto hærentes: secundani terga hostium cædunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias supra quadraginta millia hostium cæsa eo die scribit. Cato ipse, haud sane detrectator (m) laudum suarum, multos cæsos ait; numerum non adscribit.

XVI. TRIA eo die laudabilia fecisse putatur. Unum, quod, circumducto exercitu, procul navibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes

(k) resistitur Gron.

(l) opposita Crev.

(m) detrectator Gron. Crev.

proelium commisit : alterum, quod cohortes ab tergo hostibus objecit : tertium, quod secundam legionem, ceteris omnibus effusis ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis compositam instructamque subire ad portam castrorum iussit. Nihil deinde a victoria cessatum. Quum, receptui signo dato, suos spoliis onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datis, ad prædandum in agros duxit. Effusius, ut sparsis hostibus fuga, prædati sunt. Quæ res non minus, quam pugna pridie adversa, Emporitano Hispanos adcolasque eorum in deditioem compulit. Multi & aliarum civitatum, qui Emporias perfugerant, dediderunt se. Quos omnes, adpellatos benigne, vinoque & cibo curatos, domos dimisit. Confestim inde castra movit, &, quacumque incedebat agmen, legati dedentium civitates suas obcurrerant. Et quum Tarraconem venit, jam omnis cis Iberum Hispania perdomita erat, captivique & Romani, & socium ac Latini nominis, variis casibus in Hispania obpressi, donum consuli a barbaris reducebantur. Fama deinde vulgatur, consulem in Turdetaniam exercitum ducturum, & ad devios montanos profectu-

U. c. 557.
a. C. 195.

*Hispani se
ei dedunt.*

U. e. 557. rum etiam falso perlatum est. Ad hunc vā-
a. C. 195. num & sine auctore ullo rumorem, Bergista-
 norum civitatis septem castella defecerunt.
 Eos, deducto exercitu, consul sine memo-
 rando prælio in potestatem redegit. Haud ita
 multo post iidem, regresso Tarraconem con-
 sule, priusquam inde quoquam procederet,
 defecerunt. Iterum subacti: sed non eadem
 venia victis fuit: Sub corona venire omnes;
 ne sæpius pacem sollicitarent.

XVII. INTERIM P. Manlius prætor, exer-
 citu veteri a Q. Minucio, cui successerat,
 accepto, adjuncto & Ap. Claudii Neronis ex
 ulteriore Hispania veteri item exercitu, in
 Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispano-
 rum maxime inbelles habentur Turdetani.
 Freti tamen multitudine sua obviam ierunt
 agmini Romano. Eques inmissus turbavit ex
 templo aciem eorum. Pedestre prælium nul-
 lius ferme certaminis fuit. Milites veteres,
 periti hostium bellique, haud dubiam pugnam
 fecerunt. Nec tamen ea pugna debellatum est.
 Decem millia Celtiberum mercede Turduli
 conducunt, alienisque armis parabant bellum.
 Consul interim, rebellionem Bergistanorum
 ætus, ceteras quoque civitates ratus per-

*P. Man-
 lius Tur-
 detanos
 vincit.*

occasionem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit. Quam rem adeo ægre passi, ut multi mortem sibi met ipsi (n) consciscerent : ferox genus, nullam vitam rati sine armis esse. Quod ubi consuli renunciatum est, senatores omnium civitatum ad se vocari iussit, atque iis, « Non nostra [inquit] magis, quam vestra, refert, vos non » rebellare : siquidem id majore Hispanorum » malo, quam exercitus Romani labore, semper adhuc factum est. Id ut ne fiat, uno » modo arbitror caveri posse, si effectum erit, » ne possitis rebellare. Volo id quam mollissima via consequi. Vos quoque in ea re » consilio me adjuvate. Nullum libentius » sequar, quam quod vosmet ipsi adtuleritis. » Tacentibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. Quum revocati secundo quoque concilio tacuissent, uno die muris omnium dirutis, ad eos, qui nondum parebant, profectus, ut in [quamque regionem venerat, omnes, qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segesticam tantum, gravem atque opulentam civitatem, vineis & pluteis cepit.

U. c. 557.
a. C. 195.

Cato
exarmat
omnes cis
Iberum
Hispanos.

Dirutis
eorum muros.

(n) sibi met ipsi Gron. Crev.

*U. c. 557.
a. C. 195.*

*Laus
Catonis.*

*It in Tur-
detaniam.*

XVIII. EO majorem habebat difficultatem in subigendis hostibus, quam qui primi venerunt (o) in Hispaniam; quod ad illos tædio imperii Carthaginensium Hispani deficiebant; huic ex usurpata libertate in servitutem velut adserendi erant: & ira mota omnia accepit, ut alii in armis essent, alii obsidione ad defectionem cogerentur: nec, nisi in tempore subventum foret, ultra sustentaturi fuerint. Sed in consule ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque, quæ in rem essent, sed pleraque ipse per se transigeret; nec in quemquam omnium gravius severiusque, quam in semetipsum, imperium exerceret; parsimonia, & vigiliis, & labore cum ultimis militum certaret; nec quidquam in exercitu suo præcipui, præter honorem atque imperium, haberet.

XIX. DIFFICILIUS bellum in Turdetania prætori P. Manlio Celtiberi, mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. Itaque eo consul, arcessitus literis prætoris, legiones duxit. Ubi eo venit, (castra separatim Celtiberi & Turdetani habebant) cum Turde:

(o) venerant Gron, Crev.

Turdetanis extemplo levia prœlia, incurfantes in stationes eorum, Romani facere; semperque victores ex quamvis temere cœpto certamine abire. Ad Celtiberos in conloquium tribunos militum ire consul, atque iis trium conditionum electionem ferre, jubet. Primam, si transire ad Romanos velint, & duplex stipendium accipere, quam quantum a Turdetanis pepigissent: alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxæ futuram, quod hostibus se Romanorum junxissent: tertiam, si utique bellum placeat, diem locumque constituent, ubi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita. Concilium inmixtis Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quidquam potuit. Quum incertum, bellum an pax cum Celtiberis esset, commeatus tamen, haud secus quam in pace, ex agris castellisque hostium Romani portabant; dein sæpe munimenta eorum, velut communi pacto commercio privatis induciis, ingredientes. Consul ubi hostes ad pugnam elicere nequit, primum prædatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrum integræ regionis ducit: deinde audito, Seguntiaë Celtiberum omnes

*U. C. 557.
a. C. 195.*

U. c. 557. *a. C. 195.* farcinas inpedimentaque relicta , eo pergit ducere ad obpugnandum. Postquam nulla moventur re , persoluto stipendio , non suis modo , sed etiam prætoris militibus , relictoque omni exercitu in castris prætoriiis , ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus.

Regreditur ad Iberum.

Lacetanos invadit.

XX. EA tam exigua manu oppida aliquot cepit. Defecere ad eum Sederani , Ausetani , Sueffetani. Lacetanos , deviam & filvestrem gentem , quum insita feritas continebat in armis , tum conscientia , dum consul exercitusque Turdulo bello est occupatus , depopulorum subitis incursionibus sociorum. Igitur ad oppidum eorum obpugnandum consul ducit , non Romanas modo cohortes , sed juventutem etiam merito infensorum iis sociorum. Oppidum longum , in latitudinem haudquaquam tantumdem patens , habebant. Quadringentos inde ferme passus constituit signa. Ibi delectarum cohortium stationem relinquens , præcepit eis , ne se ex eo loco ante moverent , quam ipse ad eos venisset. Ceteras copias ad ulteriorem partem urbis circumducit. Maximum ex omnibus auxiliis numerum Sueffetanæ juventutis habebat. Eos ad murum obpugnandum subire jubet. Quo-

rum ubi arma signaque Lacetani cognovere ; memores , quam sæpe in agro eorum inpune persultassent , quoties ipsos signis conlatis sudissent fugassentque ; patefacta repente porta , universi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum , nedum inperum , Sueffetani tulere : quod postquam , sicut futurum ratus erat , consul fieri etiam vidit ; equo citato subter murum hostium ad cohortes advehitur : atque eas adreptas , effusis omnibus ad sequendos Sueffetanos , qua silentium ac solitudo erat , in urbem inducit : priusque omnia cepit , quam se reciperent Lacetani. Mox ipsos , nihil præter arma habentes , in deditiorem accepit.

XXI. CONFESTIM inde victor ad Vergium castrum ducit. Receptaculum id maxime prædonum erat : & inde incursiones in agros pacatos provinciæ ejus fiebant. Transfugit inde ad consulem princeps Vergestanus , & purgare se ac populares cœpit ; « non esse in » manu ipsis rempublicam. Prædones receptos » totum suæ potestatis id castrum fecisse. » Consul eum domum redire , conficta aliqua probabili , cur absuisset , causa , jussit. « Quum » se muros subisse cerneret , intentosque

*U. c. 557.
a. C. 195.*

U. c. 557. » prædones ad tuenda mœnia esse; tum uti
a. C. 195. » cum suæ factionis hominibus meminisset
 » arcem occupare.» Id, uti præceperat, fac-
 tum. Repente anceps terror, hinc muros
 adscendentibus Romanis, illinc arce capta,
 barbaros circumvasit. Hujus potitus loci con-
 sul eos, qui arcem tenuerant, liberos esse
 cum cognatis, suaque habere iussit: Vergestanos
 ceteros, quæstori, ut venderet, impera-
 vit: de prædonibus supplicium sumsit. Pacata
 provincia, vestigalia magna instituit ex fer-
 rariis argentariisque; quibus tum institutis,
 locupletior in dies provincia fuit. Ob has res
 gestas in Hispania supplicationem in triduum
 Patres decreverunt.

*Valerius
 Cos.
 Boios vin-
 cit.*

*Græcia
 status.*

XXII. EADEM æstate alter consul L. Vale-
 rius Flaccus in Gallia cum Boiorum manu
 propter Litanam silvam, signis conlatis, se-
 cundo prælio conflixit. Octo millia Gallorum
 cæsa traduntur: ceteri, omisso bello, in
 vicos suos atque agros dilapsi. Consul reli-
 quum æstatis circa Padum Placentiæ & Cre-
 monæ exercitum habuit, restituitque, quæ in
 iis oppidis bello diruta fuerant. Quum hic
 status rerum in Italia Hispaniaque esset, T.
 Quintio, in Græcia ita hibernis actis, ut,

exceptis Ætolis, quibus nec pro spe victoriae præmia contigerant, nec diu quies placere poterat, univèrsa Græcia, simul pacis libertatisque perfruens bonis, egregie statu suo gauderet, nec magis in bello virtutem Romani ducis, quam in victoria temperantiam justitiamque & moderationem miraretur, senatusconsultum, quo bellum adversus Nabini Lacedæmonium decretum erat, adfertur. Quo lecto, Quintius, conventu Corinthum omnium sociarum civitatum legationibus in diem certam edicto, ubi frequentes undique principes convenerunt, ita ut ne Ætoli quidem abessent, tali oratione est usus:

« Bellum adversus Philippum non magis communi animo consilioque Romani & Græci gesserunt, quam utrique suas causas belli habuerunt. Nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginienses hostes eorum juvando, nunc hic focis nostris obpugnandis, violaverat; & in vos talis fuit, ut nobis, etiam si nostrarum oblivisceremur injuriarum, vestrae injuriæ satis digna causa belli fuerint. Hodierna consultatio tota ex vobis pendet. Refero enim ad vos, utrum Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabide occupatos pati velitis.

U. c. 557.

a. C. 195.

Quintii
oratio ad
Græcos
de bello
adversus
Nabin.

U. c. 557. » sub ditione ejus esse: an æquum censeatis,
 a. C. 195. » nobilissimam vetustissimamque civitatem,
 » in media Græcia sitam, reperi in libertatem,
 » & eodem statu, quo ceteras urbes Pelopon-
 » nesi & Græciæ, esse. Hæc consulario, ut
 » videtis, tota de re pertinente ad vos est;
 » Romanos nihil contingit, nisi quatenus
 » liberatæ Græciæ, unius civitatis servitus,
 » non plenam, nec integram gloriam esse finit.
 » Ceterum si vos nec cura ejus civitatis,
 » nec exemplum, nec periculum movet, ne
 » serpat larius contagio ejus mali; nos æqui
 » bonique facimus. De hac re vos consulo,
 » staturus eo, quod plures censueritis.»

XXIII. Post orationem Romani impera-
 toris, percenseri aliorum sententiæ coeptæ
 sunt. Quum legatus Atheniensium, quantum
 poterat gratis agendis, Romanorum in Græ-
 ciam merita extulisset, « inploratos auxi-
 » lium, adversus Philippum tulisse opem;
 » non rogatos, ultro adversus tyrannum Na-
 » bin obferre auxilium; » indignatusque esset,
 « hæc tanta merita sermonibus tamen aliquo-
 » rum carpi, futura calumniantium; quum
 » fateri potius præteritorum gratiam debe-
 » rent; » adparebat incessu Ætolos. Igitur

Alexander princeps gentis, investus primum in Athenienses, libertatis quondam duces & auctores, adsentationis propriæ gratia communem causam proderent (p); questus deinde, « Achæos, Philippi quondam milites, » postremum ab inclinata ejus fortuna trans- » fugas, & Corinthum recepisse, & id agere, » ut Argos habeant: Ætolos, primos hostes » Philippi, semper socios Romanorum, pactos » in fœdere suas urbes agrosque fore devicto » Philippo, fraudari Echino & Pharsalo; » insimulavit fraudis Romanos: « Quod, vano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem præsidii tenerent; qui Philippo, » cunctanti deducere inde præsidia, objicere » semper soliti sunt, numquam, donec Deme- » trias, Chalcisque, & Corinthus tenerentur, » liberam Græciam fore: postremo, quia (q) » remanendi in Græcia retinendique exercitus » Argos & Nabin causam facerent. Depor- » tarent legiones in Italiam. Ætolos polliceri, » aut conditionibus & voluntate sua Nabin » præsidium Argis deducturum, aut vi atque

U. c. 557.
a. C. 195.

Ætolorum
querela.

(p) qui libertatis - - proderent Gron. Crev.

(q) qui Gron. Crev.

U. c. 557. » armis coacturos in potestate consentientis
a. C. 195. » Græciæ esse. »

*Achaorum
 prætor in
 Ætolos
 invehitur.*

XXIV. HÆC vaniloquentia primum Aristæ-
 num prætorem Achæorum excitavit. « Ne istuc
 » [inquit] Jupiter optimus maximus firit, Juno-
 » que regina, cujus in tutela Argi sunt, ut illa
 » civitas inter tyrannum Lacedæmonium &
 » latrones Ætolos præmium sit posita, in eo
 » discrimine, ut miserius a nobis recipiatur,
 » quam ab illo capta est. Mare interjectum
 » ab istis prædonibus non tuetur nos, T.
 » Quincti. Quid, si in media Peloponneso
 » arcem sibi fecerint, futurum nobis est? Lin-
 » guam tantum Græcorum habent, sicut spe-
 » ciem hominum. Moribus ritibusque effera-
 » tioribus, quam ulli barbari, inmanes bel-
 » luæ vivunt. Itaque vos rogamus, Romani,
 » ut & ab Nabide Argos recuperetis, & ita
 » res Græciæ constituatis, ut ab latrocinio
 » quoque Ætolorum satis pacata hæc relin-
 » quatis. » Romanus, cunctis undique incre-
 » pantibus Ætolos, « responsurum se fuisse iis,
 » [dixit] nisi ita infensos omnes in eos vi-
 » deret, ut sedandi potius, quam irritandi,
 » essent. Contentum itaque opinione ea, quæ
 » de Romanis Ætolisque esset, referre se »

» [dixit] quid de Nabidis bello placeret, nisi
 » redderet Achæis Argos? » Quum omnes
 bellum decreissent; auxilia ut pro viribus suis
 quæque civitates mitterent, est hortatus. Ad
 Ætolos legatum etiam misit: magis ut nuda-
 ret animos, id quod evenit, quam spe inpe-
 trari posse.

*U. c. 557.
 a. C. 195.*

*Bellum
 decretur
 in
 Nabidem.*

XXV. TRIBUNIS militum; ut exercitum
 ab Elatia arcesserent, imperavit. Per eosdem
 dies & Antiochi legatis, de societate agenti-
 bus, respondit, «Nihil se, absentibus decem
 » legatis, sententiæ habere. Romam eundem
 » ad senatum iis esse.» Ipse copias adductas ab
 Elatia ducere Argos pergit; atque ei circa
 Cleonas Aristænus prætor, cum decem mil-
 libus Achæorum, equitibus mille, obcurrit:
 & haud procul inde, junctis exercitibus,
 posuerunt castra. Postero die in campum
 Argivorum descenderunt, & quatuor ferme
 millia ab Argis locum castris capiunt. Præ-
 fectus præsidio Laconum erat Pythagoras,
 gener idem tyranni, & uxoris ejus frater:
 qui sub adventum Romanorum & utrasque
 arces, (nam duas habent Argi) & loca alia,
 quæ aut obportuna, aut suspecta erant, vali-
 dis præidiis firmavit. Sed inter agenda hæc

*Quinctius
 Argos
 exercitum
 ducit.*

V. e. 557. pavorem injectum adventu Romanorum diffi-
a. C. 195. mulare haudquaquam poterat : & ad exter-
 num terrorem intestina etiam seditio accessit.

Damocles erat Argivus, adolescens majoris animi, quam consilii : qui primo, jurejurando interposito, de præsidio expellendo cum idoneis conlocutus, dum vires adjicere conjurationi studet, incautior fidei æstimator fuit. Conloquentem eum cum suis satelles a præfecto missus quum arcesseret, sensit proditum consilium esse ; hortatusque conjuratos, qui aderant, ut potius, quam extorri morerentur, arma secum caperent : atque ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans ; ut, qui salvam rempublicam vellent, auctorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sane movit quemquam, quia nihil usquam spei propinquæ, nedum satis firmi præsidii, cernebant. Hæc vociferantem eum Lacedæmonii, circumventum cum suis, interfecerunt. Comprehenso deinde quidam & alii. Ex iis occisi plures, pauci in custodiam conjecti. Multi proxima nocte, funibus per murum demissi, ad Romanos transfugerunt.

XXVI. QUINCTIUS, adfirmantibus iis, si ad portas Romanus exercitus fuisset, non

sine effectu futurum eum motum fuisse, & si propius castra admoventur, non quieturos Argivos, misit expeditos pedites equitesque, qui circa Cylarabin (gymnasium id est minus trecentos passus ab urbe) cum erumpentibus a porta Lacedæmoniis proelium commiserunt, atque eos haud magno certamine compulerunt in urbem. Et castra eo ipso loco, ubi pugnatum erat, imperator Romanus posuit. Diem inde unum in speculis fuit, si quid novi motus oriretur. Postquam obpressam metu civitatem vidit, advocat concilium de obpugnandis Argis. Omnium principum Græciæ, præter Aristænum, eadem sententia erat; quum causa belli non alia esset, inde potissimum ordiundi bellum. Quindtio id nequaquam placebat, sed Aristænum, contra omnium consensum differentem, cum haud dubia approbatione audivit: & ipse adjecit, « quum pro Argivis adversus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conveniens esse, quam omisso hoste Argos obpugnari? Se vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petiturum. » Et, dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. Quod maturi erat circa, demessum & con-

*U. c. 557.
a. C. 195.*

*Agum
Argivum
vaslas.*

U. c. 557. a. C. 195. vectum est. Viride, ne hostes mox haberent, protritum & corruptum. Castra deinde movit, &, Parthenio superato monte, præter Tegeam tertio die ad Caryas posuit castra. Ibi, priusquam hostium intraret agrum, sociorum auxilia exspectavit. Venerunt Macedones a Philippo mille quingenti, & Thessalorum equites quadringenti. Nec jam auxilia, quorum adfatum erat, sed commeatus finitimis urbibus imperati morabantur Romanum. Navales quoque magnæ copiæ conveniebant. Jam ab Leucadæ L. Quinctius quadraginta navibus venerat: jam Rhodiæ decem & octo testæ naves, jam Eumenes rex circa Cycladas insulas erat cum decem testis navibus, triginta lembis, mixtisque aliis minoris formæ navigiis. Ipsorum quoque Lacedæmoniorum exfules permulti, tyrannorum injuria pulsî, spe recuperandæ patriæ in castra Romana convenerant. Multi autem erant, jam per aliquot ætates, ex quo tyranni tenebant Lacedæmonem, alii ab aliis pulsî. Princeps erat exfulum Agesipolis, cujus jure gentis regnum Lacedæmone erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmone fuit.

*Lacedæmonem
petit.*

LIBER XXXIV CAP. XXVII 205

XXVII. QUUM terra marique tantum belli circumstaret tyrannum, & prope nulla spes esset vere suas hostiumque æstimanti vires, (r) non tamen omisit bellum : sed & a Creta mille delectos juventutis eorum excivit, quum mille jam haberet : & tria millia mercenariorum militum, decem millia popularium cum castellanis agrestibus in armis habuit : & fossa valloque urbem communiavit. Et, ne quid intestini motus oriretur, metu & acerbitate pœnarum tenebat animos, quoniam, ut salvum vellent tyrannum, sperare non poterat. Quum suspectos quosdam civium haberet, eductis in campum omnibus copiis, (Dromon ipsi vocant) positis armis, ad concionem vocari jussit Lacedæmonios, atque eorum concioni satellites armatos circumdedit. Et pauca præfatus, « Cur sibi omnia timenti caventique ignoscendum in tali tempore foret : & ipsorum referre, si quos suspectos status præsens rerum faceret, prohiberi potius, ne quid moliri possint, quam puniri molientes. Itaque quosdam se in custodia habiturum, donec ea, quæ

U. c. 557.

a. C. 105.

Adparatus tyranni.

(r) *esset vires suas hostiumque æstimanti non &c.*
Gron. Crev.

V. c. 557. » inflet, tempeſtas prætereat. Hoſtibus repul-
a. C. 195. » ſis, (a quibus, ſi modo proditio inteſtina
 » fatiſ caveatur, minus periculi eſſe) extem-
 » plo eos emiſſurum. » Sub hæc citari nomina
 octoginta ferme principum juventutis juſſit;
 atque eos, ut quiſque ad nomen reſponderat,
 in cuſtodiam tradidit: nocte inſequenti om-
 nes interfecti. Ilotarum deinde quidam (hi
 ſunt jam inde antiquitus caſtellani, agreſte
 genus) transfugere voluiſſe inſimulati, per
 omnes vicos ſub verberibus acti necantur.
 Hoc terrore obſtupuerant multitudinis animi
 ab omni conatu novorum conſiliorum. Intra
 munitiones copias continebat, nec parem fe-
 ratus, ſi dimicare acie vellet; & urbem re-
 linquere, tam ſuſpenſis & incertis omnium
 animis, metuens.

XXVIII. QUINCTIUS, fatiſ jam omnibus
 paratiſ, profectus ab ſtativis, die altero ad
 Sellasiam ſuper Cœnunta fluvium pervenit:
 quo in loco Antigonuſ, Macedonum rex,
 cum Cleomene, Lacedæmoniorum tyranno,
 ſignis conlatiſ dimicaſſe dicebatur. Inde,
 quum audiſſet adcenſum (s) difficiliſ & artæ
 viæ eſſe, brevi per montes circuitu præmiſſiſ,

(s) eſcenſum Gron.

qui munirent viam, lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem, sub ipsis prope fluentem mœnibus, pervenit. Ubi castra metantes Romanos Quinctiumque ipsum, cum equitibus atque expeditis prægressum, auxiliares tyranni adorti, in terrorem ac tumultum conjecerunt, nihil tale expectantes, quia nemo his obvius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro transierant. Aliquamdiu peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, quum in se cuique minimum fiduciæ esset, trepidatum est. Tandem signa legionum supervenerunt: & quum primi agminis cohortes inductæ in prælium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in urbem compulsi sunt. Romani, quum tantum a muro recessissent, ut extra idum teli essent, acie directæ paullisper steterunt. Postquam nemo hostium contra exhibat, redierunt in castra. Postero die Quinctius prope flumen præter urbem sub ipsas Menelaii montis radices ducere copias instructas pergit. Primæ legionariæ cohortes ibant: levis armatura & equites agmen cogeant. Nabis intra murum instructos paratosque sub signis habebat mercenarios milites, (in quibus omnis fiducia

U. c. 557.

a. C. 195.

*Auxiliares
ejus
compulsi
in
urbem.*

V. c. 557.
a. C. 195.

erat) ut ab tergo hostem adgrederetur. Postquam extremum agmen præterit, tum ab oppido, eodem quo pridie eruperant tumultu, pluribus simul locis erumpunt. Ap. Claudius agmen cogebat: qui ad id, quod futurum erat, ne inopinatum accideret, præparatis suorum animis, signa extemplo convertit, totumque in hostem agmen circumegit. Itaque, velut rectæ acies concurrissent, iustum aliquamdiu prælium fuit. Tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. Quæ minus infida ac trepida fuisset, ni Achæi locorum prudentes insitissent. Hi & cædem ingentem ediderunt, & dispersos passim fuga plerosque armis exuerunt. Quinctius prope Amyclas posuit castra. Inde, quum perpopulatus omnia circumjecta urbi frequentis & amœni agri loca esset, nullo jam hostium porta excedente, movit castra ad flumen Eurotam. Inde vallem Taygeto subjectam agrosque ad mare pertinentes evastat.

*Iterum
fugantur.*

XXIX. EODEM fere tempore L. Quinctius maritimæ oræ oppida, partim voluntate, partim metu aut vi, recepit. Certior deinde factus, Gythium oppidum omnium maritimarum rerum Lacædæmonis receptaculum esse,

nec

LIBER XXXIV CAP. XXIX 209

nec procul a mari castra Romana abesse, omnibus id copiis adgredi constituit. Erat eo tempore valida urbs, & multitudine civium incolarumque & omni bellico adparatu instructa. In tempore Quinctio, rem haud facilem adgredienti, rex Eumenes & classis Rhodiorum supervenerunt. Ingens multitudo navalium sociorum, e tribus contracta classibus, intra paucos dies omnia, quæ ad obpugnationem urbis terra marique munitæ faciendæ opera erant, effecit. Jam testudinibus admotis murus subruebatur: jam arietibus quatiebatur. Itaque una crebris ictibus everfa est turris, quodque circa muri erat, casu ejus prostratum: & Romani simul a portu (t), unde aditus planior erat, ut distenderent ab apertiore loco hostes, simul per patefactum ruina iter inrumpere conabantur. Nec multum abfuit, quin, qua intenderant, penetrarent. Sed tardavit inpetum eorum spes objecta dedendæ urbis, mox deinde eadem turbata. Dexagoridas & Gorgopas pari imperio præerant urbi. Dexagoridas miserat ad legatum Romanum, traditurum se urbem (u).

(t) porta Gron.

(u) traditurus urbem Gron. Crev.

Tom. VIII,

Q

U. e. 557.
a. C. 195.

Gythium
obpugna-
tum.

V. c. 557.
a. C. 195.

Et quum ad eam rem tempus & ratio con-
venisset, a Gorgopa proditor interficitur.
Intentiusque ab uno urbs defendebatur: &
difficilior facta obpugnatio erat, ni T. Quinc-
tius cum quatuor millibus delectorum mili-
tum supervenisset. Is quum supercilio haud
procul distantis tumuli ab urbe instructam
aciem ostendisset, & ex altera parte L. Quinc-
tius ab operibus suis terra marique instaret;
tum vero desperatio Gorgopam quoque coe-
git ad consilium, quod in altero morte vindica-
verat, capere. Et pactus, ut abducere inde
milites, quos praesidii causa habebat, lice-
ret, tradidit Quintio urbem. Priusquam
Gythium traderetur, Pythagoras, praefectus
Argis relictus (v), tradita custodia urbis
Timocrati Pellenensi, cum mille mercenariis
militibus, & duobus millibus Argivorum,
Lacedaemonem ad Nabin venit.

XXX. NABIS, sicut primo adventu Roma-
nae classis & traditione oppidorum maritimae
orae conterritus erat, sic, parva spe quum
adquievisset, Gythio ab suis retento, post-
quam id quoque traditum Romanis audivit

(v) *relictis* Gron. Crev.

esse, quum ab terra, omnibus circa hostibus, (x) nihil spei esset, a mari quoque toto se interclusum, cedendum fortunæ ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si paterentur legatos ad se mitti. Qua inpetrata re, Pythagoras ad imperatorem venit, nullis cum aliis mandatis, quam ut tyranno conloqui cum imperatore liceret. (y) Consilio (z) advocato, quum omnes dandum conloquium censuissent, dies locusque constituitur. In mediæ regionis tumulos, modicis copiis sequentibus, quum venissent, relictis ibi in statione conspecta utrimque cohortibus, Nabis cum delectis custodibus corporis, Quinctius cum fratre & Eumene rege, & Sosilao Rhodio, & Aristæno Achæorum prætore, tribunisque militum paucis descendit.

XXXI. Ibi permisso, ut, seu dicere prius, seu audire mallet, ita cœpit tyrannus. « Si ipse per me, T. Quincti, vosque, qui ad estis, causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum, aut inferretis, possem;

(x) omnibus circa hostium Gron.

(y) liceat Gron. Crev.

(z) concilio Gron.

U. c. 557.

a. C. 195.

Nabis con-

loquium

petit.

Tyrannus
oratio

V. c. 557.

s. C. 195.

» tacitus eventum fortunæ meæ expectassem.
 » Nunc imperare animo nequivi, quin, prius-
 » quam perirem, cur periturus essem, scirem.
 » Et, Hercule, si tales essetis, quales esse
 » Carthaginenses fama est, apud quos nihil
 » societatis fides sancti haberet; in me quo-
 » que vobis quid faceretis minus pensi esse,
 » non mirarer. Nunc, quum vos intueor,
 » Romanos esse video, qui rerum divinarum
 » fœdera, humanarum fidem socialem sanctif-
 » simam habeatis. Quum me ipse respexi,
 » eum esse spero, cui & publice, sicut ce-
 » teris Lacedæmoniis, vobiscum vetustissi-
 » mum fœdus sit: & meo nomine privatim
 » amicitia ac societas, nuper Philippi bello
 » renovata. At enim ego eam violavi &
 » everti, quod Argivorum civitatem teneo.
 » Quomodo hoc tuear? re, an tempore?
 » Res mihi duplicem defensionem præbet.
 » Nam &, ipsis vocantibus ac tradentibus,
 » urbem eam accepi, non occupavi. Et acce-
 » pi, quum Philippi partium, non in vestra
 » societate esset. Tempus autem eo me libe-
 » rat, quod, quum jam Argos haberem, so-
 » cietas mihi vobiscum convenit: &, ut vo-
 » bis mitterem ad bellum auxilia, non ut

LIBER XXXIV CAP. XXXI 213

» Argis præsidium deducere, pepigistis. At, *U. c. 557.*
 » Hercle, in ea controversia, quæ de Argis *a. C. 195.*
 » est, superior sum & æquitate rei, quod
 » non vestram urbem, sed hostium; quod
 » volentem, non vi coactam, accepi; & vestra
 » confessione, quod in conditionibus societatis
 » tatis mihi Argos reliquistis. Ceterum nomen
 » tyranni & facta me (a) premunt, quod fer-
 » vos ad libertatem voco, quod in agros in-
 » opem plebem deduco. De nomine hoc
 » respondere possum, me, qualiscumque sum,
 » eundem esse, qui fui, quum tu ipse me-
 » cum, T. Quincti, societatem pepigisti. Tum
 » me regem adpellari a vobis memini: nunc
 » tyrannum vocari video. Itaque si ego no-
 » men imperii mutassem, mihi meæ incon-
 » stantiæ; quum vos mutetis, vobis vestræ
 » reddenda ratio est. Quod ad multitudinem
 » servis liberandis auctam, & egentibus di-
 » visum agrum adinet, possum quidem & in
 » hoc me jure temporis tutari. Jam feceram
 » hæc, qualiacumque sunt, quum societatem
 » mecum pepigistis, & auxilia in bello ad-
 » versus (b) Philippum accepistis. Sed si nunc

(a) me del. Gron. Crev.

(b) adversum Gron. Crev.

U. c. 337.
a. C. 195.

» ea fecissem, non dico, quid in eo vos læ-
 » sissem, aut vestram amicitiam violassem?
 » sed illud, me more atque instituto majo-
 » rum fecisse. Nolite ad vestras leges atque
 » instituta exigere ea, quæ Lacedæmone
 » fiunt. Nihil comparare singula necesse est.
 » Vos a censu equitem, a censu peditem legi-
 » tis: & paucos excellere opibus, plebem
 » subjectam esse illis, vultis. Noster legum-
 » lator non in paucorum manu rempublicam
 » esse voluit, quem vos fenatum adpellatis;
 » nec excellere unum aut alterum ordinem in
 » civitate: sed per æquationem fortunæ ac
 » dignitatis fore credidit, ut multi essent,
 » qui arma pro patria ferrent. Pluribus me
 » peregrisse, quam pro patriæ sermone brevi-
 » tatis, fateor. Et breviter peroratum esse
 » potuit; nihil me, postquam vobiscum ami-
 » citiam institui, cur ejus vos pœniteret,
 » commississe.»

Responso
T. Quinc-
iii.

XXXII. AD hæc imperator Romanus:
 » Amicitia & societas nobis nulla tecum,
 » sed cum Pelope, rege Lacedæmoniorum
 » justo ac legitimo, facta est. Cujus jus
 » tyranni quoque, qui postea per vim tenuerunt
 » Lacedæmone imperium, (quia nos

» bella nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia U. e. 557.
 » ex aliis occupaverant) usurparunt ; sicut tu a. C. 195.
 » quoque hoc Macedonico bello fecisti. Nam
 » quid minus conveniret, quam eos (c), qui
 » pro libertate Græciæ adversus Philippum
 » gereremus bellum, cum tyranno instituire
 » amicitiam ? & tyranno quam, qui umquam,
 » sævissimo & violentissimo in suos ? Nobis
 » vero, etiamsi Argos nec cepisses per frau-
 » dem, nec teneres, liberantibus omnem
 » Græciam, Lacedæmon quoque vindicanda
 » in antiquam libertatem erat atque in leges
 » suas, quarum modo, tamquam æmulus
 » Lycurgi, mentionem fecisti. An, ut ab
 » Jasso & Bargyliis præsidia Philippi deducan-
 » tur, curæ erit nobis ? Argos & Lacedæmo-
 » nem, duas clarissimas urbes, lumina quon-
 » dam Græciæ, sub pedibus tuis relinquemus ;
 » quæ titulum nobis liberatæ Græciæ ser-
 » vientes deforment ? At enim cum Philippo
 » Argivi senserunt. Remittimus hoc tibi, ne
 » nostram vicem irascaris. Satis compertum
 » habemus, duorum, aut summum trium in
 » ea re, non civitatis, culpam esse : tam
 » Hercle, quam in te tuoque præsidio arces-

(c) nos Gron,

U. c. 557.
a. C. 195.

» sedit accipiendoque in arcem nihil sit pu-
» blico consilio actum. Theffalos, & Phocen-
» ses, & Locrenses, consensu omnium sci-
» mus partium Philippi fuisse. Tamen quum
» ceteram liberaverimus Græciam, quid tan-
» dem censes in Argivis, qui infontes publici
» consilii sint, facturos? Servorum ad liber-
» tatem vocatorum, & egentibus hominibus
» agri divisi crimina tibi objici dicebas. Non
» quidem nec ipsa mediocria: sed quid ista
» sunt præ iis, quæ a te tuisque quotidie
» alia super alia facinora eduntur? Exhibe
» liberam concionem vel Argis, vel Lacedæ-
» mone, si audire juvat vera dominationis
» inpotentissimæ crimina. Ut omnia alia ve-
» rustiora omittam, quam cædem Argis Pytha-
» goras iste gener tuus pene in oculis meis
» edidit? quam tu ipse, quum jam prope in
» finibus Lacedæmoniorum essem? Agedum,
» quos in concione comprehensos, omnibus
» audientibus civibus tuis, in custodia te
» habiturum esse pronunciaſti, jube victos
» produci ut miseri parentes, quos falso lu-
» gent, vivere sciant. At enim (d), ut jam
» ira sint hæc, quid ad vos, Romani? Hoc

(d) Enim Gron. Crev.

» tu dicas liberantibus Græciam ? hoc iis, *U. c. 557.*
 » qui, ut liberare possent, mare trajecerunt, *a. c. 195.*
 » terra marique gesserunt bellum ? Vos tamen,
 » inquis, vestramque amicitiam ac societatem
 » proprie non violavi. Quoties vis te id ar-
 » guam fecisse ? Sed nolo pluribus : summam
 » rem complectar. Quibus igitur rebus ami-
 » citia violatur ? Nempe his maxime duabus,
 » (e) si socios meos pro hostibus habeas ; si
 » cum hostibus te conjungas. Utrum non a
 » te factum est ? nam & Messenen, uno atque
 » eodem jure foederis, quo & Lacedæmonem,
 » in amicitiam nostram acceptam, socius
 » ipse sociam nobis urbem vi atque armis
 » cepisti : & cum Philippo, hoste nostro,
 » non societatem solum, sed, si Diis placet,
 » adfinitatem etiam per Philoclem præfectum
 » ejus pepigisti : & bellum adversus (f) nos
 » gerens mare circa Maleam infestum navi-
 » bus piraticis fecisti : & plures prope cives
 » Romanos, quam Philippus, cepisti atque
 » occidisti : tutiorque Macedoniæ ora, quam

(e) Quibus i. rebus a. v. N. h. m. duabus 1 Q. i.
 a. v. N. h. duabus rebus maxime Gron. Q. i. rebus a.
 v. N. h. duabus maxime Crev.

(f) adversum Gron. Crev.

U. a. 557. » promontorium Maleæ commēatus ad exer-
a. C. 195. » citus nostros portantibus navibus fuit. Pro-
 » inde parce , sis, fidem ac jura societatis
 » jactare ; & , omiffa populari oratione , tam-
 » quam tyrannus & hostis loquere. »

XXXIII. SUB hæc Aristænus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, ut, dum liceret, dum occasio esset, sibi ac fortunis suis confuleret. Referre deinde nominatim tyrannos civitatum finitimarum cœpit, qui, deposito imperio, restitutaque libertate suis, non tutam modo, sed etiam honoratam inter cives senectutem egissent. His dictis in vicem auditisque, nox prope diremit colloquium. Postero die Nabis, « Argis se cedere ac deducere » præsidium, quando ita Romanis placeret, » & captivos & perfugas redditurum, » dixit. « Aliud si quid postularent, scriptum ut ederent, » petiit, « ut deliberare cum amicis » posset. » Ita & tyranno ad consultandum tempus datum est : & Quinctius, sociorum etiam principibus adhibitis, habuit consilium. Maximæ partis sententia erat : « Perseverandum in bello esse, & tollendum tyrannum. » Numquam aliter tutam libertatem Græciæ fore. Satius multo fuisse, non moveri bel-

Nabis ostendit cessurum se Argis.

Quinctius habet super tota re consilium.

lum adversus eum, quam omitti motum. *U. e. 557.*
 » Et ipsum velut comprobata dominatione *a. C. 195.*
 « firmiorem futurum, auctore injusti imperii
 » adsumto populo Romano; & exemplo mul-
 » ros in aliis civitatibus ad insidiandum liber-
 » tati civium suorum incitaturum. » Ipsius
 imperatoris animus ad pacem inclinior erat.
 Videbat enim, compulsio intra mœnia hoste,
 nihil præter obsidionem restare. Eam autem
 fore diurnam. « Non enim Gythium, quod
 » ipsum tamen traditum, non expugnatum
 » esset, sed Lacedæmonem, validissimam
 » urbem viris armisque, obpugnatos. Unam
 » spem fuisse, si qua admoventibus exerci-
 » tum dissensio inter ipsos ac seditio excitari
 » posset. Quum signa portis prope inferri
 » cernerent, neminem se movisse. » Adjicie-
 bat, « & cum Antiocho infidam pacem, Vil-
 » lium legatum inde redeuntem nunciare:
 » multo majoribus, quam ante, terrestribus
 » navalibusque copiis in Europam eum tran-
 » sisse. Si occupasset obsidio Lacedæmonis
 » exercitum, quibus aliis copiis adversus re-
 » gem tam validum ac potentem bellum gestu-
 » ros? » Hæc propalam dicebat: illa tacita
 suberat cura, ne novus consul Græciam pro-

*Socios
ad pacem
hortatur.*

U. c. 357. vinciam fortiretur, & inchoati belli victoriæ
a. C. 195. successori tradenda esset.

XXXIV. QUUM adversus tendendo nihil moveret focios, simulando se transire in eorum sententiam, omnes in adfensum consilii sui traduxit. « Bene vertat [inquit] quando » ita placet, obsideamus Lacedæmonem (g). » Illud modo ne fallat (h) ceterum, quum » res tam lenta, quam ipsi scitis, obpugnatio » urbium sit, & obsidentibus prius sæpe, quam » obsessis, tædium adferat, jam nunc hoc » ita proponere vos animis oportet, liber- » nandum circa Lacedæmonis mœnia esse. » Quæ mora si laborem tantum ac periculum » haberet, ut & animis, & corporibus ad » sustinenda ea parati essetis, hortarer vos. » Nunc inpenſa quoque magna eget in opera, » in machinationes, & tormenta, quibus tanta » urbs obpugnanda est; in comœatus vobis » nobisque (i) in hiemem expediendos. Ita- » que, ne aut repente trepidetis, aut rem » inchoatam turpiter destituat, scribendum

(g) *obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet*
 Gron. Crev.

(h) *Illud modo ne fallat del. Gron Crev,*

(i) *nobis vobisque Gron. Crev,*

LIBER XXXIV CAP. XXXV 221

» ante vestris civitatibus censeo, exploran-
 » dumque, quid quæque animi, quid virum
 » habeat. Auxiliorum satis superque habeo :
 » sed, quo plures fumus, pluribus rebus ege-
 » bimus. Nihil jam præter nudum solum ager
 » hostium habet. Ad hoc hiems accedit, ad
 » comportandum ex longinquo difficilis. »
 Hæc oratio primum animos omnium ad respi-
 cienda cuique domestica mala convertit ;
 segnitiam, invidiam & obrectationem domi
 manentium adversus militantes, libertatem
 difficilem ad consensum, inopiam publicam,
 malignitatem conferendi ex privato. Versis
 itaque subito voluntatibus, facere, quod e
 républica populi Romani sociorumque esse
 crederet, imperatori permiserunt.

XXXV. INDE Quinctius, adhibitis legatis
 tantum tribunisque militum, conditiones, in
 quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit.
 « Sex mensium induciæ ut essent Nabidi Ro-
 » manisque, & Eumeni regi, & Rhodis.
 » Legatos extemplo mitterent Romam T.
 » Quinctius & Nabis, ut pax ex auctoritate
 » senatus confirmaretur. Ex qua die scriptæ
 » conditiones pacis editæ Nabidi forent, ea
 » dies ut induciarum principium esset : & ut

U. c. 557.
 a. C. 195.

*Leges
 pacis
 tyranno
 dictæ.*

U. c. 557. » ex ea die intra decimum diem ab Argis
 a. C. 195. » ceterisque oppidis, quæ in Argivorum
 » agris (k) essent, præsidia omnia deduce-
 » rentur: vacuaque & libera traderentur
 » Romanis. Et (l) ne quod inde mancipium
 » regium publicumve aut privatum educere-
 » tur; &, si qua ante educta forent, dominis
 » recte restituerentur. Naves, quas civitati-
 » bus maritimis ademisset, redderet: neve
 » ipse navem ullam, præter duos lembos,
 » qui non plus quam sexdecim remis ageren-
 » tur, haberet. Perfugas & (m) captivos
 » omnibus focis populi Romani civitatibus
 » redderet, & Messeniis omnia, quæ com-
 » parerent, quæque domini cognoscerent.
 » Exfulibus quoque Lacedæmoniiis liberos &
 » conjuges restitueret, quæ earum viros se-
 » qui voluissent; invita ne qua exfulis comes
 » esset. Mercenariorum militum Nabidis, qui
 » aut in civitates suas, aut ad Romanos
 » transfissent (n), iis res suæ omnes recte
 » redderentur. In Creta insula ne quam urbem

(k) agro Crev.

(l) & del. Gron. Crev.

(m) & del. Gron. Crev.

(n) transfissent Gron. Crev.

» haberet : quas habuisset , redderet Roma-
 nis. Ne quam societatem cum ullo (o) U. c. 557a
 » Cretenfium aut quoquam alio institueret , a. C. 195a
 » neu bellum gereret. Civitatibus omnibus ,
 » quas ipse restituisset , quæque se suaque in
 » fidem ac ditionem populi Romani tradidif-
 » sent , omnia præsidia deduceret : seque ipse
 » suosque ab his abstineret. Ne quod oppidum ,
 » ne quod castellum in suo alienove agro
 » conderet. Obsides , ea ita futura , daret
 » quinque , quos imperatori Romano placuif-
 » set ; filium in his suum : & talenta centum
 » argenti in præfenti , & quinquaginta talenta
 » in singulos annos per annos octo. »

XXXVI. Hæc conscripta , castris propius
 urbem motis , Lacedæmonem mittuntur. Nec
 fane quidquam eorum fatis placebat tyranno :
 nisi quod , præter spem , reducendorum ex-
 fulum mentio nulla facta erat. Maxime autem
 omnium ea res obfendebat , quod & naves ,
 & maritimæ civitates ademtæ erant. Fuerat
 autem ei magno fructui mare , omnem oram
 Maleæ (p) prædatoriis navibus infestam
 habenti. Juventutem præterea civitatum ea;

*Non
 placent
 illæ
 Nabidi.*

(o) ulla Gron.

(p) a Malea Gron, Crev;

U. c. 557. rum ad supplementum longe optimi generis
a. C. 195. militum habebat. Has condiciones, quam-
Neque quam ipse in secreto volutaverat cum ami-
Lacedæ- cis, vulgo tamen omnes fama ferebant, van-
moniis. nis, ut ad ceteram fidem, sic ad secreta
 regenda, satellitum regionum ingeniis. Non
 tam omnia universi, quam ea, quæ ad quem-
 que pertinerent, singuli carpebant. Qui exsu-
 lum conjuges in matrimonio habebant, aut
 ex bonis eorum aliquid possederant, tam-
 quam amissuri, non reddituri, indignaban-
 tur. Servis liberatis a tyranno non irrita-
 modo futura libertas, sed multo foedior,
 quam fuisset ante, servitus redeuntibus in-
 iratorum dominorum potestatem ante oculos
 obversabatur. Mercenarii milites & pretia
 militiæ casura in pace ægre ferebant, & re-
 ditum sibi nullum esse in civitates videbant,
 infensas non tyrannis magis, quam satelliti-
 bus eorum.

XXXVII. HÆC inter se primo in circulis
 ferentes fremere : deinde ad arma subito
 dixerunt. Quo tumultu quum per se satis
 iritatum multitudinem cerneret tyrannus,
 concionem advocari jussit. Ubi quum ea,
 quæ imperarentur a Romanis, exposuisset,
 &

& graviora atque indigniora quædam falso adfixisset, & ad singula, nunc ab universis, nunc a partibus concionis, adclamaretur, interrogavit, « Quid se respondere ad ea, » aut quid facere vellent? » Prope una voce omnes, « Nihil respondere, bellum geri, » jufferunt. Et pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere, & bene sperare jubentes, « fortes fortunam adjuvare, » aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Ætolosque adjuturos pronunciat; & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum adfatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in stationes non ultra quieturi discurrunt. Paucorum laceffentium excursio & emissa jacula extemplo & (q) Romanis dubitationem, quin bellandum esset, exemerunt. Levia inde prælia per quadriduum primum sine ullo satis certo eventu commissa. Quinto die prope justa pugna adeo paventes in oppidum Lacedæmonii compulsi sunt, ut quidam milites Romani, terga fugientium cædentes, per intermissa, ut tunc erant, mœnia urbem intrarint.

U. c. 517a
a. C. 195a

Parans se
ad bellum?

(q) & del. Gron. Grey.

V. c. 337.
a. C. 195.

Sparta
munitiones.

Corona
obpugnata.

XXXVIII. Et tunc quidem Quinctius, facti eo terrore coercitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius obpugnationem urbis superesse ratus, missis, qui omnes navales socios a Gythio arcesserent, ipse interim cum tribunis militum ad visendum urbis situm moenia circumvehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta. Tyranni nuper locis patentibus planisque objecerant murum: altiora loca, & difficiliora aditu, stationibus armatorum pro munimento objectis tutabantur. Ubi satis omnia inspexit, corona obpugnandum ratus, omnibus copiis (erant autem Romanorum sociorumque, simul peditum equitumque, simul terrestrium ac (r) navalium copiarum, ad quinquaginta millia hominum) urbem cinxit. Alii scapas, alii ignem, alii alia, quibus non obpugnarent modo, sed etiam terrerent, portabant. Jussi clamore sublato subire undique omnes, ut, qua primum obcurrerent, quæve opem ferrent, ad omnia simul paventes Lacedæmonii ignorarent. Quod roboris in exercitu erat, trifariam divisum. Parte una a Phoebeo, altera a Dyctynneo, tertia ab eo loco, quem Heptagonias ad-

(r) *terrestriumque ac Græc. Græc.*

pellant (omnia autem hæc aperta sine muro
 loca sunt) adgredi jubet. Quum tantus undique
 terror urbem circumvasisset; primo tyrannus & ad clamores
 repentinos, & ad nuncios trepidos motus, ut quisque maxime
 laboraret locus, aut ipse obcurreret, aut aliquos mittebat.
 Deinde, circumfuso undique pavore, ita obtorpuisset, ut nec dicere,
 quod in rem esset, nec audire posset; nec inops modo consilii,
 sed vix mentis compos esset.

*U. c. 557.
 a. C. 195.*

XXXIX. ROMANOS primo sustinebant in angustiis Lacedæmonii: ternæque acies tempore uno locis diversis pugnabant. Deinde, crescente certamine, nequaquam erat prælium par. Missilibus enim Lacedæmonii pugnabant, a quibus se & magnitudine scuti perfacile Romanus tuebatur miles, & quod alii vani, alii leves admodum ictus erant. Nam propter angustias loci confertamque turbam non modo ad emittenda cum procurfu, quo plurimum concitantur tela, spatium habebant: sed ne ut de gradu quidem libero ac stabili conarentur. Itaque ex adverso missa tela, nulla in corporibus, rara in scutis hærebant. A circumstantibus ex superioribus locis qui-

V. e. 557.
a. C. 195.

dam vulnerati sunt : mox progressos jam etiam ex tectis non tela modo, sed tegulæ quoque, inopinantes perculerunt. Sublatis deinde supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modo ad cæcos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quidquam esset, testudine facta subibant. Et primæ angustiae paullisper, sua hostiumque refertæ turba, tenuerunt : postquam in patentiorem viam urbis paullatim urgentes hostem processere, non ultra vis eorum atque inpetus sustineri poterant. Quum terga vertissent Laedæmonii, & effusa fuga superiora peterent loca; Nabis quidem, ut capta urbe trepidans, quam ipse evaderet, circumspectabat. Pythagoras quum ad cetera animo officioque ducis fungebatur, tum vero unus, ne caperetur urbs, causa fuit. Succendi enim ædificia proxima muro iussit. Quæ quum momento temporis arsisent, ut adjuvantibus ignem, qui alias ad extinguendum open ferre solent, ruere in Romanos tecta : nec regularum modo fragmenta, sed etiam ambusta tigna, ad armatos pervenire, & flamma late fundi, fumus terrorem etiam majorem, quam periculum, facere. Itaque & qui extra urbem

*Succen-
duntur
ab obsessis
domus
muro vici-
na.*

erant Romanorum, tum maxime inpetus facientes, recessere a muro: &, qui jam intraverant, ne incendio ab (s) tergo oriente intercluderentur ab suis, receperunt sese. Et Quinctius, postquam, quid rei esset, vidit, receptui canere iussit. Ita jam a capta prope urbe revocati redierunt in castra.

U. c. 5573

a. C. 1959

Recipiunt
se Romani,

XL. QUINCTIUS plus ex timore hostium, quam ex re ipsa, spei nactus, per triduum insequens territavit eos; nunc preliis lacessendo, nunc operibus interfepiendo quædam; ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus Pythagoram rursus oratorem misit, quem Quinctius primo adspernatum (t) excedere castris iussit. Deinde suppliciter orantem, advolutumque genibus, tandem audivit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum: dein (u), quum ea velut vana & sine effectu nihil proficerent, eo deducta res est, ut his conditionibus, quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent: pecuniaque & obfides accepti. Dum obpugnatur tyran-

Pax enim
Nabide,

(s) a Gron. Crev.

(t) adspernatus Gron. Crev.

(u) deinde Gron. Crev.

U. e. 557. nus, Argivi, nunciis aliis prope super alios
a. C. 195. adferentibus, tantum non jam captam Lacedæmonem esse, erecti & ipsi, simul eo quod
Argivi sese
ipsi
liberant. Pythagoras cum parte validissima præsidii
 excefferat, contempta paucitate eorum, qui
 in arce erant, duce Archippo quodam, præ-
 sidium expulerunt. Timocratem Pellenensem,
 quia clementer præfuerat, vivum fide data
 emiserunt. Huic lætitiæ Quinctius super-
 venit, pace data tyranno, dimissisque ab La-
 cedæmone Eumene, & Rhodiis, & L. Quinc-
 tio fratre ad classem.

Nemea
celebrata.

XLI. LÆTA civitas celeberrimum festorum
 dierum ac nobile ludicrum Nemeorum, die
 stata propter belli mala prætermisum, in
 adventum Romani exercitus ducisque indixe-
 runt, præferuntque ludis ipsum imperato-
 rem. Multa erant, quæ gaudium cumularent.
 Reducti cives ab Lacedæmone erant, quos
 nuper Pythagoras, quosque ante Nabis abdu-
 xerant: redierant, qui post compertam a
 Pythagora conjurationem, & cæde jam cœpta,
 effugerant: libertatem ex longo intervallo,
 libertatisque auctores Romanos, quibus causa
 bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant.
 Testata quoque ipso Nemeorum die voce

præconis libertas est Argivorum. Achæis quantum restituti Argi in commune Achaïæ concilium lætitiæ adferebant; tantum serva Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non sincerum gaudium præbebat (v). Ætoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. « Cum Philippo non ante desitum bellari, » quam omnibus excederet Græciæ urbibus. » Tyranno relictam Lacedæmonem: regem » autem legitimum, qui in Romanis fuerat » castris, ceterosque nobilissimos cives in » exilio victuros. Nabidis dominantis satelli- » tem factum populum Romanum. » Quinc- tius ab Argis Elatiam, unde ad bellum Spartanum profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex oppido proficiscentem bellum gessisse tyrannum tradant, sed castris adversus Romana castra positis: diuque cunctatum, quum Ætolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie conflare, inpetu in pabulatores suos ab Romanis facto: eo proelio victum, castrisque exutum pacem petisse; quum cecidissent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia essent.

*U. e. 557.
a. C. 198.*

*Querela
in
Quinc-
cium.*

(v) & lateri -- præbebant Gron. Crev.

V. c. 557.
a. C. 195.

XLII. EODEM fere tempore & a T. Quinctio de rebus ad Lacedæmonem gestis, & ab M. Porcio consule ex Hispania literæ adlatæ. Utriusque nomine in dies ternos (x) supplicatio a senatu decreta est. L. Valerius consul, quum post fusos circa Litanam silvam Boios quietam provinciam habuisset; comitorum causa Romam rediit; & creavit consules P. Cornelium Scipionem Africanum iterum & Ti. Sempronium Longum. Horum Patres primo anno secundi Punici belli consules fuerant. Prætoria inde comitia habita. Creati P. Cornelius Scipio, & duo Cn. Cornelii, Merenda & Blasio, & Cn. Domitius Ahenobarbus (y), & Sex. Digitius, & T. Juventius Thalna. Comitibus perfectis, consul in provinciam rediit. Novum jus eo anno a Ferentinatibus tentatum, ut Latini, qui in coloniam Romanam nomina dedissent, cives Romani essent. Puteolos, Salernumque, & Buxentum adscripti coloni, qui nomina dederant, quum ob id se pro civibus Romanis ferrent, senatus iudicavit, non esse eos cives Romanos.

(x) ternos in dies Gron. Cred.

(y) Ahenobarbus Gron.

XLIII. PRINCIPIŌ anni, quo P. Scipio Africanus iterum & Ti. Sempronius Longus consules fuerunt, legati Nabidis tyranni Romanam venerunt (2). Iis (a) extra urbem in æde Apollinis senatus datus est. Pax, quæ cum T. Quinctio convenisset, ut rata esset, petierunt, impetraveruntque. De provinciis quum relatum esset, senatus frequens in eam sententiam ibat; ut, quoniam in Hispania & Macedonia debellatum foret, consulibus ambobus Italia provincia esset. Scipio; « factis esse Italiæ unum consulem, » censebat: « alteri decernendam Macedoniam esse. Bellum grave ab Antiocho imminere. Jam ipsum sua sponte in Europam transgressum, » Quid deinde facturum censerent, quum hinc Ætoli haud dubie hostes vocarent ad bellum, illinc Hannibal, Romanis claudibus insignis imperator, stimulare? Dum de provinciis consulum disceptatur, prætores sortiti sunt. Cn. Domitio urbana jurisdictio, T. Juventio peregrina evenit. P. Cornelio Hispania ulterior, Sex. Digitio citerior: duobus Cn. Corneliis, Blafioni Sicilia, Me;

*U. c. 558.
a. C. 174.*

P. Cornelio II. Tit. Sempronio Coss. Provincia.

(2) *add. duo Gron. Crev.*

(3) *Hic Gron. Crev.*

U. c. 558. a. C. 194. rendæ Sardinia. In Macedoniam novum exercitum transportari non placuit. Eum, qui esset ibi, reduci in Italiam a Quintio, ac dimitti. Item eum exercitum dimitti, qui cum M. Porcio Catone in Hispania esset. Consulibus ambobus Italiam provinciam esse, & duas urbanas eos legiones scribere : ut, dimissis, quos senatus censuisset, exercitibus octo omnino Romanæ legiones essent.

*Ver
sacrum.*

XLIV. VER sacrum factum erat priore anno, M. Porcio & L. Valerio consulibus. Id quum P. Licinius pontifex non esse recte factum collegio primum, deinde ex auctoritate collegii Patribus, renunciasset, de integro faciendum arbitrato pontificum censuerunt; ludosque magnos, qui una voti essent, tanta pecunia, quanta adfoleret, faciendos. Ver sacrum videri pecus, quod natum esset inter Kalendas Martias, & pridie Kalendas Maias, P. Cornelio Scipione & Ti. Sempronio Longo consulibus. Censorum inde comitia habita sunt. Creati censores Sex. Ælius Pæ-tus & C. Cornelius Cethegus principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores censores legerant, legerunt. Tres omnino senatores, neminem curuli honore usum,

Censores.

præterierunt. Gratiam quoque ingentem apud
 eum ordinem pepererunt, quod, ludis Ro-
 manis, ædilibus curulibus imperarunt, ut
 loca senatoria fecernerent a populo. Nam
 antea in promiscuo spectabant. Equitibus
 quoque perpaucis adempti equi, nec in ullum
 ordinem sævitum. Atrium Libertatis & Villa
 publica ab eisdem refecta amplificataque. Ver
 sacrum ludique votivi, quos voverat Ser.
 Sulpicius Galba consul, facti. Quum specta-
 culo eorum occupati animi omnium essent,
 Q. Pleminius, qui propter multa in Deos
 hominesque scelera, Locris admissa, in car-
 cerem conjectus fuerat, comparaverat homi-
 nes, qui pluribus simul locis urbis nocte in-
 cendia facerent; ut in consternata nocturno
 tumultu civitate refringi carcer posset. Ea
 res indicio confociorum palam facta, delata-
 que ad senatum est. Pleminius in inferiorem
 demissus carcerem est, necatusque.

U. c. 558:

a. C. 194.

Loca
senatoria
in ludis.Pleminius
necatus.

XLV. COLONIÆ civium Romanorum eo
 anno deductæ sunt Puteolos, Vulturnum,
 Liternum; trecenti homines in singulas. Item
 Salernum Buxentumque coloniæ civium Ro-
 manorum deductæ sunt. Deduxere triumviri,
 Ti. Sempronius Longus, qui tum consul erat;

Coloniæ
plures
deductæ.

D. c. 358. M. Servilius, Q. Minucius Thermus. Ager
a. C. 194. divisus est, qui Campanorum fuerat. Sipontum
 item in agrum, qui Arpinorum fuerat, coloniam civium Romanorum alii triumviri,
 D. Junius Brutus, M. Bæbius Tamphilus, M. Helvius deduxerunt. Tempfam item &
 Crotonem civium Romanorum coloniæ deductæ. Tempfanus ager de Bruttis captus
 erat: Bruttii Græcos expulerant. Crotonem Græci habebant. Triumviri Cn. Octavius, L.
 Æmilius Paullus, C. Plætorius Crotonem; Tempfam L. Cornelius Merula & C. Salo-
Prodigia. nius deduxerunt. Prodigia quoque alia visa
 eo anno Romæ sunt, alia nunciata. In foro, &
 comitio, & Capitolio sanguinis guttæ visæ
 sunt: & terra aliquoties pluit: & caput
 Vulcani arsit. Nunciatum est, Nare amni (b)
 lac fluxisse: pueros ingenuos Arimini sine
 oculis ac naso; & in Piceno agro non manus,
 non pedes habentem natum. Ea prodigia ex
 pontificum decreto procurata. Et sacrificium
 novemdiale factum, quod Hadriani nuncia-
 verant, in agro suo lapidibus pluisset.

(b) Nare amni l. Interamnae Gron. Crevi]

XLVI. In Gallia L. Valerius Flaccus pro-
 consul circa Mediolanum cum Gallis Insu-
 bus, & Boiis, qui Dorulaco duce ad con-
 citandos Insu-
 bres Padum transgressi erant,
 signis conlatis depugnavit. Decem millia
 hostium sunt cæsa. Per eos dies collega ejus
 M. Porcius Cato ex Hispania triumphavit.
 Tulit in eo triumpho argenti infecti viginti
 quinque millia pondo, bigati centum viginti tria
 millia, Oscensis quingenta quadraginta : auri
 pondo mille quadringenta. Militibus ex præda
 divisit in singulos, duccenos septuagenos æris,
 triplex equiti. Ti. Sempronius consul, in pro-
 vinciam profectus, in Boiorum primum agrum
 legiones duxit. Boiorix tum regulus eorum,
 cum duobus fratribus tota gente concitata
 ad rebellandum, castra locis apertis (c) po-
 suit : ut adpareret dimicatu-
 ros, si hostis fines
 intrasset. Consul ubi, quantæ copię, quanta
 fiducia esset hosti, sensit, nuncium ad colle-
 gam mittit, « ut, si videretur ei, maturaret
 » venire : se tergiversando in adventum ejus
 » rem extracturum. » Quæ causa consuli
 cunctandi, eadem Gallis (præterquam quod
 cunctatio hostium animos faciebat) rei matu-

U. c. 558.
 a. C. 194.

Catonis
 triumphus

Sempro-
 nius it in
 Boios,

(c) idoneis Gron,

D. c. 558.
a. C. 194. randæ erat, ut, priusquam conjungerentur
consulum copiæ, rem transigerent. Per bi-
duum tamen nihil aliud, quam steterunt parati
ad pugnandum, si quis contra egrederetur:
tertio (d) subiere ad vallum, castraque ab
omni simul parte adgressi sunt. Consul ex-
templo arma capere milites iussit. Armatos
inde paullisper continuit: ut & stolidam fi-
duciam hosti augetet, & disposeret copias,
quibus quæque portis erumperent. Duæ le-
giones duabus principalibus portis signa efferre
iussæ. Sed in ipso exitu ita conferti obstitere
Galli, ut clauderent viam. Diu in angustiis
pugnatum est. Nec dextris magis gladiisque
gerebatur res, quam scutis corporibusque
ipsis obnisi urgebant; Romani, ut signa fo-
ras efferrent; Galli, ut aut ipsi in castra pe-
netrarent, aut exire Romanos prohiberent.
Nec ante in hanc aut illam partem moveri
acies potuerunt, quam Q. Victorius primi
pili centurio, & C. Atinius tribunus militum,
quartæ hic, ille secundæ legionis, (rem in
asperis præliis sæpe tentatam) signa adempta
signiferis in hostes injecerunt (e). Dum

Qui
obpugnant
castra
Romana.

(d) inf. vi Gron. Crev.

(e) jecerunt Gron. Crev.

LIBER XXXIV CAP. XLVII 239

repetunt enise signum, priores secundani se porta eiecere.

U. c. 558.
a. C. 194.

XLVII. JAM hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta hærente, quum alius tumultus ex averfa parte castrorum est exortus. In portam quæstoriam intruperant Galli: resistentesque pertinacius occiderant L. Postumium quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium, præfectos focium, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erant, donec cohors extraordinaria, missa a consule ad tuendam quæstoriam portam, & eos, qui intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & inrumpentibus obstitit. Eodem fere tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant: clamoresque dissoni ad incertos suorum eventus a præsentis certamine animos pugnantium avertebant. Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe, pugnatum est. Labor & æstus mollia & fluida corpora Gallorum, & minime patientia fitis, quum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes inpetum Romani fecerunt, fufosque compulerunt in castra.

Repelluntur.

D. e. 558. Signum inde receptui a consule datum est; l. C. 194. ad quod pars major receperunt sese; pars, certaminis studio & spe potiundi castris hostium, perstitit ad vallum. Eorum paucitate contemta, Galli universi ex castris eruperunt (f): fusi inde Romani, quæ imperio consulis noluerant, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc nunc fuga, nunc victoria (g) fuit. Gallorum tamen ad undecim millia, Romanorum quinque millia, sunt occisa. Galli recepere in intima finium sese.

XLVIII. CONSUL Placentiam legiones duxit. Scipionem alii, conjuncto exercitu cum collega, per Boiorum Ligurumque agros populantem isse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt: alii, nulla memorabili re gesta, comitorum causa rediisse Romam. Eodem hoc anno T. Quinctius Elatiæ, quo in hiberna reducerat copias, totum hiemis tempus jure dicundo consumsit, mutantisque iis, quæ aut ipsius Philippi, aut præfectorum ejus licentia in civitatibus facta erant, quum, suæ factionis hominum vires augendo, jus ac libertatem aliorum deprimeret;

(f) erumpunt Gron. Crey.

(g) nunc victoria nunc fuga Gron. Crey;

meret. Veris initio Corinthum, conventu edicto, venit. Ibi omnium civitatum legationes in concionis modum circumfusas est adlocutus; orsus ab inita primum Romanis amicitia cum Græcorum gente, & imperatorum, qui ante se in Macedonia fuissent, suisque rebus gestis. Omnia cum adprobatione ingenti sunt audita; præterquam quum ad mentionem Nabidis ventum esset, id minime conveniens liberanti Græciam videbatur, tyrannum reliquisse, non suæ solum patriæ gravem, sed omnibus circa civitatibus metuumdum, hærentem visceribus nobilissimæ civitatis.

XLIX. NEC ignarus hujus habitus animorum Quinctius, « Si sine excidio Lacedæmonis fieri potuisset, » fatebatur, « pacis cum tyranno mentionem admittendam auri- bus non fuisse. Nunc, quum aliter, quam ruina gravissima (h) civitatis, obprimi non posset, fatius visum esse, tyrannum delitatum, ac totis prope viribus ad nocendum cuiquam ademptis, relinqui; quam in termori vehementioribus, quam quæ pati posset, remediis civitatem finire, in ipsa (h) gravissima Crev.

U. c. 558^a
a. C. 194°

Quinctius
Græciam
relinquens
adlocutus
sociorum
legatos.

U. c. 558.
a. C. 194.

» vindicta libertatis perituram. » Præterito-
rum commemorationi subjecit, « Proficisci
» sibi in Italiam, atque omnem exercitum
» deportare, in animo esse. Demetriadis Chal-
» cidisque præsidia intra decimum diem audi-
» turos deducta : Acrocorinthum ipsis exteri-
» plo videntibus vacuam Achæis traditurum :
» ut omnes scirent, utrum Romanis, an
» Ætolis, mentiri mos esset; qui male com-
» missam libertatem populo Romano sermo-
» nibus distulerint, & mutatos pro Macedo-
» nibus Romanos dominos. Sed illis, nec
» quid dicerent, nec quid facerent, quidquam
» umquam pensi fuisse. Reliquas civitates
» monere, ut ex factis, non ex dictis, ami-
» cos pensent : intelligantque, quibus cre-
» dendum, & a quibus cavendum sit. Liber-
» tate modice utantur. Temperatam eam,
» salubrem & singulis, & civitatibus esse:
» nimiam, & aliis gravem, & ipsis, qui ha-
» beant, effrenatam & præcipitem esse. Con-
» cordiæ in civitatibus, principes & ordines
» inter se, & in commune omnes civitates,
» consulere. Adversus consentientes nec re-
» gem quemquam satis validum, nec tyran-
» num fore. Discordiam & seditionem omnia

» obportuna insidiantibus facere, quum pars, *U. c. 558.*
 » quæ domestico certamine inferior sit, ex *a. C. 124.*
 » terno potius se adplicet, quam civi cedat.
 » Alienis armis partam, externa fide reddi-
 » tam libertatem sua cura custodirent serva-
 » rentque : ut populus Romanus dignis da-
 » tam libertatem, ac munus suum bene posi-
 » tum sciret.»

L. HAS velut parentis voces quum audi-
 rent, manare omnibus gaudio lacrimæ, adeo
 ut ipsum quoque confunderent dicentem.
 Paullisper fremitus adprobantium dicta fuit,
 monentiumque aliorum alios, ut eas voces,
 velut oraculo missas, in pectora animosque
 demitterent. Silentio deinde facto, petiit ab
 iis, ut cives Romanos, si qui apud eos in
 servitute essent, conquistos intra duos men-
 ses mitterent ad se in Thessaliam. «Ne ipsis
 » quidem honestum esse, in liberata terra
 » liberatores ejus servire.» Omnes adclama-
 runt, «gratias se inter cetera etiam ob hoc
 » agere, quod admoniti essent, ut tam pio,
 » tam necessario officio fungerentur.» Ingens
 numerus erat bello Punico captorum, quos
 Hannibal, quum a suis non redimerentur,
 venundederat. Multitudinis eorum argumen-

*Cives
 Romanæ
 qui
 serviebant
 apud
 Græcos
 liberati.*

U. c. 558.
a. C. 194.

tum fit (i), quod Polybius scribit, centum talentis eam rem Achæis sterisse: quum quingenos denarios pretium in capita, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducentos ea ratione Achæia habuit. Adjice nunc pro portione, quot verisimile fit totam Græciam habuisse. Nondum conventus dimissus erat, quum respiciunt præsidium, ab Acrocorintho descendens, protinus ad portam duci atque abire. Quorum agmen imperator secutus, prosequentibus cunctis, servatorem liberatoremque adclamantibus, salutatis dimissisque eis, eadem, qua venerat, via Elatiam rediit. Inde cum omnibus copiis Ap. Claudium legatum dimittit. Per Thessaliam atque Epirum ducere Oricum jubet, atque ibi se operiri: inde namque in animo esse, exercitum in Italiam trajicere. Et L. Quinctio fratri, legato & præfecto classis, scribit, ut onerarias ex omni Græciæ ora eodem contraheret.

LI. IPSE, Chalcidem profectus, deductis non a Chalcide solum, sed etiam ab Oreo atque Eretria, præsiidiis, conventum ibi Euboicarum civitatum habuit: commonitosque, in quo statu rerum accepisset eos, & in quo

(i) est Gron. Crev.

relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur: deductoque praesidio prosequentibus cunctis, sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliam: ubi non liberandæ modo civitates erant, sed ex omni conlutione & confusione in aliquam tolerabilem formam redigendæ. Nec enim temporum modo vitiiis, ac violentia, & licentia regia turbati erant: sed inquieto etiam ingenio gentis, nec comitia, nec conventum, nec concilium ullum, non per seditionem ac tumultum, jam inde a principio ad nostram usque ætatem, traducentes. A censu maxime & senatum & iudices legit: potentio remque eam partem civitatum fecit, cui salva tranquillaque omnia magis esse expediebat.

LII. ITA quum percensuisset Thessaliam, per Epirum in Oricum, unde erat trajecturus, venit. Ab Orico copiam omnes Brundisium transportatæ. Inde per totam Italiam ad urbem prope triumphantes, non minore agmine rerum captarum, quam suo, præ se actio, venerunt. Postquam Romam ventum est, senatus extra urbem Quinctio ad res gestas edifferendas datus est, triumphusque meritis ab iuventibus decretus. Triduum triumphavit.

U. C. 558.
a. C. 174.

Quinctii
triumphus.

V. c. 558. Die primo arma, tela, signaque ærea & marmorea transtulit, plura Philippo ademta, quam quæ ex civitatibus ceperat: secundo die aurum argentumque, factum infectumque & signatum. Infecti argenti fuit decem & octo millia pondo, & ducenta septuaginta facti: vasa multa omnis generis, cælata pleraque, quædam eximiæ artis: & ex ære multa fabrefacta. Ad hoc clipea argentea decem. Signati argenti octoginta quatuor millia fuere Atticorum: tetradrachma (k) vocant: trium fere denariorum in singulis argenti est pondus. Auri pondo fuit tria millia septingenta quatuordecim, & clipeum unum ex auro rotum: & Philippei nummi aurei quatuordecim millia, quingenti quatuordecim. Tertio die coronæ aureæ, dona civitatum, translatae centum quatuordecim: & hostiæ ductæ: & ante currum multi nobiles captivi obfidesque, inter quos Demetrius regis Philippi filius fuit, & Armenes, Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius. Ipse deinde Quinctius in urbem est investus. Milites secuti currum frequentes, ut omni ex provincia exercitu deportato. His ducenti quinquageni æris in

(k) tetradrachmum Gron. Crev.

pedites divisi : duplex centurioni, triplex equiti. Præbuerunt speciem triumpho capitibus raris secuti, qui servitute exempti fuerant.

U. c. 558
a. C. 194.

LIII. EXITU hujus anni Q. Ælius Tubero tribunus plebis ex senatusconsulto tulit ad plebem, plebesque scivit, « Ut Latinæ » duæ coloniæ, una in Bruttios, altera » in Thurinum agrum, deducerentur. » His deducendis triumviri creati, quibus in triennium imperium esset, in Bruttios Q. Nævius, M. Minucius Rufus, M. Furius Crassipes : in Thurinum agrum Cn. Manlius, Q. (1) Ælius, L. Apustius. Ea hinc comitia Cn. Domitius prætor urbanus in Capitolio habuit. Ædes eo anno aliquot dedicatæ sunt : una Junonis Sospitæ in foro olitorio, vota locataque quadriennio ante a C. Cornelio consule Gallico bello; censor idem dedicavit : altera Fauni. Ædiles eam biennio ante ex multaticio argento faciendam locarant, C. Scribonius, & Cn. Domitius; qui prætor urbanus eam dedicavit. Et ædem Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicavit Q. Marcius Ralla, duumvir ad id ipsum creatus. Voverat eam decem annis ante Punico bello P. Sempro-

Coloniæ
Latinæ
deductæ.

Ædes
dedicatæ.

(1) Q. l. P. Gron. Crev.

U. c. 558. nius Sophus, locaverat idem censor. Et in
a. C. 104. insula Jovis ædem C. Servilius duumvir de-
 dicavit. Vota erat sex annis ante Gallico
 bello ab L. Furio Purpureone prætorè ; ab
 eodem postea consule locata. Hæc eo anno
 acta.

Comitia.

LIV. P. SCRIPTO ex provincia Gallia ad con-
 sules subrogandos venit (m). Comitiam con-
 sulum fuere, quibus creati sunt L. Cornelius
 Merula & Q. Minucius Thermus. Postero
 die creati sunt prætores L. Cornelius Scipio,
 M. Fulvius Nobilior, C. Scribonius, M. Va-
 lerius Messalla ; L. Porcius Licinus, & C.
 Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, C.
 Atilius Serranus, L. Scribonius Libo ædiles
 curules primi fecerunt. Horum ædilium lu-
 dos Romanos primum senatus a populo se-
 cretus spectavit, præbuitque sermones, (sicut
 omnis novitas solet) aliis, « tandem, quod
 » multo ante debuerit, tributum, » censu-
 » tibus, » amplissimo ordini ; » aliis, « dem-
 » tum ex dignitate populi, quidquid majestati
 » Patrum adjectum esset, » interpretantibus.
 « Et omnia discrimina talia, quibus ordines
 » discernentur, & concordia, & libertatis

*Ludos
 Romanos
 cum
 primum
 senatus
 spectat
 a populo
 secretus.*

(m) redit Gron. Crav.

» æque minuendæ esse. Ad quingentesimum U. c. 558^a
 » quinquagesimum octavum annum in pro- a. c. 194^a
 » miscuo spectatum esse. Quid repente factum,
 » cur inmisceri sibi in cavea Patres plebem
 » nollent? Cur dives pauperem confessorum
 » fastidiret? novam & superbam libidinem,
 » ab nullius ante gentis senatu neque desu-
 » deratam, neque institutam.» Postremo ipsam
 quoque Africanum, quod consul auctor ejus
 rei fuisset, pœnituisse ferunt. Adeo nihil
 motum ex antiquo, probabile est: veteribus,
 nisi quæ usus evidenter arguit, stari malunt.

LV. PRINCIPIO anni, quo L. Cornelius,
 Q. Minucius consules fuerunt, terræ motus
 ita crebri nunciabantur, ut non rei tantum
 ipsius, sed feriarum quoque ob id indictarum,
 homines tæderet. Nam neque senatus haberi,
 neque respublica administrari poterat, sacri-
 ficando expiandoque occupatis consulibus.
 Postremo, decemviris adire libros iussis, ex
 responso eorum supplicatio per triduum fuit.
 Coronati ad omnia pulvinaria supplicaverunt;
 edictumque est, ut omnes, qui ex una fami-
 lia essent, pariter supplicarent. Item ex aucto-
 ritate senatus consules edixerunt, ne quis,
 quo die, terræ motu nunciato, feriæ indictæ

U. c. 559^a
a. c. 193^a

L. Corneli-
us, Q.
Minucio
Coss.

Terræ
motus.

U. c. 559.

a. C. 193.

Provincia-
rum
diviso.

essent, eo die alium terræ motum nuncia-
ret. Provincias deinde consules prius, tum
prætores sortiti. Cornelius Galliam, Minu-
cius Ligures sortiti sunt: C. Scribonius urba-
nam, M. Valerius peregrinam, L. Cornelius
Siciliam, L. Porcius Sardiniam, C. Flaminius
Hispaniam citeriorem, M. Fulvius Hispaniam
ulteriorem.

Ligurum
conjura-
tio.Aparatus
Romano-
rum.

LVI. NIHIL belli eo anno expectantibus
consulibus literæ M. Cincii (præfectus is (n)
Pisis erat) adlatæ: «Ligurum viginti millia
» armatorum, conjuratione per omnia con-
» ciliabula universæ gentis facta, Lunensem
» primum agrum depopulatos, Pisanum dein-
» de finem transgressos, omnem oram maris
» peragrassæ. » Itaque Minucius consul, cui
Ligures provincia evenerat, ex auctoritate
Patrum in rostra ascendit, & edixit, «Ut
» legiones duæ urbanæ, quæ superiore anno
» conscriptæ essent, post diem decimum Ar-
» retii adessent. In earum locum se duas
» legiones urbanas scripturum.» Item sociis
& Latino nomini (o), magistratibus legatis-
que eorum, qui milites dare debebant, edixit,

(n) is del. Gron. Crev.

(o) Latini nominis Grona

ut in Capitolio se adirent. Iis (p) quindecim millia peditum & quingentos equites, pro numero cujusque juniorum, descripsit: & inde a Capitolio protinus ire ad portam, & , ut maturaretur res, proficisci ad delectum jussit. Fulvio Flaminioque terna millia Romanorum peditum & centeni equites in supplementum, & quina millia socium Latini nominis & duceni equites decreti; mandatumque prætoribus, ut veteres dimitterent milites, quum in provinciam venissent. Quum milites, qui in legionibus urbanis erant, frequentes tribunos plebis (q) adissent, uti causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia, aut morbus causæ essent, quo minus militarent; eam rem literæ Ti. Sempronii discusserunt, in quibus scriptum erat, « Ligurum decem (r) millia in agrum » Placentinum venisse: & eum usque ad ipsa » coloniarum mœnia & Padi ripas cum cædibus » & incendiis perpopulatos esse. Boiorum » quoque gentem ad rebellionem spectare. » Ob eas res « tumultum esse » decrevit fena-

(p) Ex iis Gron.

(q) plebeios Gron. plebei Cræv.

(r) quindessim Gron, Cræv.

U. c. 557.

a. C. 197.

*U. c. 359.
a. C. 193.*

*Tumultum
esse decer-
nit sana-
tus.*

tus : « tribunos plebei non placere causas
» militares cognoscere, quo minus ad edic-
» tum convenirent. Adjecerunt etiam, ut so-
» cii nominis Latini, qui in exercitu P. Cor-
» nelii, Ti. Sempronii fuissent, & dimissi ab
» iis consulibus essent, ut, ad quam diem L.
» Cornelius consul edixisset, & in quem locum
» edixisset Etruriæ, convenirent : & uti (s) L.
» Cornelius consul, in provinciam proficiscens,
» in oppidis agrisque, qua iturus esset, si quos
» ei videretur, milites scriberet, armaretque,
» & duceret secum : dimittendique ei, quos
» eorum, quandoque vellet, jus esset.

*Legationes
Græcia &
Asiæ.*

LVII. POSTQUAM consules, delectu habito,
» profecti sunt in provincias, tum T. Quinctius
» postulavit, « ut de his, quæ cum decem
» legatis ipse statuisset, senatus audiret ;
» eaque, si videretur, auctoritate sua con-
» firmaret. Id eos facilius facturos, si lega-
» torum verba, qui ex universa Græcia &
» magna parte Asiæ, quique ab regibus ve-
» nissent, audissent. » Hæ legationes a C.
» Scribonio prætore urbano in senatum intro-
» ductæ sunt ; benigneque omnibus responsum.
» Cum Antiocho quia longior disceptatio erat,

(s) ut Gron. Crev.

decem legatis, quorum pars in Asia, aut Lyfimachiae apud regem fuerant, delegata est. T. Quinctio mandatum, ut, adhibitis iis, legatorum regis verba audiret, responderetque iis, quae ex dignitate atque utilitate populi Romani responderi possent. Menippus & Hegefanax principes regiae legationis erant. Ex iis Menippus, « Ignorare se [dixit] quid-
 » nam perplexi sua legatio haberet, quum
 » simpliciter ad amicitiam petendam jungen-
 » damque societatem venissent. Esse autem
 » tria genera foederum, quibus inter se pacif-
 » cerentur amicitias civitates regesque. Unum,
 » quum bello victis dicerentur leges. Ubi
 » enim omnia ei, qui armis plus posset, de-
 » dita essent, quae ex iis habere victos, qui-
 » bus multari eos velit, ipsius jus atque ar-
 » bitrium esse. Alterum, quum pares bello
 » aequo foedere in pacem atque amicitiam
 » venirent. Tunc enim repeti reddique per
 » conventionem res, & si quarum turbata
 » bello possessio sit, eas aut ex formula juris
 » antiqui, aut ex partis utriusque commodo
 » componi. Tertium esse genus, quum, qui
 » hostes numquam fuerint, ad amicitiam so-
 » ciali foedere inter se jungendam coeant.

*Oraçio
 Legatorum
 Antiochi.*

*U. e. 339a
 a. C. 193a*

U. c. 559. » Eos neque dicere, neque accipere leges;
a. C. 593. » id enim victoris & victi esse. Ex eo genere
 » quum Antiochus esset, mirari se, quod
 » Romani æquum censeant, ei leges dicere,
 » quas Asiæ urbium liberas & immunes, quas
 » stipendiarias esse velint; quas intrare præ-
 » fida regia regemque vetent. Cum Philippo
 » enim hoste pacem, non cum Antiocho ami-
 » co societatis fœdus ita sancendum esse. »

*Respon-
 sum]*
Quinctii.

LVIII. AD ea Quinctius: « Quoniam vo-
 » bis distincte agere libet, & genera jungen-
 » darum amicitiarum enumerare, ego quoque
 » duas conditiones ponam, extra quas nullam
 » esse regi nuncietis amicitia cum populo
 » Romano jungendæ. Unam, si nos nihil,
 » quod ad urbes Asiæ adinet, curare velit,
 » ut & ipse omni Europa abstineat. Alteram,
 » si se ille Asiæ finibus non contineat, & in
 » Europam transcendat, ut & Romanis jus
 » fit, Asiæ civitatum amicitias & tueri,
 » quas habeant, & novas complecti. Enim-
 » vero id auditu etiam [dicere] indignum
 » esse, » Hegesanax, « Thraciæ & Cherse-
 » nesi urbibus arceri Antiochum; quæ Seleu-
 » cus proavus ejus, Lyfimacho rege bello
 » victo & in acie cæso, per summum decus

*Discepta-
 tio legato-
 rum cum
 Romanis.*

» parta reliquerit; pari cum laude partim ab
 » Thracibus possessa armis receperit Antio-
 » chus, partim deferta, sicut ipsam Lyfima-
 » chiam, & revocatis cultoribus frequenta-
 » verit, & quæ strata ruinis atque incendiis
 » erant, ingentibus impensis ædificaverit. Quid
 » igitur simile esse, ex ea possessione ita parta,
 » ita recuperata, deduci Antiochum, & Ro-
 » manos abstinere Asia, quæ nunquam eo-
 » rum fuerit? Amicitiam Romanorum expe-
 » tere Antiochum: sed quæ inpetrata gloriæ
 » sibi, non pudori, fit. » Ad hæc Quinctius,
 » « Quandoquidem [inquit] honesta pensamus;
 » sic ut aut sola, aut prima certe, pensari
 » decet principi orbis terrarum populo & tanto
 » regi; utrum tandem videtur honestius, libe-
 » ras velle omnes, quæ ubique sunt, Græ-
 » ciæ urbes, an servas & vestigales facere?
 » Si sibi Antiochus pulchrum esse censer,
 » quas urbes proavus belli jure habuerit,
 » avus paterque nunquam usurpaverint pro
 » suis, eas repetere in servitutem; & popu-
 » lus Romanus, susceptum patrocinium liber-
 » tatis Græcorum non deserere, fidei constan-
 » tiæque suæ ducit esse. Sicut a Philippo
 » Græciam liberavit, ita & ab Antiocho Asiæ

U. e. 559.
 a. C. 193.

U. z. 559.
a. C. 193.

» urbes, quæ Græci nominis sint, liberare
» in animo habet. Neque enim in Æolidem
» Ioniamque coloniam in servitutem regiam
» missæ sunt : sed stirpis augendæ causa, gen-
» tisque vetustissimæ per orbem terrarum
» propagandæ.»

LIX. QUUM hæsitaret Hegeſianax, nec in-
ficiari posset, honestiorem causam libertatis,
quam servitutis, prætexi titulo; « Quin
» mittimus ambages [inquit P. Sulpicius, qui
» maximus natu ex decem legatis erat.] « Al-
» teram ex duabus conditionibus, quæ modo
» diserte a Quinctio datæ sunt, legite : aut
» superſedete de amicitia agere. Nos vero
» [inquit Menippus] nec volumus, nec pos-
» sumus pacisci quidquam, quo regnum An-
» tiochi minuat. » Postero die Quinctius
legationes universas Græciæ Asiæque quum
in senatum introduxiſſet, ut scirent, quali
animo populus Romanus, quali Antiochus
erga civitates Græciæ essent; postulata &
sua, & regis exposuit. « Renunciarent civi-
» tatibus suis, populum Romanum, qua vir-
» tute quaque fide libertatem eorum a Phi-
» lippo vindicaverit, eadem ab Antiocho, nisi
» decedat Europa, vindicaturum. » Tum Me-
nippus

nippus deprecari & Quinctium & Patres
 institit, « Ne festinarent decernere, quo de-
 » creto turbaturi orbem terrarum essent. Tem-
 » pus & sibi sumerent, & regi ad cogitan-
 » dum darent. Cogitaturum, quum renun-
 » ciatæ conditiones essent : & inpetraturum
 » aliquid, aut pacis causa consensurum. » Ita
 integra dilata res est. Legatos mitti ad regem
 eosdem, qui Lyfimachia apud eum fuerant,
 placuit, P. Sulpicium, P. Villium, P. Ælium.

*U. c. 559.
 a. C. 193.*

*Integra res
 de
 Antiocho
 differetur.*

LX. VIXDUM ii profecti erant, quum a
 Carthagine legati, bellum haud dubie parare
 Antiochum, Hannibale ministro, adtulerunt,
 injeceruntque curam, ne simul & Punicum
 bellum excitaretur. Hannibal, patria profu-
 gus, pervenerat ad Antiochum, sicut ante
 dictum est : & erat apud regem in magno
 honore, nulla alia arte, nisi quod volutanti
 diu consilia de Romano bello nemo aptior
 super tali re particeps sermonis esse poterat.
 Sententia ejus una atque eadem semper erat,
 « ut in Italia bellum gereretur. Italiam &
 » comæatus & militem præbituram externo
 » hosti. Si nihil ibi moveatur, liceatque po-
 » pulo Romano viribus & copiis Italiae ex-
 » tra Italiam bellum gerere; neque regem,

*Hannibal
 Antio-
 chum ad
 bellum
 concitat.*

*Suadet, ut
 in Italia
 bellum ge-
 ratur.*

U. C. 559. » neque gentem ullam parem Romanis esse. »
 a. C. 193. Sibi centum rectas naves, & (1) decem
 millia peditum, mille equites deposcebat. « Ea
 » se classe primum Africam petiturum. Magno-
 » pere confidere, & Carthaginenses ad re-
 » bellandum ab se compelli posse. Si illi
 » cunctentur, se aliqua parte Italiae bel-
 » lum excitaturum Romanis. Regem cum
 » ceteris omnibus transire in Europam de-
 » bere, & in aliqua parte Græciæ copias
 » continere, neque trajicientem, & (quod
 » in speciem famamque belli satis sit) para-
 » tum trajicere.»

Concitare
 conatur
 Penos,
 Aristonem
 misso Car-
 thaginem.

LXI. In hanc sententiam quum adduxisset
 regem, præparandos sibi ad id popularium
 animos ratus, literas, ne quo casu inter-
 ceptæ palam facerent, conata, scribere non
 est ausus. Aristonem quemdam Tyrium nac-
 tus Ephesi, expertusque solertiam leviori-
 bus ministeriis; partim donis, partim spe
 præmiorum oneratum, quibus etiam ipse
 rex aduersat, Carthaginem cum mandatis
 mittit: edit nomina eorum, quibus conventis
 opus esset: instruit etiam secretis notis, per
 quas haud dubie agnoscerent sua mandata.

(1) & del. Gron. Crev.

esse. Hunc Aristonem Carthagine obversan- U. c. 559.
 tem non prius amici, quam inimici Hanni- a. C. 193.
 balis, qua de causa venisset, cognoverunt.
 Et primo in circulis conviviisque celebrata
 sermonibus res est. Deinde in senatu quidam,
 « Nihil actum esse [dicere] exilio Hanni-
 » balis, si absens quoque novas moliri res,
 » sollicitandoque animos hominum turbare
 » statum civitatis posset. Aristonem quem-
 » dam, Tyrium advenam, instructum manda-
 » tis ab Hannibale & ab Antiocho rege,
 » venisse: certos homines quotidie cum eo
 » secreta colloquia serere, & in occulto
 » conloqui, quod mox in omnium perniciem
 » erupturum esset. » Conclamare omnes,
 « Vocari Aristonem debere, & quaeri, quid
 » venisset: &, nisi expromeret, cum legatis
 » Romam mitti. Satis pro temeritate unius
 » hominis suppliciorum pensum esse. Privato-
 » rum suo periculo peccaturos. Rempublicam
 » non extra noxam modo, sed etiam extra
 » famam noxæ, conservandam esse. » Vocatus
 Aristo purgare sese, & firmissimo propugnaculo uti,
 quod literarum nihil ad quemquam adtulisset.
 Ceterum nec causam adventus fati expediebat, & in eo maxime hæsi-

U. C. 559.
a. C. 193.

tabat, quod cum Barcinæ solum factionis hominibus conlocutum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, aliis pro speculatore comprehendi jam & custodiri jubentibus, aliis negantibus, tumultuandi causam esse. « Mali » rem exempli esse, de nihilo hospites con- » ripti. Idem Carthaginensibus, & Tyri, & » in aliis emporiis, in quæ frequenter com- » meent, eventurum. » Dilata eo die res est. Aristo, Punico ingenio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magistratuum (u) prima vespera suspendit. Ipse de tertia vigilia navem conscendit & profugit. Postero die, quum Sufetes ad jus dicendum confedisent, conspectæ tabellæ, demtæque, & lectæ. Scriptum erat, ARISTONEM PRIVATIM AD NEMINEM, PUBLICÈ AD SENIORES (ita senatum vocabant) MANDATA HABUISSE. Publicato crimine, minus intenta de paucis quæstio erat. Mitti tamen legatos Romam, qui rem ad consules & ad (v) senatum deferrent, placuit; simul qui de injuriis Masinissæ quererentur.

(u) magistratus Gron.

(v) ad del. Gron. Crev.

LXII. MASINISSA postquam & infames Carthaginieneses, & inter se ipsos discordes sensit, principes propter conloquia Aristonis senatui, senatum propter indicium ejusdem Aristonis populo suspectum; locum injuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum & depopulatus est, & quasdam urbes vestigales Carthaginensium sibi coëgit stipendium pendere. Emporia vocant eam regionem. Ora est minoris Syrtis, & agri uberis; una civitas ejus Leptis: ea singula in dies talenta vestigal Carthaginensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masinissa, & ex quadam parte dubiæ possessionis, sui regni, an Carthaginensium esset, effecerat. Et quis simul ad purganda crimina, & questum de se Romam eos ituros comperit; qui & illa onerarent suspicionibus, & de jure vestigalium disceptarent, legatos & ipse Romam mittit (x). Auditi de Tyrio advena primum Carthaginieneses curam injecere Patribus, nec cum Antiocho simul & Pœnis bellandum esset. Maxime ea suspicio crimen urgebat, quod, quem comprehensum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec navem ejus custo-

U. e. 339.
a. C. 193.

Masinissa
adgreditur
Carthagi-
nienses.

Legati
Panorum
&
Masinissa
Romam
veniunt.

(x) misit Gron. Crev.

V. c. 559.
a. C. 193.

diffent. De agro deinde cum regis legatis
disceptari cœptum. Carthaginienses jure fi-
nium causam tutabantur : « quod intra eos
» terminos esset, quibus P. Scipio victor
» agrum, qui juris esset Carthaginiensium,
» finisset : » & confessione regis : « qui, quum
» Aphirem profugum ex regno suo, cum parte
» Numidarum vagantem circa Cyrenas, per-
» sequeretur, precario ab se iter per eum
» ipsum agrum, tamquam haud dubie Cartha-
» giniensium juris, petisset. » Numidæ « & de
» terminatione Scipionis mentiri eos argue-
» bant : & , si quis veram originem juris
» exigere vellet, quem proprium agrum Car-
» thaginiensium in Africa esse ? Advenis,
» quantum secto bovis tergo amplecti loci
» potuerint, tantum ad urbem communiendam
» precario datum. Quidquid Byrsam sedem
» suam exceßerint, vi atque injuria partum
» habere. Neque eum (y), de quo agatur,
» probare eos posse, non modo semper, ex quo
» cœperint, sed ne diu quidem eos possedisse.
» Per obportunitates, nunc illos, nunc reges
» Numidarum, usurpasse jus : semperque penes
» eum possessionem fuisse, qui plus armis

(y) enim Gron.

» potuiffet. Cujus conditionis res fuerit, *U. c. 557.*
 » priusquam hostes Romanis Carthaginienses, *a. C. 193.*
 » focius atque amicus rex Numidarum effet,
 » ejus finerent esse: nec se interponerent, quo
 » minus, qui possent, tenerent.» Responderi
 legatis utriusque partis placuit, missuros se in
 Africam, qui inter populum Carthaginiensem
 & regem in re præsentis disceptarent. Missi
 P. Scipio Africanus, & C. Cornelius Cethe-
 gus, & M. Minucius Rufus; audita inspecta-
 que re, suspensa omnia, neutro inclinatis
 sententiis, reliquere. Id utrum sua sponte
 fecerint, an quia mandatam ita fuerit, non
 tam certum est, quam videtur tempori aptum
 fuisse, integro certamine eos relinqui. Nam,
 ni ita effet, unus Scipio, vel notitia rei,
 vel auctoritate, ita de utrisque meritis, fini-
 re nutu disceptationem potuiffet.

*Scipio
 Legatus
 in
 Africam
 missus.*

FINIS TOMI OCTAVI.

ARGENTORATI,
 Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

LIBER XXXIV CAR. LXII

republica. Cuius conditionis res hanc
a patribus hinc Romae Carthaginensibus
a locis admodum res non duntaxat
a civitate esse: nec in ingenuitate, quo
a iure, qui hinc, hinc, hinc, hinc
locis hinc hinc hinc hinc hinc hinc
Ad hunc, qui hinc hinc hinc hinc hinc
de regem in re praesentibus hinc hinc
P. Scipio Africanus, & C. Corneliae Gellae
qui, & M. Minucius Rufus: and in hinc
que re, hinc hinc hinc hinc hinc
tenentibus, hinc hinc hinc hinc hinc
fecerit, hinc hinc hinc hinc hinc
tam certum est, quam videtur hinc hinc
fuisse, integro certamine eos hinc hinc
in hinc hinc hinc hinc hinc hinc
vol auferre, hinc hinc hinc hinc hinc
hinc hinc hinc hinc hinc hinc

Scipio
Corneliae
Minucius
Rufus

LEWIS TOMI OCTAVI

RECTORATI
Typis Francisci Georgii LEVATAE
PRAESIDIIS S. P. R. ROMAE

